

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Renata Kazlauskienė
Edukologijos magistrantūros studentė

**PATYČIŲ MOKYKLOJE RAIŠKA, PAPLITIMAS IR PREVENCIJA: ŠIAULIŲ IR
DUBLINO MIESTŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
Doc. Dr. Lidija Ušeckienė*

Šiauliai, 2011

Darbas originalus..... Renata Kazlauskienė

(studento parašas)

Darbo turinys

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY	3
ĮVADAS	4
1. TEORINĖS PATYČIŲ BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE RAIŠKOS, PAPLITIMO IR PREVENCIJOS PRIELAIDOS	7
1.1 Patyčių mokykloje samprata	7
1.2 Patyčių paplitimas pasaulyje ir Lietuvoje	8
1.3 Mokyklinio amžiaus vaikų patyčių formos, raiškos vietos, priežastys, pasekmės	13
1.4 Patyčių prevencija bendrojo lavinimo mokykloje	23
2. PATYČIŲ RAIŠKOS, PAPLITIMO BEI PREVENCIJOS ŠIAULIŲ IR DUBLINO MOKYKLOSE LYGINAMOJI CHARAKTERISTIKA	32
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	32
2.2 Socialinės-demografinės tiriamųjų charakteristikos.....	33
2.3. Patyčių paplitimo ir raiškos palyginimas Šiaulių ir Dublino mokyklose	36
2.4. Patyčių prevencijos palyginimas Šiaulių ir Dublino mokyklose	50
IŠVADOS	61
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA	64
PRIEDAI	68

SANTRAUKA

Kazlauskienė R. PATYČIŲ MOKYKLOJE RAIŠKA, PAPLITIMAS IR PREVENCIJA: ŠIAULIŲ IR DUBLINO MIESTŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ/ Vaiko teisės ir apsaugos vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovas *Doc.dr. Lidija Ušeckienė*.- Šiauliai: Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas, 2011.- 67 psl.

Reikšminiai žodžiai: patyčios, raiška, paplitimas, prevencija.

Magistro baigiamojo darbo tema yra **aktuali**, nes Lietuvos mokyklose patyčios yra opi problema, patyčias patiriančių ir iš kitų besityčiojančių mokinių dažnis Lietuvos mokyklose yra didesnis nei kitose Europos šalyse. **Naujumas** - apie patyčias mokykloje yra parašyta nemažai mokslinių darbų, tačiau nėra pakankamai tyrimų, kuriuose būtų lyginamas patyčių paplitimas, prevencija skirtingose šalyse, todėl savo darbe siekiu nustatyti ir palyginti patyčių raišką, paplitimą bei prevenciją tarp dviejų šalių. Darbe iškelta **problema** - kokie egzistuoja patyčių raiškos, paplitimo bei prevencijos panašumai ir skirtumai? Kas galėtų lemti šiuos skirtumus? Šio **tyrimo tikslas** – nustatyti ir palyginti patyčių raišką, paplitimą bei prevenciją tarp 7-8 klasės mokinių. **Tyrimo objektas** – mokinių patyčių raiška, paplitimas ir prevencija Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose. Darbe naudotasi mokslinės literatūros analizės, anketinė apklausos **metodais**, statistinė duomenų analizė atlikta kompiuterine programa SPSS (*version 17*). Darbe pateiktiems paveikslams sudaryti naudota *Windows Microsoft Excel* programa. Tyrimas atliktas 2011 metų kovo – balandžio mėnesiais. Buvo apklausti Šiaulių ir Dublino miestų vidurinių mokyklų 7- 8 klasių mokiniai ir mokytojai.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė dominuojančias mokykloje patyčių formas, priežastis, pasekmes, paplitimą Lietuvoje ir kitose šalyse, patyčių prevencijos aspektus. Aprašomojo kiekybinio tyrimo instrumentas – anketinė apklausa taikyta norint sužinoti patyčių formas, mastą, mokinių ir mokytojų požiūrį į prevencines galimybes mokykloje. Surinkus duomenis buvo analizuojami ir lyginami abiejų šalių rezultatai. **Atlikus tyrimą nustatyta**, kad: 1. Abiejų šalių mokykloje egzistuoja tiesioginės žodinės patyčių formos, daugiausia tyčiojamosi koridoriuose, klasėse. 2. Dauguma abiejų šalių *mokiniai mokykloje jaučiasi saugiai*, nėra patyrę patyčių ir nesityčioja patys. 3. Abiejų šalių mokinių ir mokytojų mano, jog *patyčias mažinti padėtų*: bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas, klasės valandėlės, klasės taisyklių sukūrimas, pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas, patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį. 4. Abiejų šalių mokyklų mokytojai savo mokyklose patyčių prevencija vykdo *individualiuoju, klasės, ir mokyklos* lygiu. Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus pateiktos patyčių prevencijos galimybių rekomendacijos.

SUMMARY

Kazlauskienė R. EXPRESSION, PREVALENCE AND PREVENTION OF BULLYING AT SCHOOL: THE COMPARISON ANALYSIS OF ŠIAULIAI AND DUBLIN SCHOOLS / The Master Final Work on Children's Rights and Protection. Consultant *Doc.dr. Lidija Ušeckienė*.- Šiauliai: Šiauliai University, Department of Educology, 2011.- 67 pg. **Key words:** bullying, prevalence, expression, prevention. The final Master work is very **relevant**, because the problem of bullying in Lithuanian schools appears to be very burning, the number and prevalence of bullied and bullying students in Lithuanian schools is larger than in other European. **Novelty** – there are many scientific works of bullying at school, but there are not enough works comparing prevalence and prevention of bullying in different countries. Therefore, in my work I try to identify and analyse expression, prevalence and prevention of bullying at schools in two countries - Šiauliai and Dublin. The **problem** of the work – What are the similarities and differences of expression, prevalence and prevention of bullying at schools? What could influence the differences? The **goal of the research** – to identify and compare the expression, prevalence and prevention of bullying at school among students of 7-8 forms. **The object of the research** – expression, prevalence and prevention of students' bullying at schools. The analysis of scientific literature and questionnaire **methods** were applied in the work, as well as the software SPSS (*version 17*) for storing the gathered statistic data. The illustrations of the work are provided applying *Windows Microsoft Excel* software. The research was completed in March-April, 2011. Students of 7-8 forms and teachers were questioned. The analysis of scientific literature revealed the prevailing forms, reasons, results and prevalence of bullying at schools in Lithuania and other countries, and the aspects of prevention of bullying. The type of quantitative descriptive research was applied to reach the goal of the work. The tool of quantitative descriptive research is the questionnaire to identify the forms, size, students' and teachers attitude towards the prevention of bullying at schools. The gathered data results from different schools in two countries were analysed and compared. **The research states:** 1. The direct verbal forms exist at schools in both countries. Mostly they are used in hallways and classrooms; 2. Most students in both countries feel safe. They neither bully or are bullied at school; 3. Students and teachers in both countries believe that bullying can be reduced by promotion of communication among students, class meetings, compiling the rules, definition and promotion of friendly and positive mode of behavior, analysing the cases of bullying applying the attitude of non-accusation; 4. Teachers in both countries administer prevention of bullying *individually, or at the school and class level*. According to the results of the research the recommendations for bullying prevention were provided.

IVADAS

Temos aktualumas – patyčios mokykloje yra gan sena ir visame pasaulyje labai gerai žinoma problema (Smith, 1997). Jau 1897 metais, kaip teigia P. K. Smith (1997) pasirodė pirmasis akademinis pranešimas „Patyčios pedagoginėje seminarijoje“, analizuojantis šią problemą. Tačiau tik 1970 metais patyčios mokykloje tapo sistemingo tyrinėjimo objektu. Pirmieji šio reiškinio tyrimai buvo atlikti Švedijos ir Norvegijos mokyklose. Vienas pirmųjų šia problema pradėjo domėtis norvegų mokslininkas D. Olweus (1993, 2008), kuris ne tik gilinosi į patyčių paplitimo dažnumą mokyklose, pateikė išsamų šio fenomeno apibrėžimą, bet ir sukūrė veiksmingą patyčių prevencinę programą, kuri šiandien plačiai ir sėkmingai yra taikoma daugelyje pasaulio šalių (Valeckienė, 2007).

1980 metais Norvegijoje ir Švedijoje buvo pradėtas vykdyti plataus masto projektas, nukreiptas prieš patyčias mokyklose. Projektas susilaukė didelės sėkmės ir paskatino šio reiškinio tyrinėjimą kitose šalyse, tokiose kaip: Ispanija, Australija, Italija, Naujoji Zelandija, Airija, Kanada ir JAV (Olweus, 1993, 2008).

Patyčios mokykloje pasireiškia įvairiausiais būdais: kabinėjimusi, šaipymusi, skaudinimu, spardimu, apspjaudimu, mušimu, žeminimu ir t.t (Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė ir kt., 2007). Yra išskiriamos tiesioginės ir netiesioginės patyčių formos. Patyčių patyrimas aukai sukelia ne tik trumpalaikių, bet ir ilgalaikių pasekmių (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Tyrimais įrodyta, kad patyčių aukos dažniau jaučia liūdesį, vienišumą, nesaugumą, nerimą, nei vaikai, su kuriais bendraamžiai elgiasi gerai (Rigby, 1999; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2005; Valeckienė, 2007; Targamadžė, Valeckienė, 2007). Patyčių patyrimas siejasi su neigiamu požiūriu į mokyklą ir į mokymąsi (Rigby, 1999; Piskin, 2002; Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006). Nuo bendraamžių tyčiojimosi kenčiantiems vaikams kyla depresijos bei savižudybės pavojus (Rantanen, Kaltiala-Heino, Rimpela ir kt., 1999). Patyčių iniciatoriai taip pat patiria neigiamų padarinių (Valeckienė, 2007). Nustatytas ryšys tarp patyčių ir didesnio polinkio į žalingus įpročius bei kriminalinio elgesio. Be to, tyčiojimas iš kitų perauga į antisocialų elgesį pilnametystėje (Smokowski, Kopasz, 2005).

Lietuvos mokyklose patyčios yra opi problema, patyčias patiriančių ir iš kitų besityčiojančių mokinių dažnis Lietuvos mokyklose yra didesnis nei kitose Europos šalyse: dažnų patyčių aukomis Lietuvoje tampa vidutiniškai kas trečias 11 – 15 metų mokinys (Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005).

Mokykloje kiekvienas vaikas turėtų jaustis reikšmingas ir saugus. Deja, mokyklos realybė neretai yra kitokia. Moksleivių apklausos rodo, jog nemaža dalis vaikų mokyklose tampa agresijos, pasireiškiančios patyčiomis, aukomis (Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005).

Pasaulio Sveikatos Organizacijos tyrimo duomenimis, Lietuvoje apie 70 proc. vaikų bent kartą yra patyrę bendraamžių patyčias, tuo tarpu beveik trečdalis vaikų mokykloje patiria dažnas (2 – 3 kartus per mėnesį arba dažniau) kitų patyčias. Šis rodiklis, lyginant su kitomis valstybėmis, yra vienas aukščiausių (Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005; Zaborskis, Vareikienė, 2008).

Per pastaruosius metus susidomėjimas šia problema ypač išaugo, agresyvaus elgesio tyrimams skiriama vis daugiau dėmesio (Olweus, 2008). Tyrinėjamas patyčių dažnumas mokyklose (Olweus, 1993; Rigby, 1999), gilinamasi į šio reiškinio atsiradimo priežastis, nagrinėjamas patyčių su depresija, polinkiu į savižudybę (Rantanen, Kaltiala-Heino, Rimpela ir kt., 1999), tabako bei alkoholio vartojimu (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Ieškoma sąsajų tarp patyčių ir įvairių somatinių negalavimų (Rigby, 1999; Rantanen, Robichaud, 2007), pateikiamos išsamios aukų ir jų skriaudėjų charakteristikos (Olweus, 1993; Smokowski, Kopasz, 2005). Vis dar intensyviai ieškoma efektyvių būdų, galinčių sumažinti patyčių mokyklose reiškimąsi (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Olweus, 1993, 2008; Valeckienė, 2007 ir kt.).

Dalyvaujant Tarptautinėje moksleivių sveikatos ir gyvenamosios studijoje, Lietuvos mokslininkų patyčių problemos tyrinėjamos jau dešimtmetį. Deja, tyčiojimosi problema mokyklose iki šiol neišspręsta. Neišspręsta ši problema ir Airijos mokyklose. Šios šalies mokslininkai taip pat ieško būdų, kaip sumažinti patyčias mokyklose. Abėjose šalyse patyčių mastui mažinti, vidurinėse mokyklose, yra tikoma Olweus programa. Patyčių mastas, remiantis naujausiais tyrimais, abiejuose šalyse yra panašus. Tuo pagrindu ir pasirinkta palyginti dviejų šalių (Lietuvos ir Airijos) patyčių paplitimą, raišką ir patyčių problemos sprendimo būdus.

Problema. Kokie egzistuoja patyčių raiškos, paplitimo bei prevencijos panašumai ir skirtumai Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose? Kas galėtų lemti šiuos skirtumus?

Šio **tyrimo tikslas** – nustatyti ir palyginti patyčių raišką, paplitimą bei prevenciją tarp 7-8 klasės Šiaulių ir Dublino vidurinių mokyklų mokinių.

Tyrimo uždaviniai :

1. Atskleisti patyčių sampratą remiantis mokslinės literatūros analize;
2. Nustatyti ir palyginti patyčių raišką, paplitimą bei prevenciją Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose;
3. Pateikti rekomendacijas tirtoms Dublino ir Šiaulių miesto vidurinėms mokykloms, padėsiančioms šalinti patyčias.

Tyrimo objektas – mokinių patyčių raiška, paplitimas ir prevencija Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose.

Tyrimo hipotezės –

1. Egzistuoja panašios patyčių raiškos formos abiejų šalių vidurinėse mokyklose;

2. Dublino mokyklose (remiantis abiejų šalių naujausiais tyrimais) patyčių paplitimas turėtų būti šiek tiek mažesnis, nei Šiaulių vidurinėse mokyklose;
3. Egzistuoja panašūs patyčių problemos sprendimo būdai abėjose Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose.

Tyrimo metodologinis pagrindimas. Organizuojant tyrimą remtasi šiomis teorijomis:

Socialinio konstruktyvizmo teorija. Anot A. Adlerio, žmogus pažinimą sieja su socialine aplinka, kuriančia tikrovės konstrukciją, ypač bendradarbiavimą su kitais (Arlauskienė, 2009).

Humanizmo teorija. Šios teorijos šalininkai (A. H. Maslow, Rogersas C.) akcentuoja dvasinę žmogaus prigimtį, bendražmogiškąsias vertybes ir pabrėžia žmogaus kaip laisvo, sąmoningo, pasižyminčio kūrybinėmis galiomis bei saviaktualizacijos siekiu, reikšmę (Maslow, 2006).

Tyrimo metodika ir organizavimas. Darbe naudotasi šias tyrimo metodais:

- *mokslinės literatūros analizė* leido atskleisti patyčių atsiradimo priežastis, išryškinti mokykloje dominuojančias formas, pasekmes vaiko tolesnei raidai, apžvelgti patyčių mastą Lietuvoje ir pasaulyje, atskleisti patyčių prevencijos sampratą ir veiklos galimybes mokykloje.

- *anketinė apklausa* buvo taikyta Šiaulių ir Dublino vidurinių mokyklų 7 - 8 klasių mokiniams ir šių mokyklų mokytojams, siekiant išsiaiškinti patyčių raišką, paplitimą ir atskleisti prevencijos galimybes.

Statistinė duomenų analizė atlikta kompiuterine programa SPSS (*Statistical Package for Sciences, version 17*). Darbe pateiktiems paveikslams sudaryti naudota *Windows Microsoft Exel* programa.

Tyrimas atliktas 2011 metų kovo – balandžio mėnesiais. Buvo apklausti Šiaulių ir Dublino miestų vidurinių mokyklų 7- 8 klasių mokiniai ir mokytojai. Tyrime dalyvavo 596 mokiniai: 298 lietuviai (Šiauliai) ir 298 airiai (Dublinas). Lietuvių mokinių imtį sudaro 134 (45 proc.) berniukų ir 164 (55 proc.) mergaičių. Airių mokinių imtį sudaro 149 (50 proc.) berniukų ir 149 (50 proc.) mergaičių. Taip pat tyrime dalyvavo 190 mokytojai: 95 lietuviai (Šiauliai) ir 95 airiai (Dublinas). Lietuvių mokytojų imtį sudaro 11 (11,6 proc.) vyrų ir 84 (88,4 proc.) moterys. Airių mokytojų imtį sudaro 19 (20 proc.) vyrų ir 76 (80 proc.) moterų.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalba, įvadas du skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (86), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 20 lentelių, 12 paveikslų. Prieduose pateikiama (4) anketos lietuvių ir anglų kalba mokiniams ir mokytojams pavyzdžiai, Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenys 35 skirtingose šalyse (6), Patyčių operacionalizacijos lentelė (1), Patyčių prevencijos operacionalizacijos lentelė (1), Olweus mokyklų tyrimo rezultatai pateikti paveikle (1). Darbo apimtis 67 psl.

1. TEORINĖS PATYČIŲ BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE RAIŠKOS, PAPLITIMO IR PREVENCIJOS PRIELAIDOS

1.1 Patyčių mokykloje samprata

Anot D. Pūro (2006), patyčios, kaip ir kiti prievartos pasireiškimo būdai, yra visuomenės žemo emocinio raštingumo pasekmė, o kartu ir priežastis gausybės socializacijos nesėkmių, išstinkančių mūsų jaunimą. Stabdyti patyčių epidemiją jau seniai laikas. Patyčios visuomenėje tapo tokios įprastos, jog virto tarsi gyvenimo norma (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Bendros patyčių sampratos nėra. Nors patyčių mokykloje problema anksčiausiai susidomėta Švedijoje, 8-ajame dešimtmetyje – dar ir šiandien nėra tikslaus šio termino apibrėžimo nei užsienio, nei Lietuvos terminologijoje. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse patyčios dažniausiai įvardijamos *mobbing* arba *mobbning* sąvokomis, nors D. Olweus (1978) vienas žymiausių patyčių problemos tyrėjų Švedijoje ir Norvegijoje, abejoja šių sąvokų tinkamumu. Tuo tarpu angliškai kalbančiose šalyse dažnesnė yra *bullying* sąvoka, pelniusi tarptautinį pripažinimą. Anglijoje mokslininkai šį reiškinį dar vadinama skriaudėjo/aukos problema (angl. *bully problem*) ar „vertimu kito auka“ (angl. *victimazation*) (Farrington, 1993; Boulton, Underwood, 1995).

Lietuvoje, pasak D. Pūro, R. Petkevičiaus, N. Žemaitienės ir kt. (2006), aiškios ir visiems priimtinos patyčių sampratos kol kas taip pat nėra. Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino, apibūdinančio patyčių reiškinį, kuris atspindėtų visą elgesio įvairovę, būdingą joms. Kaip teigia autoriai, galima rasti įvairių žodžių, skirtų šiam reiškiniui įvardinti: priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, ujimas, kabinėjimasis, skriaudimas, pažeminimas, erzinimas ir t.t. V. Targamazės, D. Valeckienės, (2007) teigimu, Lietuvoje kaip sinonimas dažniausiai vartojami patyčių ir priekabiavimo terminai, tačiau autoriai pabrėžia tai, kad terminas priekabiavimas dažnai suprantamas kaip seksualinis. Anot D. Valeckienės (2007), šios dvi dažniausiai Lietuvoje vartojamos sąvokos atskleidžia gan skirtingą šio reiškinio prasmę ir toks jų vartojimo nevienareikšmiškumas tik patvirtina pačios įvardijamos problemos sunkumą bei sudėtingumą.

Pasak D. Pūro, R. Petkevičiaus, N. Žemaitienės ir kt. (2006), dažnai patyčios painiojamos su humoru, pajuokavimu, tačiau tai yra visiškai skirtingi dalykai. Patyčias nuo humoro skiria tai, kad tas, iš kurio juokiamasi, jaučiasi blogai, o juokinga ar smagu gali būti tik besityčiojantiems ir patyčių stebėtojams.

Tokia patyčių reiškinio traktuočių įvairovė apsunkina problemos apibrėžimą. Mokslinėje literatūroje susiduriama su skirtingomis šio reiškinio sampratomis. Įvairių šalių patyčių problemą tyrinėjantys mokslininkai pateikia skirtingus šio reiškinio apibrėžimus. Pavyzdžiui, P. K. Smith

(1997) patyčias apibrėžia kaip sistemingą piktnaudžiavimo galia, kaip atkaklius ir nuolat pasikartojančius veiksmus, nukreiptus į kitą asmenį, siekiant jį įskaudinti ir pažeminti. Pasak W. M. Craig (1998), patyčios - tai neigiamas fizinis ar žodinis veiksmas, kuris atliekamas tyčia, siekiant įskaudinti kitą asmenį. Anot J. Dawkins (1995), patyčios – tai pasikartojantis tyčinis, neišprovokuotas šturkštus elgesys, naudojamas vieno ar grupės vaikų, siekiant sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią. A. D. Pellegrini ir J. D. Long (2002) patyčias apibrėžia kaip sąmoningą agresijos formą, pasireiškiančią išoriškai neprovokuojant. Vis dėlto plačiausiai vartojamas D. Olweus (1993) apibrėžimas, kai patyčios apibrėžiamos kaip pasikartojantis ir tam tikrą laiką besitęsiantis vieno ar kelių skriaudėjų neigiamų veiksmų naudojimas prieš kitą asmenį, verčiant jį tapti pačiu auka („atpirkimo ožiu“). Neigiami veiksmai gali būti suprantami kaip tyčiniai, sąmoningai atliekami, jų tikslas:

- Įskaudinti kitą, norint sukelti skausmą;
- Sužaloti ar kitaip pakenkti;
- Priversti jausti nepatogumą (Olweus, 1993).

Šių reiškinių pagrindas – agresyvus elgesys.

Taigi išnagrinėjus patyčių apibrėžimus galima teigti, kad dauguma autorių: D. Olweus (1993, 1978); D. P. Farrington (1991); K. Rigby, P. Slee (1993); J. Dawkins (1995); I. Whitney, P. K. Smith (1993); A. D. Pellegrini, J. D. Long (2002); S. Nicolaidis, Y. Toda, P. K. Smith (2002); W. M. Craig (1998), patyčias mokykloje traktuoja kaip tam tikrą agresyvaus elgesio formą, tik išryškina skirtingus aspektus. Patyčioms būdingi šie požymiai:

- Tyčinis elgesys, kurio tikslas – sukelti kitam žmogui fizinį ar emocinį skausmą;
- Patyčios vyksta nuolat;

• Patyčias patiriantis vaikas dažniausiai negali pats apsiginti, nes skriaudėjas fiziniu ar psichologiniu požiūriu yra pranašesnis. Taigi patyčių atvejais visada išryškės priekabaus elgesio intencionalumas, pasikartojimas, jėgų disbalansas.

1.2 Patyčių paplitimas pasaulyje ir Lietuvoje

Kaip teigia T. Feindberg (2003), patyčios mokykloje – labai paplitusi socialinė problema daugelyje pasaulio šalių. Tai klastingas, antisocialinis elgesys, kasmet traumuojantis milijonus vaikų. Anot M. G. R. Robichaud (2007) yra atlikta daug įvairių tyrimų, nagrinėjančių šio reiškinio paplitimo mastą įvairiose pasaulio šalyse. Kanadoje atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog 5 proc. berniukų ir 7 proc. mergaičių nuo 4 iki 11 metų amžiaus jau buvo reguliarios patyčių aukos, o 14 proc. to paties amžiaus berniukų ir 9 proc. mergaičių pripažino, kad reguliariai tyčiodavosi iš kitų vaikų. K. Rigby (1999) teigimu, apklausus daugiau kaip 38000 Australijos

vaikų paaiškėjo, kad apie 50 proc. respondentų mokykloje nuolat patiria kitų vaikų patyčias. R. Ortega, J. Lera (2000) Ispanijoje atlikus tyrimus nustatė, kad 33 proc. vaikų yra patyčių aukos, tiek pat procentų patys tyčiojasi iš kitų.

Pasak A. Fizen, A. K. Jonsson, C. Persson (2007) Švedijoje apie 39 proc. vidurinėse mokyklose besimokančių vaikų patiria patyčias. 28 proc. tyrime dalyvavusiu vaikų teigė, kad patys tyčiojasi iš kitų vaikų ir 13 proc. prisipažino esantys ir patyčių aukos ir jų iniciatoriai. Anot L. Pateraki, A. Houndoumadi (2001), Belgijoje patyčias patiria 23 proc. pradinių klasių moksleivių. Tuo tarpu Graikijoje dažną kitų tyčiojimasi patiria tik apie 14,7 proc. vaikų, o maždaug 6,32 proc. patys tyčiojasi iš kitų.

T. R. Nansel, M. Overpeck, R. S. Pilla ir kt., (2001) teigimu, pačiais naujausiais JAV atliktų tyrimų duomenimis, beveik 30 proc. šeštų – dešimtų klasių moksleivių yra mažiau ar daugiau įsitraukę į patyčių procesą: 13 proc. kaip besityčiojantys, 10,6 proc. kaip patyčių aukos, o 6,3 proc. ir tyčiojasi ir patys jų patiria

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis (2003), patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse varijuoja nuo 1 iki 50 proc. (toks skaičius yra vaikų, patiriančių patyčias bent du kartus per mėnesį). Patyčių paplitimas skiriasi priklausomai nuo apklausiamų vaikų amžiaus ir lyties. Šio tyrimo duomenimis mažiausiai 13m. amžiaus vaikų, patiriančių patyčias yra Čekijoje, Švedijoje, Slovėnijoje; daugiausiai – Lietuvoje, Portugalijoje, Latvijoje. Mažiausiai 13m. amžiaus vaikų, besityčiojančių iš kitų, yra Švedijoje, Čekijoje ir Maltoje; daugiausiai – Lietuvoje, Austrijoje, Latvijoje. Skirtumai tarp šių šalių yra dideli, ir Lietuvoje yra daugiausiai tiek vaikų, patiriančių patyčias, tiek besityčiojančių iš kitų. (Žiūrėti priedai - 3, 4, 5, 6, 7 ir 8 pav.)

Anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės (2006), kartais yra abejojama šio tyrimo rezultatais ir nenorima tikėti, kad Lietuvoje patyčių paplitimas yra toks didelis, tačiau panašų patyčių dažnumą nustato ir kiti tyrimai. 2003 m. buvo daryti bent du tyrimai – tyčiojimosi dažnumas ketvirtų, penktų ir devintų klasių moksleivių tarpe buvo tirtas Panevėžio miesto ir rajono, Vilniaus ir Alytaus mokyklose. Šių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad bendraamžių tyčiojimasi bent kartą yra patyrę maždaug 2/3 moksleivių (70%). Kas ketvirtas moksleivis (nuo 23% iki 27%) per pastaruosius 2-3 mėn. patyrė dažną bendraamžių priekabiavimą – ne rečiau kaip kartą per savaitę. Klausiami apie tai, ar patys tyčiojasi iš kitų moksleivių, apie 60% tyrime dalyvavusių vaikų prisipažino, kad bent retkarčiais tyčiojasi iš savo bendraamžių, o apie 17% moksleivių prisipažino, kad taip elgiasi dažnai – kartą per savaitę ar dažniau.

R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė (2006) teigia, kad amžius, kuriame daugiausiai vaikai patiria patyčių yra 11-12 m. Taip pat autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad patyčių aukomis dažniausiai tampa bendraamžiai ar jaunesni vaikai nei skriaudėjai. Be to pastebima tendencija,

kad didėjant amžiui, daugiau vaikų tampa aktyviais skriaudėjais. D. Valickaitės (2003) atliktame tyrime pastebėta, kad penktos klasės moksleiviai dažniau nei devintokai kenčia nuo kitų moksleivių tyčiojimosi. Tyrimo duomenimis dažną tyčiojimąsi patiria 26.6% penktokų ir 19.4% devintokų. Tuo tarpu devintokai beveik 3 kartus dažniau patys kabinėjasi prie kitų moksleivių – 24.4% devintokų ir 9.3% penktokų dažnai tyčiojasi iš kitų vaikų (bent kartą per savaitę).

Anot R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) besityčiojantys iš kitų ir patiriantys patyčias vaikai nėra visiškai atskiros grupės – jos stipriai persidengia – didelė dalis vaikų tiek patiria patyčias, tiek patys tyčiojasi iš kitų. Susidaro įspūdis, kad yra susiformavusi tam tikra patyčių kultūra. Paradoksalu, bet tai, kas yra akivaizdžiai nenormalu Švedijoje, yra tapę bendravimo norma Lietuvoje. Jeigu Švedijoje sunkiau būtų surasti vaiką, kuris patyrė patyčias, tai Lietuvoje reikėtų pasistengti surasti vaiką, kuris patyčių nepatyrė.

Anot A. Zaborsko, I. Vareikienės (2008) Lietuvoje patyčių reiškinių tyrinėjimai žengia dar tik savo pirmuosius žingsnius, todėl iki šiandien atlikta tik keletas tyrimų, kuriais mėginta išsiaiškinti tyčiojimosi dažnumą tarp vaikų ir paauglių. Vienas iš tokių tyrimų – Pasaulinės Sveikatos Organizacijos (PSO) vykdomas tarptautinis moksleivių sveikatos ir gyvenamos tyrimas, įvairių Europos šalių mokyklose pradėtas beveik prieš tris dešimtmečius (1983-1984). Lietuvoje atliktos moksleivių apklausos – 1994, 1998, 2002, 2006 metais (Zaborskis, Vareikienė, 2008; Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005).

Kaip teigia A. Zaborskis, L. Cirtautienė, N. Žemaitienė (2005) 2002 metais atliktos apklausos duomenimis, 36,17 proc. moksleivių teigė, kad iš jų mokykloje dažnai (2-3 kartus per mėnesį ar dažniau) tyčiojosi bendraamžiai. 34 proc. apklausos dalyvių prisipažino, jog dažnai (2-3 kartus per mėnesį arba dažniau) patys tyčiojosi iš kitų moksleivių. Patyčių patyrimo dažnis Lietuvoje, palyginus su kitomis 35 –iomis šiame tyrime dalyvavusiomis šalimis, yra pats dažniausias. Lietuvoje dažniausia vaikų, tiek patiriančių patyčias, tiek besityčiojančių iš kitų.

Naujausioje kas ketverius metus vykdomo (PSO) tyrimo ataskaitoje pateikiami 2006 m. duomenys iš beveik 40 valstybių. Nors, tyrimų duomenimis, nuo 1994 m. Lietuvoje patyčių mastas žymiai sumažėjo (nuo 41,7 proc. iki 28 proc. tarp berniukų bei nuo 39,5 proc. iki 26,5 proc. tarp mergaičių), mūsų šalis vis dar išlieka tarp pirmaujančiųjų Europoje. Pagal patyčias patyrusių mergaičių skaičių mes užimame pirmąją vietą, o berniukus lenkia tik Turkijos moksleiviai. Tuo tarpu vertinant mokinių agresijos kitų bendraamžių atžvilgiu dažnį, Lietuvos mergaites lenkia tik Latvijos, Danijai priklausančios Grenlandijos ir Rumunijos moksleivės, o berniukai pirmauja tarp visų tirtų valstybių. Vertinant situaciją šalies viduje, tyrimai rodo, jog dažniausiai patyčių objektu tampa 11–13 metų berniukai. Iš kitų mokinių dažniausiai tyčiojasi vidutiniškai 15 metų berniukai ir tai daro 1,5 karto dažniau negu mergaitės.

(<http://www.selonija.lt/2010/03/31/patycios-lietuvoje-ar-dar-ilgai-lyderiausime-europoje/> 2011-03-07)

S. J. Milton (2010) pastebi, kad jau nuo 1980 metų sustiprėjo supratimas apie patyčias ir aukų problemas daugelyje šalių, tame tarpe ir Airijoje, kur jau nuo 1993 -1994 metų pradėta plačiai nagrinėti toks elgesys šios šalies mokyklose. Kaip daugelį kitų šalių taip ir Airijoje yra plačiai mokyklose įgyvendinama „Olweus“, Zero“, ir „Respekt“ programos, nukreiptos prieš patyčias mokyklose.

Šalyje 2004 - 2005 metais buvo atliktas tyrimas, kuriuo, kaip teigia savo straipsnyje S. J. Milton (2010) siekta įsiaiškinti šio reiškinio paplitimo mastą, pasireiškimo būdus ir kt. Tyrime dalyvavo pradinės ir vidurinės mokyklos. 18,6 proc. pradinių klasių mokinių teigė patiriantys patyčias retai (t.y. kartą ar du per mėnesį), 8,4 proc. – vidutiniškai (t.y. kartais), 4, 3 proc. dažnai (t.y. kelis kartus per savaitę). 10, 8 proc. vidurinių mokyklų mokinių patiria patyčias retai, 2,9 proc. vidutiniškai, 1,9 proc. dažnai. Mokinių susiduriančių su patyčiomis nuo 3 klasės iki 12 klasės nuolat mažėja. 26, 4 proc. pradinių klasių mokinių prisipažino, jog tyčiojosi iš kitų, tuo tarpu vidurinėse klasėse tyčiojasi iš kitų tik 15 proc. Anot S. J. Milton (2010) patyčios, agresyvus elgesys Airijos mokyklose plačiai paplitęs. Iš tyrimo paaiškėjo, kad berniukai dažniau tampa tiesioginiais taikiniais, mergaitės – netiesioginiais taikiniais. Be to pastebėta, kad 35,3 proc. pradinių klasių ir 36,4 proc. aukštesniųjų klasių mokinių tapo patyčių išpuolių aukomis.

Anot S. J. Milton (2010) dažniausiai pasitaikanti patyčių forma - pravardžiavimas, grasinimas, mušimas. Dvigubai daugiau berniukų nei mergaičių patyrė fizinį smurtą tiek pradinėse tiek vidurinėse klasėse. Kaip paaiškėjo iš tyrimo, didelė dalis vaikų kenčia nuo elektrinių patyčių. Airijoje 12 – 16 metų moksleivių tarpe 1 iš 7 (14, 2 proc.) patiria elektrines patyčias. 2004-2005 metais atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad 61, 9 proc. pradinių ir vidurinių klasių mokinių tapo elektrinių patyčių aukomis, 52, 2 proc. tyčiojosi patys. Pradinėse mokyklose mokiniai teigė, kad patyčias daugiausia patiria žaidimų aikštelėse, rečiau - klasėse. Vidurinėse klasėse su patyčiomis dažniau mokiniai susiduria klasėse, koridoriuose. Pasak, S. J. Milton (2010) labiausiai stebėtina tai, kad net 65 proc. pradinių klasių mokinių teigė nepranešantys apie patirtas patyčias mokytojams ar tėvams. Nenoras pranešti apie patirtas patyčias vidurinėse klasėse yra dar didesnis – net 84 proc. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai dėl patiriamų patyčių jaučia nevilgtį, baimę, socialinę atskirtį, jaučiasi esą beviltiškoje situacijoje.

Sveikatos ir elgesio tarp mokyklinio amžiaus vaikų organizacija (The Health Behaviour in School-aged children (2002, 2006) (HBSC)) bendradarbiaudama su Pasaulio sveikatos organizacija (Europoje) organizuojama profesoriaus Candace Currie iš Edinburgo universiteto atliko 2002 ir 2006 m. tyrimus – patyčios Airijos mokyklose. Atlikus tyrimą 2002 metais paaiškėjo, kad 23,3 proc. mokinių, kurie patyrė patyčias (iš kurių 26,4 proc. buvo berniukai, 21

proc. - mergaitės), 2006 metų rezultatai rodo, kad vaikai, kurie tapo patyčių aukomis sudarė 24,5 proc. (iš kurių 25,6 proc. berniukai, 23,4 proc. mergaitės). Iš tyrimų paaiškėjo, kad vaikai kurie patyrė patyčias rečiau gyvena su abiem iš tėvų, sunkiau bendrauja su tėvais ir bendraamžiais, nenori eiti į mokyklą, dažniau skundžiasi sveikata, jaučia prislėgti. Atlikti tyrimai 2002 ir 2006 metais rodo nežymų patyčių aukų sumažėjimą Airijos mokyklose. 1998 metais patyčias patyrė 24,6 proc. mokinių, tuo tarpu 2002 metų tyrimai rodo, kad patyčias patyrė 23,3 proc. 2006 metais 24,5 proc. mokinių. 2006 metų tarptautiniai tyrimo rezultatai rodo, kad tarp 15 metų mokinių, patyčias patyrė 23 proc. Airija užėmė 21 vieta iš tyrime dalyvavusių 39 Europos ir Šiaurės Amerikos šalių.

Kaip matome iš atliktų tyrimų, Airijos mokyklose, vaikų, kenčiančių nuo patyčių šiek tiek sumažėjo lyginant 1998 ir 2002 metus ir laikosi panašūs tyrimo rezultatai 2006 metais. Lyginant su kitomis šalimis, šalis gana gerai sprendžia šią problemą, tačiau patyčias kaip teigia S. J. Milton (2010) spręsti reikia sutelkiant visą mokyklos bendruomenės, tėvų dėmesį į patyčių problemą ir jos sprendimo būdus.

Kaip teigia straipsnio autorius S. J. Milton (2010), patyčių problema turi būti sprendžiama vyriausybinio būdu, taikant plačias intervencijos programas (kurias turėtų stebėti švietimo ministerija) pasitelkiant Norvegijos patirtį.

Taigi, kaip matome iš atliktų Pasaulio Sveikatos Organizacijos tyrimų (2002) – 13 ir 15 metų vaikai Airijoje, kurie bent kartą per 2 mėnesius patyrė patyčias procentas yra gana nedidelis (11 metų mergaitės ir berniukai mokiniai - 24,5 proc., 13 metų mergaitės – 30 proc., berniukai – 35 proc., 15 metų mergaitės – 20 proc., berniukai – 25 proc.). Tuo tarpu Lietuvos tyrimo rezultatai yra: 11 metų berniukai ir mergaitės bent kartą patyrė patyčias per paskutinius 2 mėnesius procentas sudaro – 63 proc., 13 metų berniukai ir mergaitės apie 70 proc. ir 15 metų mokiniai – apie 60 proc. Sunku pasakyti, kas lemia tokius skirtumus tačiau galime daryti prielaidą, kad Airijoje vyrauja stiprūs ryšiai šeimoje, mokyklose vykdomos prevencijos yra veiksmingesnės.

Remiantis naujausia 2009 metų statistika, patyčių Airijos mokyklose rezultatai leidžia manyti, kad patyčios gana plačiai išplitusios šios šalies mokyklose. 1 iš 4 mokinių arba 175,000 vidurinės mokyklos mokinių vienaip ar kitaip susiję su patyčiomis. Šiuolaikinės komunikacijos technologijos ir šalies daugiakultūroje visuomenėje didėjanti integracijos raida, be tradicinių formų, lėmė naujų patyčių Airijos mokyklose - rasistinio pobūdžio patyčios ir patyčios elektroninėje erdvėje. (Kovos su patyčiomis mokslinių tyrimų ir išteklių centras, Trinity universitetas. www.tcd.ie žiūrėta – 2010-04-10).

2010 metais buvo atliktas dar vienas tyrimas, kuriuo norėta išsiaiškinti patyčių mastą Airijos vidurinėse mokyklose. Tyrimui vadovavo Dr. Mona O'Moore (Kovos su

patyčiomis mokslinių tyrimų ir išteklių centras, Trinity universitetas - Anti-Bullying Research and Resource Centre, Department of Education, Trinity College). Iš tyrimo paaiškėjo, kad 27 proc. mokinių šalyje vienaip ar kitaip susiję su patyčiomis. Tyrimo rezultatai parodė, kad 11 proc. mokinių kurie tyčiojasi iš kitų, 12 proc. - patyčių aukos, ir 4 proc. tyčiojasi iš kitų ir yra patyčių aukos. 2011 metai Dr. Mona O'Moore atlikdama patyčių Airijos mokyklose paplitimo, raiškos pasekmių tyrimą pastebėjo, kad 870 tūkst. apie 23 proc. – t.y. 200 tūkst. mokinių, kurie yra rizikoje kentėti nuo ligų, kurias sukėlė patirtos mokykloje patyčios. 2011 metais atliktu tyrimu Dr. Mona O'Moore išskyrė, jog 31 proc. nuo patyčių kenčia pradinės klasės mokiniai, 16 proc. – vidurinių klasių mokiniai. Dažniausiai patyčios vyksta klasėse, taip teigė 47 proc. vidurinės klasės mokiniai, 37 proc mokinių teigė, kad patyčios vyksta koridoriuose, 27 proc. žaidimų aikštelėse ir 8,8 proc. vidurinės klasės mokinių teigė kad patyčios vyksta pakeliui i mokykla ar iš jos. Dr. Mona O'Moore pastebi, kad patyčios Airijos mokyklose vis dažnėja ir šis reiškinys paplites visoje šalyje, nepaisant politinių, finansinių ar kitų priežasčių. (Anti-Bullying Research and Resource Centre, Department of Education, Trinity College. www.tcd.ie žiūrėta – 2010-04-10).

Taip pat iš 2011 metais atlikto tyrimo paaiškėjo, kad vidurinių klasių mergaičių fizinių patyčių mokyklose labai didėja. Mokslinių tyrimų, kovos su patyčiomis ekspertė dr. Mona O'Moore (Trinity universitetas, Dublinas), nustatė, kad 1 iš 7 vidurinių klasių mergaičių buvo užpultos, fiziškai sužalotos. <http://www.antibullying.net> –žiūrėta 2010-04-01)

Remiantis naujausiais tyrimo rezultatais (2010) buvo apklaustos 23 Lietuvos mokyklos dalyvaujančios Olwues patyčių programoje. Tyrimo rezultatai rodo, jog Lietuvoje 12 metų mokiniai kurie 2-3 kartus per mėnesį patyrę patyčias yra – 22 proc., 13 metų - 22 proc., 14 metų – 19,5 proc., 15 metų – 15,5 proc. <http://www.sppc.lt/> žiūrėti 9 priedas.

Nagrinėjant abiejų šalių mokyklas, naujausi tyrimai rodo, kad šiose šalyse patyčių paplitimo mastas skiriasi gan nežymiai. 2011 metais Airijoje vidurinės mokyklos mokiniai, kurie patyrė patyčias sudaro 16 proc. Lietuvoje, remiantis 2010 metų tyrimu - apie 20 proc.

1.3 Mokyklinio amžiaus vaikų patyčių formos, raiškos vietos, priežastys, pasekmės

Pasak A. Zaborskio, I. Vareikienės (2008) patyčių iniciatoriai skriaudžia auką ir stiprina savo pozicijas tarp bendraamžių įvairiomis formomis. Todėl labai sudėtinga jas yra kvalifikuoti. Patyčios pasireiškia įvairiomis formomis, nuo žodinių užgauliojimų, ignoravimo ar atstūmimo iki fizinių išpuolių, reketo ar daiktų atiminėjimo ir laužymo. Patyčių problemą nagrinėjančioje mokslinėje literatūroje išskiriama keletas patyčių formų. Pagal tai, kaip iš asmens yra tyčiojamas išskiriamos *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčių formos:

- *Tiesioginės patyčios* pasireiškia atviromis, į vaiką nukreiptomis atakomis. Vaikas yra stumdomas, pravardžiuojamas, ant jo yra rėkiama, grasinama, jis erzinamas bei mušamas, rodomi nepadorūs gestai ir pan. (Olweus, 1993; Smith, 1997; Nansel, Overpeck, Pilla ir kt., 2001; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Craig, Pepler, Blais, 2007).

- *Netiesioginėms patyčioms* būdingas elgesys, kai vaikas skaudinamas nevarojant tiesioginės agresijos. Ši forma pasireiškia vaiko atstūmimų nuo grupės, nebendravimu, ignoravimu, apkalbinėjimu ir pan. (Olweus, 1993; Smith, 1997; Nansel, Overpeck, Pilla ir kt., 2001; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Craig, Pepler, Blais, 2007).

Tiesioginės patyčios yra kur kas lengviau pastebimos, o netiesiogines patyčias sudaro gana subtilūs ir iš pažiūros visai nekalti veiksmai, bet jie lygiai taip pat, kaip ir smūgiai ar užgauliojimai, gali labai įskaudinti. (Olweus, 1993; Robichaud, 2007). Netiesiogines patyčias sunkiau atskleisti, sunku įsikišti ir jas sustabdyti, t.y. valdyti. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad žemintojas nieko blogo nedaro, todėl ir sunku jam ką nors prikišti bei jį nubausti (Robichaud, 2007). Todėl, pasak D. Olweus (1993), labai svarbu atkreipti dėmesį į šią mažiau pastebimą patyčių formą, nes jos labai dažnai būna skaudesnės už tas, kurias galima pamatyti plika akimi.

Pagal tai, kokia agresija vartojama vaikui įskaudinti ir įžeisti, dar yra išskiriamos:

- *Verbalinės ir rašytinės patyčios* pasireiškia tada kai iš vaiko yra tyčiojamasi žodžiu ir raštu. Ši patyčių forma apima tokį elgesį, kaip pravardžiavimąsi, gąsdinimą, neigiamus komentarus, pašaipias replikas apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, išvaizdą, negalią, rasę, tautybę, gąsdinančių žinučių siuntinėjimą mobiliuoju telefonu ar elektroniniu paštu ir pan. (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Craig, Pepler, Blais, 2007; Pellegrini 2002).

Šiandien patyčios tampa rafinuotesnės, įgauna vis naujas ir užmaskuotas formas, tokias kaip grasinamų žinučių mobiliuoju telefonu arba elektroniniu paštu siuntimas, žeminamų internetinių puslapių apie patyčių auką kūrimas ir platinimas, filmuotos medžiagos apie asmenį skleidimas. (Bauman, Del Rio, 2006; Valeckienė, 2007; Shaheen Shariff, 2009, 2008).

- *Fizinės patyčios* pasireiškia tada kai iš vaiko tyčiojamasi fiziniiais veiksmais. Fizinės patyčios – tai mušimas, stumdymas, daiktų gadinimas, kandžiojimas, negarbūs gestai ar kitas į vaiką nukreiptas agresyvus elgesys (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Craig, Pepler, Blais, 2007; Pellegrini 2002).

- *Sudėtinės patyčios* apima ir žodinius ir fizinius veiksmus, pvz., reketas, vertimas daryti to ko nenori ir kt. (Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė ir kt., 2007).

V. Targamadzės, D. Valeckienės, (2007) teigimu, patyčių formas taip pat galima kvalifikuoti ir pagal tai, dėl kokių priežasčių iš asmens yra tyčiojamasi. Tokių patyčių priežastis gali būti kito asmens kūno sudėjimas, socialinė padėtis, charakterio savybės, higienos įpročiai, negalia, rasė, ir kitos priežastys. Anot D. Valeckienės, (2007) kai kurie patyčių tyrinėtojai kaip

atskirą formą išskiria seksualines patyčias. Šios patyčios pasireiškia: įžeidžiančiomis užuominomis, komentarais apie išvaizdą, nepageidaujamais prisilietimais, pasiūlymais su seksualine potekste, pornografijos demonstravimu, platinimu ir pan. Remiantis R. Povilaičiu, J. Valiukevičiūte (2006) galima pateikti patyčių operacionalizacijos lentelę.

1 lentelė. Patyčių operacionalizacijos lentelė (pagal Povilaitį, Valiukevičiūtę (2006) ir internetinę svetainę www.bepatyciu.lt) (Žr. 7 priedas)

Žodinės	Tiesioginės	Prasivardžiovimas Gąsdinimas Pašaipios replikos Pikti pajuokavimai Užrašai apie vaiką
	Netiesioginės	Apkabinėjimas Šmeižimas
Fizinės	Pargriovimas Įspyrimas, spardymas Kumščiovimas Stumdymas Rankos laužimas Spjaudymas Daiktų gadinimas, atėmimas Drabužių gadinimas Plaukų pešiojimas	
Socialinės	Vaiko atskyrimas, pašalinimas iš bendros veiklos Ignoravimas Vaikų skatinimas nebendrauti su patyčių auka	
Sudėtinės	Vertimas daryti tai ko vaikas nenori, reketas	
Patyčios kibernetinėje erdvėje	Žeidžiančios žinutės internete	

Remiantis atliktais D. Olweus (1993) tyrimais, berniukai tyčiojasi dažniau nei mergaitės. Tačiau berniukai linkę į tiesiogines patyčias – dažniau sukelti fizinę prievartą, smurtą. Tuo tarpu mergaitės linkusios į netiesiogines patyčias – pajuokimus, erzinimus, ignoravimu, apkalbomis, draugų izoliavimu. Taip pat tyrimai parodė, jog berniukai tyčiojasi tiek iš berniukų tiek ir iš mergaičių, taip pat jie linkę tyčiotis ir iš kitų klasės ir amžiaus vaikų. Tuo tarpu mergaitės tyčiojasi tik iš mergaičių, dažniausiai iš savo klasės, apkalbėdamos, išskirdamos ir izoliuodamos auką iš grupės. Taip pat iš tyrimų paaiškėjo, jog berniukai kurie tyčiojasi yra fiziškai stipresni ir mėgsta dominuoti. Tuo tarpu mergaitės, kurios tyčiojasi yra fiziškai silpnesnės nei kitos mergaitės klasėje.

K. Sullivan (2006) pastebi, jog patyčių skaičius mažėja vaikams augant. Tačiau, kai kurie ekspertai mano, kad tai ne mažėjimas, o labiau patyčių formų kitimas. Kuo vaikai vyresni, tuo jiems nemaloniau apie tai kalbėti ir apie patyčias kam nors pranešti.

Mokyklose dažniausiai tyčiojasi 14 – 15 metų mokiniai. Remiantis D. Olweus (1993, 2008), atliktais tyrimais, patyčių dažnis vidurinėse mokyklose mažėja, palyginus su pradinėmis mokyklomis. Vyresnieji mokiniai tyčiojasi iš jaunesniųjų, tuo tarpu vyresniųjų klasių mokiniai tampa bendraamžių aukomis. Vidurinėse mokyklose mokiniai dažniausiai erzina vienas kitą, išskiria, izoliuoja iš draugų rato, taip pat pasitaiko ir fizinio smurto, grasinimų, vagysčių, seksualinių ir rasinių patyčių, viešų pažeminimų ir daiktų gadinimo. Pradinėse klasėse vaikai, kurie tyčiojasi dažniau naudoja fizinę agresiją, taip pat erzina, baugina, gąsdina.

K. Sullivan (2006) teigia, kad vyresnėse klasėse, dažnai patyčios laikomos praeitimi. Mokiniai žino kurie mokiniai linkę tyčiotis, todėl juos paprasčiausiai vengia, stengiasi su jais nebendrauti. Mokiniais sulaukus 16 – 17 metų, aukos ir mokinio, kuris tyčiojasi, išsiskiria interesai, jie pasirenka skirtingas programas, mokosi skirtingus dalykus, tad jų keliai retai kada susitinka.

Iš patyčių formų analizės matyti, kad tokio elgesio apraiškos gali būti dėl tam tikrų asmenybinių skirtumų (vaikas priklauso kitai etninei grupei pvz., yra čigonų tautybės), išpažįsta kitokį tikėjimą, dėl kalbos ar komunikavimo sutrikimų, elgesio ar emocijų sutrikimų, turi būdingų fizinių trūkumų: žemo ūgio, smulkaus kūno sudėjimo, arba atvirkščiai, turi polinkį į nutukimą, nešioja akinius ir pan.). Patyčių priežastis traktuoti tik individualiuoju lygmeniu būtų netikslinga, nes patyčių aukomis gali tapti tiek išsiskiriantys iš bendraamžių, tiek neturintys išskirtinių bruožų asmenys. Vadinasi, patyčioms daryti įtakos turi ir aplinkos veiksniai, ypač pabrėžtinis suaugusiųjų (tėvų, mokytojų) nuostatos, senai įvestos taisyklės, elgesys bei reagavimas į žeminantį elgesį (Olweus, 1999). Pabrėžtina, jog patyčioms stiprų stimulą suteikia bendraamžių požiūris ir elgesys patyčių situacijoje, nes patyčios dažniausiai pasireiškia kaip grupinis elgesys, todėl tokio elgesio palaikymo reikia auditorijos.

Analizuojant šio reiškinių atsiradimo priežastis, pastebėta, jog dalis mokslininkų patyčių priežastis sieja su bendromis agresijos priežastimis, kiti ieško subtilesnių patyčių priežasčių. Mokslinėje literatūroje teigiama, jog individo elgesys lemia tiek individualūs asmenybiniai ypatumai, tiek ir socialinės aplinkos charakteristikos (Valickas, 1997).

A. D. Pallegri ir kt. (2002), patyčių atsiradimą sieja su mokinių tarpusavio dominavimo ir konkuravimo teorija, nes pereinant iš pradinio ugdymo sistemos į dalinį ugdymą kartu prasideda ir intensyvūs kūno pokyčiai, sąlygoti brendimo pradžios. Paauglystės pradžioje labai svarbu įgauti tam tikrą statusą tarp bendraamžių, o tam reikalinga agresija, žeidžianti patyčiomis. Šiuo periodu vyksta staigūs tiek asmenybės, tiek ir socialinio gyvenimo pokyčiai: harmoniniai pokyčiai siejami su didėjančiu kūno ir lytiniu brendimu, domėjimusi heteroseksualiniais santykiais. Didesnio ūgio ir stipresnės fizinės jėgos berniukai tampa labiau dominuojantys negu jų mažesnio ūgio ir silpnesnės fizinės jėgos bendraamžiai. Berniukų dominavimas priklauso ir nuo patrauklumo mergaitėms. Be to, tyrimu įrodyta, jog paaugliai agresiją vertina ne taip negatyviai, o patyčiomis metamas iššūkis suaugusiųjų vaidmenims, normoms ir vertybėms (Myers, 2000).

Patyčių atsiradimas yra grindžiamas ir socialinių įgūdžių stoka, nes mokiniai patiria sunkumų atkreipdami į save dėmesį, atsiskleisdami, pasirodydami ar įsitvirtindami bendraamžių grupėje. Socialinių įgūdžių neturėjimas, kaip ir agresyvaus elgesio formavimas, dažniausiai aiškinamas artimiausios vaiko aplinkos įtaka.

Šiandien moksliniu lygmeniu vis dar tebeieškoma veiksnių, lemiančių patyčių atsiradimą. D. Olweus (1994) nustatė keturis reikšmingus veiksnius, skatinančius agresiją ir patyčias:

1. Vaiko emocinis ryšys su jį globojančiu asmeniu pirmaisiais gyvenimo metais: neigiamas emocinis ryšys, kuris dažnai išreiškiamas šilumos ir vaiko priėmimo stoka, padidina agresyvaus ir priešiško elgesio formavimosi tikimybę;
2. Vaiko agresyvaus elgesio toleravimas šeimoje: jeigu vaiką auginantys tėvai yra nuolaidūs ir toleruoja agresyvų elgesį, nenustatydami aiškių neleistino elgesio su bendraamžiais ar suaugusiais ribų, agresyvus elgesys stiprėja;
3. Auklėjimo stilius: fizinė jėga, smurtas ar emociniai protrūkiais grindžiami vaiko auklėjimo metodai skatina agresyvaus elgesio perėmimą ir demonstravimą prieš silpnesnį asmenį;
4. Vaiko prigimtinės psichikos savybės: vaikai, kurių jaudinimo ir slopinimo procesai neturi pusiausvyros, dažnai yra aukštesnio agresyvaus lygio.

Dauguma autorių pažymi, kad vaiko prigimtinės savybės turi mažiau įtakos negu pirmieji trys veiksniai. D. Thompson, T. Arora, S. Sharp (2000) išskyrė tokius keturis reikšmingus agresyvaus elgesio formavimosi veiksnius:

1. Vaiko agresyvaus elgesio toleravimas;
2. Tėvų auklėjimo stilius;
3. Vaiko elgesio modelių formavimosi ypatumai;
4. Smurto propagavimas žiniasklaidoje.

Palyginus D. Olweus (1994) ir D. Thompson, T. Arora, S. Sharp (2002) išskirtus veiksnius, galima pastebėti, jog didžioji dalis šių veiksnių yra sąlygoti aplinkos. Tačiau šiandien dar nėra išsamiai išanalizuota, kiek genetinis paveldimumas, hormonai bei prigimtinės psichikos savybės, tokios kaip impulsyvumas, nerimastingumas bei emocionalumas daro įtaką vaikų agresyvumui, o kokia dalis tenka vaiko aplinkos veiksniams, tokiems kaip tėvų auklėjimo stilius, meilė ir šiluma šeimoje, smurto propagavimas žiniasklaidoje. Aišku tik viena, jog bet koks agresyvus elgesys sukelia pasekmių tiek patyčių aukai, tiek iniciatoriui, tiek visai mokyklos bendruomenei, todėl patyčių pasekmių analizei turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

K. Sullivan (2006) pateikia vaikų auklėjimo faktorius, kurie gali įtakoti vaikus tyčiotis:

1. *Autoritarinis arba baudžiamasis auklėjimas* – vaikai užaugę tokioje auklėjimo aplinkoje dažnai tampa pikti ir agresyvūs;
2. *Priverstinis auklėjimas* – vaikai, kurie šeimoje jaučia prievartą, taikomos „jėgos“ auklėjimo būdai, ypač kai taikoma fizinė prievarta, pravardžiuojama, šaukiama ant vaikų, gąsdinama. Tokioje šeimoje užauga agresyvūs, nejautrūs vaikai.
3. *Temperamentas* - dažniausiai, vaikai, kurie linkę tyčiotis, pasižymi aktyviu ir impulsyviu temperamentu. Tyrimais įrodyta, kad labai aktyvus, karšto temperamento, hiperaktyvūs vaikai linkę tyčiotis.
4. *Mokyklos aplinka* - tyrimais patvirtinta, kad dažniausiai tyčiojamasi mokyklos žaidimų aikštelėse. Požiūris į saugią mokyklos aplinką, patyčių kontrolę, programos prie patyčias vykdymą, mokytojų požiūrį į patyčias, lemia patyčių mokykloje egzistavimą. Kaip ir netinkamas auklėjimas, taip ir neadekvati priežiūra, ypač mokinių žaidimų aikštelėse, koridoriuose, tualetuose, lemia patyčių atsiradimą ir egzistavimą.
5. *Populiarumas* - remiantis atliktais Kalifornijos universiteto (USA) tyrimais vaikai, kurie tyčiojasi yra populiarūs, ir jų klasės draugai mano, kad jie yra „jėga“. Vaikai, kurie tyčiojasi, pasižymi psichologiškai stipresni ir jaučiasi pranašesni už kitus klasės draugus. Patyčių aukos jaučiasi labiau emociškai pažeidžiami ir dažniau kenčia nuo depresijos, draugų atskyrimo ir vienišumo.
6. *Stresas* - vaikai, kurie patiria stresą, labiau linkę tyčiotis. Reikalavimai šeimoje, mokykloje, nuolatinė konkurencija, blogi santykiai šeimoje, spaudimas grupėje, visi šie faktoriai gali įtakoti vaiko sveikatą. Vaikai, kurie patiria spaudimą, pradeda smurtauti ir išreiškia savo stresą kitiems.

7. *Smurto, bei prievartos stebėjimas* - tyrimais įrodyta, kad vaikai, ypač pažiūrėję laidas, filmus, kuriuose, demonstruojamas smurtas, yra agresyvūs. Taip pat įrodyta, kad agresyvūs vaikai dažniau žiūri filmus, kuriuose rodomas smurtas ar prievarta, nei vaikai nepasižymintys agresyvumu. Taip pat tyrimais įrodyta, kad vaikai, kurie vaikystėje dažnai žiūrėjo laidas, kuriuose buvo demonstruojamas smurtas, suaugę elgėsi agresyviai.

D. Olweus (1993), išskiria tokius faktorius įtakojančius vaikus tyčiotis:

1. Vaikai, kurie reikalauja dėmesio ir valdžios;
2. Vaikai, kurie priešiška nusiteikę prieš kitus ir jaučia pasitenkinimą kai kiti kenčia;
3. Vaikai, kurie priversti daryti tokius dalykus, kurie suteikia prestižą.

Kaip matome iš anksčiau išvardintų faktorių, kiekvienas įtakoja vaiką tyčiotis - tiek mokyklos aplinka, tiek vaiko asmeninės savybės, tiek šeimos auklėjimas daro įtaką vaikų elgesiui ir bendravimui su kitais. Mokyklos ir šeimos užduotis stengtis, kad vaikai augtų saugioje aplinkoje, neignoruoti ir ne toleruoti nei vieno blogo elgesio, stengtis vaikams parodyti gerą pavyzdį, bendradarbiauti sprendžiant patyčių problemas mokyklose.

Pasak autorių M. J. Boulton, K. Underwood (1995) ir D. Olweus, (1993) nuolatinis patyčių patyrimas sukelia patyčių aukai ne tik trumpalaikių, bet ir ilgalaikių pasekmių. Anot K. Rigby (1999) patyčių aukos išgyvena skriaudą, įtampą, bejėgiškumo jausmą, o tai neigiamai veikia tiek fizinę, tiek ir emocinę vaiko sveikatą. Vaikai dažnai jaučia nerimą, liūdesį, prislėgtumą, vienišumą, nesaugumą. Kaip teigia R. Duncan (1999), Olweus, (1978), K. Rigby, P. Slee, (1993) patyčių aukoms būdingas žemas savęs vertinimas. D. Thompson, T. Arora, S. Sharp (2002), ištyrė 723, 13-16 metų vaikus, nustatė, jog net 45 proc. jų patyrė patyčias per vienus metus, iš kurių 2 proc. norėdami išvengti patyčių, praleisdavo pamokas, 29 proc. turėjo sunkumų dėl dėmesio koncentracijos pamokų metu, 22 proc. nukentėjo fiziškai, 2 proc. sutriko miegas, atsirado kitų psichosomatinio pobūdžio sutrikimų. Dalis respondentų patyčias įvardijo kaip ypatingai stiprų stresą, sukeliantį baimę, liūdesį ir nusivylimą. Tyrėjai nustatė, jog 27 proc. patyčių aukų išgyveno nusivylimą gyvenimu. Pasak, M. J. Boulton, P. K. Smith (1994) patyčių aukos gali turėti ir bendravimo sunkumų: sunkiau užmegzti ir palaikyti santykius su bendraamžiais, prisitaikyti prie jų ar jaustis grupėje bei pasitikėti priešinga lytimi. Palyginus su patyčių nepatiriančiais vaikais, patyčių aukos jaučia mažesnę suaugusiųjų paramą ir rečiau gali pasidalyti savo problemomis su tėvais. Kaip teigia R. Farerų ir kt. (1999) patyčios formuoja priešišumą mokyklai, todėl atsiranda pravaikštų, vaikai pradeda nelankyti pamokų. Taigi mokiniams, patiriantiems nuolatinių patyčių, gali sukelti tiek trumpalaikių (fizinio ar psichologinio distreso, mokyklinės fobijos išgyvenimų, negebėjimo susikaupti ar dalyvauti mokymosi veikloje ir t.t.), tiek ilgalaikių (sunkumų bendraujant su priešinga lytimi, negebėjimas savęs vertinti teigiamai, didesnė depresijos išgyvenimo tikimybė ir kt.) patyčių pasekmių.

Vaikystėje patirto patyčios gali būti susijusios su vyresniems kylančiomis elgesio, bendravimo ir emocinėmis problemomis. Olweus (1993), lygindamas dvi vyrų grupes – mokykloje buvusias patyčių aukas ir nepatyrusių patyčių, nustatė, jog asmenims, patyrusiems nuolatinių patyčių šeštoje – devintoje klasėje, pasekmės išnyko (t.y. nustojo jaustis aukomis) tik apie 23 gyvenimo metus. Remiantis A. D. Pellegrini (2002) longitudinių tyrimų duomenimis, galima konstatuoti, jog mokykloje patyrę patyčių vaikai, būdami suaugę, kentėjo nuo depresijos ir save vertino neigiamai.

Pasak M. W. Craig, D. Pepler (1999) patyčių iniciatoriai taip pat patiria neigiamų savo elgesio pasekmių: tie, kurių vaikystėje susiformuoja jėga ir dominavimu grįsti socialiniai įgūdžiai, būdami suaugę siekia valdyti kitus ir tokius netinkamus socialinius įgūdžius perduoda savo vaikams. Patyčios tarp pradinių klasių mokinių yra pirminė elgesio apraiška, laiduojanti smurtinį elgesį, kai bus vyresni. Nustatytas patyčių ir didesnio polinkio į žalingus įpročius, smurto panaudojimą bei kriminalinį elgesį ryšys. Patyčių iniciatoriai dažnai būna įtraukiami į nusikalstamą veiklą. D. Olweus (1991) tyrimai parodė, kad 60 proc. šeštos – devintos klasės patyčių iniciatorių, sulaukę 24 metų amžiaus, jau buvo įvykdę kriminalinę veiklą ir 40 proc. iš jų buvo daugiau nei tris kartus areštuoti.

Mičigano universitetas (USA) ilgus metus stebėjo 500 mokinių ir atliko tyrimus, kuriuose skelbė, jog vaikai, kurie buvo liudytojai savo draugų agresyvaus elgesio kai jiems buvo aštuoneri metai, užaugę įvykdė daug nesnius nusikaltimus, nei tie vaikai, kurie dažnai nematydavo savo draugų agresyvaus elgesio. 5 metų tyrimai D. Britanijoje taip pat parodė ryšį tarp patyčių mokykloje ir nusikaltimus atliktus jau vaikams užaugus. Tyrimai skelbė, jog iš 50 mokinių, kurie tyčiojosi ir iš jų buvo tyčiojimąsi turėjo didesnę tikimybę į nusikaltimus – iš 31 mokinių 162 įvykdė teisinius nusikaltimus, o 36 iš jų smurtavo. Taip pat D. Britanijos tyrimai parodė, kad mergaitės kurios tyčiojasi tris kartus dažniau bandė narkotikus, nei tos kurios nesityčiojo. Berniukai, kurie tyčiojosi iš kitų du kartus dažniau turėjo problemų su policija nei tie beniuikai kurie nesityčiojo. Daugiau nei pusę apklaustųjų berniukų, kurie tyčiojasi iš kitų patyrę suaugusiųjų grasinimus, 42 proc. patyrė smurtą iš suaugusiųjų, iš kurių 35 proc. patyrė psichologinį smurtą. 31 proc. mergaičių, kurios tyčiojasi, teigė, jog yra patyrusios suaugusiųjų smurtą. Pasak K. Sullivan (2006), vaikai išmoksta panaudoti jėga, smurtą prieš kitus dar būdami maži. Jeigu vaikų nemokysime kaip gražiai elgtis kol jie dar maži, nerodysime gero suaugusiųjų pavyzdžio, smurtaus, tyčiosis visą savo gyvenimą. Jie tyčiosis iš draugų, iš savo vaikų, iš bendradarbių.

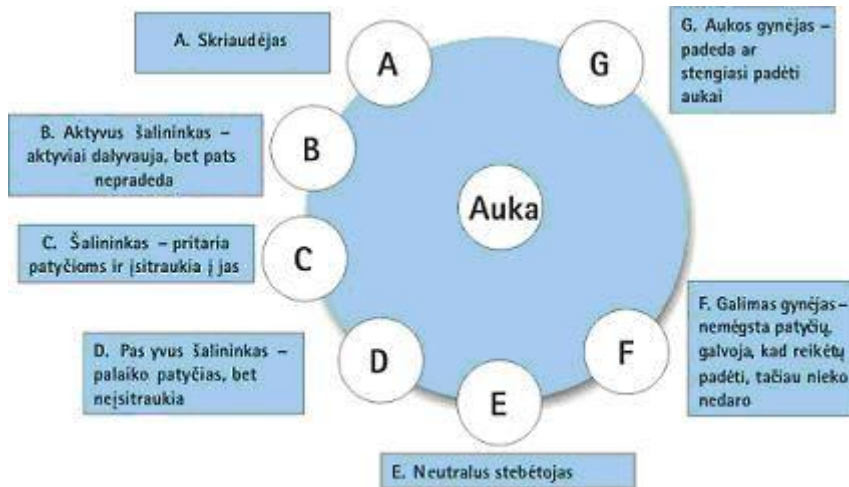
Pasak D. Olweus, (1978), M. Schafer ir kt. (2004) patyčios turi ilgalaikių pasekmių – tiek patyčių aukoms, tiek patyčių iniciatoriams. Pažymėtina, jog patyčios gali turėti neigiamą poveikį patyčias stebėjusiems mokiniams. Anot S. Zigler, D. J. Pepler (1993) patyčių stebėjimas sukelia

nemalonių pojūčių ir distresą, nes dėmesys dažniau koncentruojamas ne į mokymosi veiklą, bet į tai, kaip išvengti patyčių aukos statuso. Be to, patyčių stebėtojai baiminasi, kad patys bet kada gali tapti patyčių aukomis. Taigi, patyčios neigiamai veikia ir visą mokyklos mikroklimą, nes aplinka tampa persunkta baimės ir bauginimo. Pasak K. Sullivan (2006) patyčių mastas mokykloje gali daryti įtaką moksleivių ir mokytojų saugumo jausmui. Mokykloje esant dažnoms patyčioms, mokiniai jausis mažiau saugūs, mažiau patenkinti mokyklos gyvenimu. Be to patyčios veikia visus vaikus – ne tik tuos, kurie įsitraukia į patyčias ar patiria jas, bet ir stebėtojus. Jei mokiniai mato, kad nereaguojama į tyčiojimąsi arba jam netgi pritariama, tuomet formuojasi nuostata, kad toks elgesys yra tinkamas ir priimtinas. Ilgainiui tokia nuostata gali didinti patyčių mastą ir kurti mažiau saugią atmosferą. Tokioje situacijoje vertybių sistema tampa labai iškreipta: tolerancija, pagalba kitam, draugiškumas, pagarba tampa nevertinamu elgesiu. Tuo tarpu tyčiojimas tampa tokio elgesiu, kuris leidžia vaikams tapti lyderiais, užimti aukštą statusą klasėje, būti vertinamu ir gerbiamu. Tokia vertybių transformacija turėtų mums kelti didelį susirūpinimą.

Mokykla yra palanki vieta patyčioms teigia K. Sullivan (2006). Todėl mokykloms didžiausias uždavinys padaryti mokyklą mokiniams saugią. Tyrimai rodo, kad mokyklose, kuriose dažnai tyčiojimąsi, mokiniai ne tik nesijaučia saugūs, bet ir mažiau patenkinti mokyklos gyvenimu. Mokyklose, kuriose patyčių problema ignoruojama, mokiniai supranta patyčias kaip natūralų ir priimtina elgesį, todėl ši problema gali tapti dar gilesnė ir pavojingesnė.

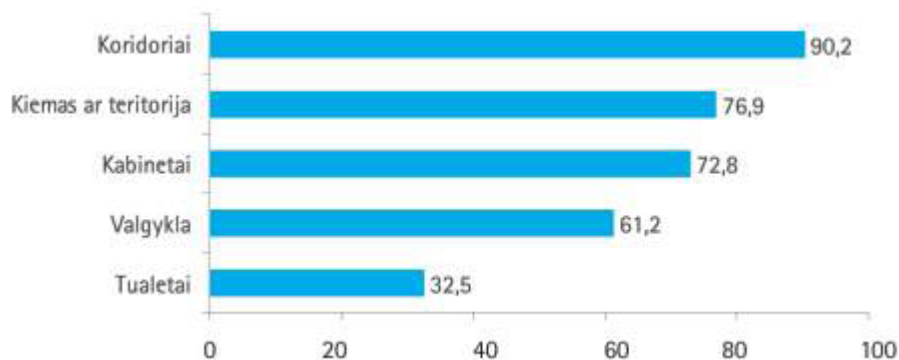
Anot R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006), patyčių situacijoje yra daugiau nei 2 dalyviai: ne tik skriaudėjas ir auka, bet ir stebėtojai, žiūrovų auditorija. Stebėtojai padaro patyčių situaciją skaudesnę aukai, nes jo pažeminimą mato ir kiti vaikai. Skriaudėjui taip pat svarbi ši „žiūrovų auditorija“, nes prieš ją jis demonstruoja savo jėgą bei įtvirtina savo išskirtinį statusą. Vadinti kitą vaiką „žąsinu“ esant tik skriaudėjui ir aukai gali būti ne taip įdomu skriaudėjui ir ne taip skaudu skriaudžiamam vaikui, lyginant su tokia pačia situacija, vykstančia klasėje, kuomet vaikas pažeminamas kitų vaikų akivaizdoje. R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) pastebi, kad svarbu žinoti, kad ne visoms patyčių formoms tai yra būdinga – pavyzdžiui, reketavimo situacijoje yra vengiama žiūrovų ir siekiama kuo didesnio slaptumo. Kadangi šie vaidmenys nėra statiški, suaugusieji gali padėti vaikams pakeisti savo vaidmenis. Jeigu suaugusiųjų pastangomis skriaudėjas bent kartais susilaikytų ir taptų šalininku, o šalininkas – neutraliu stebėtoju patyčių jau būtų šiek tiek mažiau. Taip pat jeigu skatintume neutralius stebėtojus tapti galimais gynėjais, o tuos, kurie neišdrįsdavo apginti aukos, tapti drąsesniais ir užstoti auką – galime tikėtis retesnių patyčių. Dideliu pasiekimu galėtume laikyti tokį statusų perstruktūravimą, kuomet didėja skaičius vaidmenų nepritariančių patyčioms ir palaikančių skriaudžiamą vaiką, bei mažėja patyčias palaikančių vaidmenų.

Pirmasis mokinių vaidmenų schemą sudarė norvegų tyrinėtojas D. Olweus (1994). Čia pateikiame Cris Goldy (2002) modifikuotą vaikų vaidmenų schemą:

1 Pav. Vaikų vaidmenys patyčių situacijoje pagal Olweus (1994) iš Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006)

Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) patyčios gali vykti pačiose įvairiausiose vietose: ir mokykloje, ir kieme, ir namie, ir visur kitur, kur vaikai susitinka ir bendrauja. Kiekybiškai daugiau patyčių vyksta mokyklose – tai yra aplinka, kurioje ilgą laiką būna daug vaikų. Kitoje aplinkoje – kieme, žaidimų aikštelėje – vaikai turi daugiau erdvės, joje būna tiek, kiek nori, gali pasirinkti su kuo bendrauti. Patyčių situacijoje labai svarbų vaidmenį atlieka stebėtojai – kiti vaikai, kurie mato, kaip vaikas yra žeminamas. Pavyzdžiui, pravardė, pasakyta prieš visą klasę yra žymiai skaudesnė nei pasakyta „akis į akį“. Anot D. Valickaitės (2003) mokykla yra labai palanki terpė turėti tokią stebėtojų auditoriją. Mokyklose patyčios vyksta pačiose įvairiausiose vietose. Yra pastebima tendencija, kad tyčiojimas vyksta tokiu metu ir tokioje vietoje, kuomet yra mažiausiai suaugusių priežiūros. Pavyzdžiui, daug patyčių vyksta pertraukų metu klasėje, mokyklos kieme ar koridoriuje (2 pav.).

2 Pav. Dažniausios moksleivių minimos patyčių vietos mokykloje (%).

Patyčių atvejų pasitaiko taip pat ir kitose vietose: bibliotekose, sporto salėse, persirengimo kambariuose, tualetuose, rūbinėse.

Apibendrinant galima teigti, kad patyčios pasireiškia įvairiomis formomis, nuo žodinių užgauliojimų, ignoravimo ar atstūmimo iki fizinių išpuolių, reketo ar daiktų atiminėjimo ir laužymo. Pagal tai, kaip iš asmens yra tyčiojamasi išskiriamos *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčių formos, *verbalinės*, *rašytinės* ir *fizinės patyčios*. Patyčių formas taip pat galima kvalifikuoti ir pagal tai, dėl kokių priežasčių iš asmens yra tyčiojamasi. Tokių patyčių priežastis gali būti kito asmens kūno sudėjimas, socialinė padėtis, charakterio savybės, higienos įpročiai, negalia, rasė, ir kitos priežastys. Nuolatinis patyčių patyrimas sukelia patyčių aukai ne tik trumpalaikių, bet ir ilgalaikių pasekmių. Patyčių aukos išgyvena skriaudą, įtampą, bejėgiškumo jausmą, o tai neigiamai veikia tiek fizinę, tiek ir emocinę vaiko sveikatą. Vaikai dažnai jaučia nerimą, liūdesį, prislėgtumą, vienišumą, nesaugumą. Patyčių aukoms būdingas žemas savęs vertinimas.

1.4 Patyčių prevencija bendrojo lavinimo mokykloje

Anot R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) visuomenės požiūris į agresyvų elgesį, tame tarpe ir į patyčias, lemia tai, kokius būdus pasirenkame agresyvumui mažinti. Jeigu vyraujanti nuostata yra apie tai, kad patyčios yra normalus elgesys, tai nėra ko tikėtis, kad bus norima ar siekiama pakeisti šį elgesį. Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) efektyviai smurto prevencijai yra reikalingos aiškios vertybės. Tikrai vadovaujantis nuostata, kad yra nepriimtinas bet koks agresyvus elgesys, tikėtina sukurti pagrindą efektyviai smurto, tame tarpe ir patyčių, prevencijai.

Anot R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) kalbant apie patyčių prevenciją, yra svarbu teisingai suprasti šio reiškinių esmę. Tik atsiradus aiškiam supratimui, jog patyčios nėra normalus reiškinys, kad galima sumažinti šio reiškinių mastą, galima pradėti įgyvendinti tam tikras priemones, galinčias padėti mažinti patyčių dažnumą.

Suprasdami patyčių žalą vaiko gerovės bei asmenybės formavimuisi ir pritardami principams, išdėstytiems nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, tėvų ir mokinių atstovai, 2010 metų kovo 22 dieną vykusiame Memorandume „Vaikystė be patyčių“, įsipareigoja sutelktomis pastangomis siekti, kad vaikai augtų sveikoje ir saugioje aplinkoje, kurioje nebūtų įžeidinėjimų, skaudinimo, smurto ir diskriminacijos. Pripažindami, kad:

- kiekvienas vaikas turi teisę augti ir mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje;

- patiriamos patyčios vaikui sukelia fizinę ir dvasinę kančią bei psichikos sveikatos ir elgesio sutrikimų;

- patyčios pažeidžia vieną iš pagrindinių Jungtinių Tautų Žmogaus teisių deklaracijoje bei Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių – būti apsaugotam nuo visų formų fizinio ar psichologinio smurto bei įžeidimų.

<http://www.smm.lt/memorandumas/žiūrėta-2011-07-08>

Viena iš veiksmingiausių smurto prevencijos programų pasaulyje – norvegų smurto programa „Olweus“. Ši programa sėkmingai taikoma ne tik Norvegijoje, bet ir kitose šalyse – JAV (36 valstijose), Švedijoje, Islandijoje, Anglijoje, Škotijoje, Airijoje, Danijoje, Japonijoje. Šalys, kurios jau daug metų vykdo patyčių prevencines programas, turi sukaupusios daug patirties ir turi įrodymų, kad patyčių prevencinės programos yra efektyvios. Anot D. Olweus, S. Limber, S. Mihalic (1999) patyčių prevencinių programų efektyvumas svyruoja nuo 20 iki 80 proc. Smurto tyrimų ir prevencijos centras JAV, Kolorado valstijoje, paskelbė ją viena iš 12 efektyviausių smurto prevencijos programų pasaulyje. Iš jų Lietuvoje šiek tiek yra žinomos 2 programos – tai yra „Vyresnis brolis, vyresnė sesuo“ („Big Brothers, Big Sisters“) ir „Patyčių prevencijos programa“. Visos kitos programos yra nežinomos ir nėra diegiamos Lietuvoje. „Olweus“ programos įgyvendinimo rezultatai rodo, kad ženkliai sumažėjo patyčių tarp bendraamžių mokykloje (30-70%), taip pat pagerėjo santykiai ne tik tarp bendraamžių, bet ir tarp mokinių ir mokytojų. Šioje programoje dalyvavę mokytojai ir mokiniai įgijo didesnę socialinę kompetenciją, reikšmingai sumažėjo asocialių poelgių (vandalizmo, muštynių, vagysčių, pamokų praleidinėjimo). Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) šiuo metu Lietuvoje yra adaptuota „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (LR švietimo ir mokslo ministerija, 2004), kuri galėtų būti viena iš priemonių, tinkančių efektyviai smurto prevencijai.

Atsižvelgdama į patyčių tarp bendraamžių mastą Lietuvos mokyklose ir šios problemos sprendimą laikydama prioritetiniu, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija pritarė „Olweus“ programos diegimui Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. D. Olweus patyčių prevencijos programa yra įtraukta į Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 m. programos įgyvendinimo priemones. Už jos įgyvendinimo Lietuvoje vykdymą atsakingas Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Programa skirta mažinti patyčių ir smurtinį elgesį, išmokyti visą mokyklos personalą atpažinti, pastebėti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti. Programa išsiskiria tuo, kad dirbti smurto prevencijos srityje yra mokoma visa mokyklos bendruomenė, nuo mokyklos vadovo iki pagalbinio darbininko. „Olweus“ patyčių programa Lietuvoje pasirodė 2008 metais. Tais metais parengti instruktoriai, išleista visa reikiama metodinė ir informacinė medžiaga, organizuoti mokymų ciklai pedagogams. Programos įgyvendinimą pradėjo 29 Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos. 2009 m. į programą įsitraukė

dar 64 mokyklos. Šiais metais pradedamas III-iasis įgyvendinimo etapas (2011 – 2012 metai). Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro svetainėje pateikiami tyrimo rezultatai, kuriame dalyvavo mokyklos, įgyvendinančios Olweus programą ir kuris buvo atliktas 2008 - 2010 metais. Iš gautų rezultatų matyti kad:

1. Žymus patyčių sumažėjimas tiek berniukų, tiek mergaičių tarpe;
 2. Žodinės patyčios buvo ir vis dar yra labiausiai paplitusi patyčių forma;
 3. Matomas žymus žodinių patyčių sumažėjimas;
 4. Mažiau paplitusios patyčių formos sumažėjo nežymiai arba jų paplitimo procentas išliko toks pats;
 5. Berniukai tyčiojasi iš berniukų dažniausiai žodžiais; fizinės patyčių formos yra retesnės, o su santykiais susiję patyčios pasitaiko dar rečiau;
 6. Tarp mergaičių labiausiai paplitę žodinės ir su santykiais susiję patyčios;
 7. Dažniausiai patyčios patiriamos iš bendraklasių;
 8. Dažniausiai tyčiojasi berniukai; jie tyčiojasi tiek iš kitų berniukų, tiek iš mergaičių;
 9. 43% patiria patyčias tik iš vieno mokinio, ir tik 16% - iš daugiau nei 3 mokinių
- Po dvejų metų:
10. Patyčias patiriantys mokiniai dažniau pasisako suaugusiems mokykloje;
 11. Klasės aukėtoja(-as) vertinami kaip aktyviau besišaukiantys veiksmų prieš patyčias;

(<http://www.sppc.lt/>. Žiūrėta 2011-04-10). Pav. 3, Priede 8 yra pateikiami duomenys, rodantys, patyčių sumažėjimą tose mokyklose pagal klases, kuriose buvo diegiama ši programa.

Ikimokyklinėse Lietuvos įstaigose įgyvendinama ankstyvosios smurto prevencijos programa „Žipio draugai“. Pradinių klasių mokinių socialiniams įgūdžiams ugdyti ir jų agresyviai elgesiui mažinti vykdoma smurto prevencijos programa „Second Step“. Vis populiareesnė tampa ankstyvosios prevencijos programa „Įveikiame kartu“. (<http://www.pedagogika.lt/>)žiūrėta 2011-04-20). Pradinių klasių mokinių socialiniams įgūdžiams ugdyti ir agresyviai elgesiui mažinti įgyvendinama smurto prevencijos programa „Antras žingsnis“. Lietuvoje taip pat įgyvendinama Lions Quest programos dalis „Paauglystės kryžkelėse“, skirta mokykloms. Programos tikslas – lavinti esminius socialinius ir emocinius mokinių įgūdžius: ugdyti savimonę, savitvardą, lavinti bendravimo, sprendimų priėmimo gebėjimus. Kasmet didinamas švietimo pagalbos specialistų skaičius: 2008 metais papildomai įsteigti 124 psichologų, mokytojų padėjėjų, specialiųjų pedagogų etatai. Šalyje veikia suaugusiems ir vaikams skirtas interneto puslapis www.bepatyciu.lt. Nepaisant mokyklose diegiamų prevencinių programų įvairovės, Lietuvoje vis dar trūksta prevencinių programų, orientuotų į paauglius. Tai ypač aktualu, nes su patyčiomis dažniausiai susiduriama būtent

paauglystėje. Taip pat per mažai dėmesio yra skiriama tėvystės įgūdžių lavinimui. (http://www.smm.lt/svietimo_bukle/. Žiūrėta 2011-04-26).

Pasak D. Valeckienės (2007) vykdam patyčių prevenciją mokyklose ir kuriant prevencijos programas, svarbu atkreipti dėmesį į keletą svarbių aspektų. Kaip rodo įvairiose šalyse atliktų patyčių prevencinių tyrimų analizė, dauguma sėkmingai vykdytų tokių programų, apimančių visą mokyklos bendruomenę, yra veiksmingesnė negu dirbant individualiai (Atlas, Pepler, cit. Pgl. Valeckienė D., 2007). Daugelis specialistų teigia, kad prevencinės strategijos, efektyvios tada kai jos apima *mokyklos lygmens* intervencines strategijas, nukreiptas į visos mokyklos kultūros ir atmosferos keitimą; klasės lygmens strategijas, kuriose aktyviai dalyvauja mokytojai ir kiti mokykloje dirbantys asmenys; *individualų lygmenį*, nukreiptą į skriaudėją ir patyčių auką (Heinrichs, 2003; Witted, Dupper, 2005; Rigby, Smith, Pepler, 2004).

Autoriai akcentuoja, jog griežtas kiekvienos prevencinės programos įgyvendinimo taisyklių laikymasis yra būtinas (Whitted, Dupper, 2005). Pasak K. S. Whitted ir D. R. Dupper (2005), viena iš pagrindinių klaidų – dalinis programų įgyvendinimas dėl laiko stokos.

Pasak K. Rigby, P. K. Smith, D. Pepper (2004) norint sumažinti patyčių raišką mokyklose, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas prevencinės programos tikslams formuoti. Svarbu, kad prevencinės programos turėtų aiškias ir konkrečias priemones bei pageidaujamus rezultatus. Taip pat būtinas atidus ir rūpestingas koordinavimas. Anot K. S. Whitted ir D. R. Dupper (2005) kasmet turi būti atliekama išsami analizė, diagramos, prevencinės programos efektyvumui įvertinti.

Kaip teigia E. Karmaza, N. Grigaitytė, E. G. Karmazė, (2007) svarbu, prevencijos metu skirti daug dėmesio socialinių įgūdžių ugdymui. Pasak autorių, vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių prevencijos sėkmę, - prevencijos formų įvairovė, o ne tik paskaitos ir seminarai.

T. Feinberg (2003) teigimu, gerų rezultatų tikėtis galima dirbant komandoje ir vadovaujantis bendradarbiavimo principais. Šią komandą turėtų sudaryti patys vaikai, jų tėvai, mokytojai, mokyklų psichologai, socialiniai pedagogai ir kiti specialistai. Anot E. Karmazos, N. Grigaitytės, E. G. Karmazės, (2007) patyčių prevencijoje labai svarbus ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, pavyzdžiui, policija, pedagogine psichologine tarnyba, psichikos sveikatos centru, vaikų teisių apsaugos tarnyba ir kt.

M. G. R. Robichaud (2007) teigia, kad suaugusiųjų patyčių egzistavimo mokykloje pripažinimas, yra pirmas žingsnis, kovojant su šiuo reiškiniu. Anot D. Olweus (2008), suaugusiųjų (tėvų, mokytojų, bei kito mokyklos personalo) įsitraukimas į patyčių prevenciją yra vienas iš pagrindinių veiksnių lemiančių jos sėkmę.

Apibendrinant galima teigti, jog patyčių prevencija mokykloje – nuoseklus, tikslingas ir kryptingas visos mokyklos bendruomenės darbas, siekiant ugdyti pozityvų vaiko elgesį ir kurti saugią mokyklą.

Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) efektyvios programos, mažinančios patyčių mastą mokyklose, yra tos, kurios įtraukia visą mokyklos bendruomenę. Programa turi būti vykdoma 3 lygiais:

- *mokyklos lygiu;*
- *klasės lygiu;*
- *individualiu lygiu.*

Vykdamas patyčių prevenciją *mokyklos lygmeniu*, labai svarbu atskleisti pačios problemos paplitimo mastą. Todėl daugelis mokslininkų pabrėžia, kad labai svarbu mokykloje atlikti patyčių raiškos tyrimus (Salmivalli, Kaukiainen, Voeten, 2005; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Olweus, 1993). Kaip teigia R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006), šiais tyrimais būtina išsiaiškinti, kaip dažnai vaikai mokyklose patiria kitų patyčias, kokiais būdais vaikai tyčiojasi, kuriose mokyklos vietose dažniausiai susiduriama su kitų mokinių patyčiomis, kokią pagalbą vaikai sulaukia iš suaugusiųjų ir pan.

Pasak R. Heinrich (2003), K. Rigby, P. K. Smith, D. Pepper (2004), norint gauti patikimų duomenų, atliekama anoniminė mokinių (o kartais, tėvų, mokytojų, socialinių pedagogų, psichologų ir kt.) apklausa. Anot K. Rigby, P. K. Smith, D. Pepper (2004), duomenų išanalizavimas ir aptarimas yra tarsi parengiamasis žingsnis link griežtos antipatyčių politikos mokykloje išvystymo. E. Karmazos, N. Grigaitytės, E. G. Karmazės, (2007) teigimu, geriau suvokus problemos pobūdį, turint išsamią informaciją, atsiranda daugiau galimybių taikyti įvairias korekcines priemones, būdus, padedančius užtikrinti patyčių prevenciją mokyklose.

Pasak P. K. Smith vienas iš pagrindinių antipatyčių projekto įgyvendinimo tikslų – visos mokyklos bendruomenės nuostatų prieš patyčias formavimas. Todėl būtinas konkretus ir aiškus patyčių prevencijos strateginis planas. (Smith, 1991; cit, pgl. Valeckienė, 2007). Patyčių Strategija turi būti pristatyta visai mokyklos bendruomenei. Anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės (2006) labai svarbu, kad kiekvienas jos narys žinotų, kur galima rasti ir paskaityti mokyklos strategiją patyčių mažinimo klausimu.

Anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės (2006), D. Olweus (1993), T. Feinberg (2003), būtina, vykdamas patyčių prevenciją, suformuoti koordinavimo komandą, kurią tyrėtų sudaryti atstovai iš skirtingų mokyklos bendruomenės grupių. Komandos tikslas – koordinuoti veiksmų planą ir įvertinti vykdomos prevencijos rezultatus.

T. Feinberg (2003) teigimu, mokykla turi organizuoti įvairius mokymus suaugusiems (tėvams, mokytojams) bei patiems mokiniams. Suteikti žinių apie tai kaip identifikuoti patyčių

auką, kaip tinkamai reaguoti ir atsakyti į patyčias, kaip modeliuoti ir stiprinti teigiamą problemos sprendimą.

Anot R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006), D. Olweus (1993, 2008) vietų, kuriose vaikai patiria kitų patyčias, stebėjimas – kitas žingsnis, vykdant prevenciją mokyklos lygmeniu. Be to, mokykla turėtų įvardinti suaugusius asmenis, į kuriuos vaikai, tėvai, mokytojai tiesiogiai, telefonu ar elektroniniu paštu galėtų kreiptis norėdami papasakoti apie jų patirtas ar stebėtas patyčias.

R. Heinrich (2003) teigia, kad vykdant patyčių prevenciją, svarbu sukurti vieningo elgesio kontrolės sistemą, kuri pasireikštų paprastų taisyklių forma. Kaip teigia A. Magomedovas, E. Kasperavičiūtė, E. Karmaza, (2004), taisyklės neturi būti vien surašyti veiksmai, už ką ir kaip baudžiama, bet turi būti pateikti ir pageidaujamo elgesio modeliai.

Pasak D. Olweus (1991) *klasės lygmeniu* patyčių prevencija turi būti integruojama į mokyklos programą (Olweus, 1991; cit. Pgl. Valeckienė, 2007). Kaip teigia R. Povilaitis J. Valiukevičiūtė (2006), organizuojat patyčių prevenciją, svarbu klasėje skirti laiko mokinių diskusijoms apie tarpusavio santykius. M. G. R. Robichaud (2007) teigia, kad klasės valandėlėse būtina skatinti mokinius papasakoti apie problemines situacijas, kurias išgyvena mokytojams nematant, nagrinėti problemą grupėse. Kaip teigia R. Heinrich (2003) klasės valandėlėse galima aptarti patyčių reiškinius, kodėl jos vyksta, kaip jaučiasi vaikai, iš kurių yra tyčiojamosi, šio reiškinio prevencijos būdus ir pan.

Dauguma autorių rekomenduoja, kad kiekviena klasė apsibrėžtų savo klasės taisykles, kurios būtų aiškiai įvardinta, koks elgesys klasėje pageidaujamas, o koks – netoleruojamas (Heinrich, 2003; Braslauskienė, Jonutytė, 2005; Ross, 2006). Pasak, R. Braslauskienės, I. Jonutytės (2005) taisyklės neturi būti primestos suaugusiųjų, jų kūrime ir koregavime privalo dalyvauti ir mokytojai ir patys vaikai. Taip pat visa klasė turi numatyti, kokių bus imamasi priemonių, jei šios taisyklės bus pažeistos.

Anot K. Rigby (1995) vykdant patyčių prevenciją klasės lygiu, būtina akcentuoti, kad mokiniai, būdami patyčių stebėtojai, gali arba paremti arba nudrąsinti patyčių iniciatorių. Klasės lygmenyje būtina išmokyti stebėtojus atpažinti patyčias, kaip įsikišti ir šią situaciją nutraukti. (Rigby, 1999; cit. Pgl. Valeckienė, 2007).

R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) teigimu, vienas efektyviausių būdų, padedančių mažinti patyčias mokykloje – bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas. Tam pasitarnauti gali klasės auklėtojo organizuojama veikla, kurios metu vaikai atlikinėja įvairias užduotis ne po vieną, bet poromis, grupelėmis.

Pasak, R. Braslauskienės, I. Jonutytės (2005) efektyviausia pagalba agresyviai besielgiantiems vaikams ir jų aukoms yra socialinių gebėjimų ugdymas. E. Karmazos, N.

Grigaitytės, E. G. Karmazės, (2007) teigimu, jei vaikas stokoja socialinių įgūdžių, didelė tikimybė, kad savo vidinę įtampą, pyktį išreikš elgdamasis netinkamai, pavyzdžiui, tyčiodamasis iš kitų. Arba atvirkščiai – nusistovės pasyvus, vengiantis elgesys: apatiškumas, baikštumas, žemas savęs vertinimas. Visa tai stabdo asmenybės vystimąsi. Socialinių įgūdžių ugdymas ypač reikalingas rizikos grupių vaikams.

Anot R. Braslauskienės, I. Jonutytės (2005) mokyklose turi būti parengta socialinių įgūdžių ugdymo programa. Lietuvoje jau bandoma įgyvendinti socialinių gebėjimų ugdymo programą „Zipio draugai“, taip pat adaptuojama Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos parengta „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Kaip teigia daugelis autorių patyčių prevencija *individualiuoju lygmeniu* apima pagalbą patyčių aukai bei jo skriaudėjui (Whitted, Dupper, 2005; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Olweus, 1993, 2008; Ross, 2006). Pasak K. S. Whitted ir D. R. Dupper (2005), patyčių prevencija individualiuoju lygmeniu turi būti nukreipta į mokinių socialinių kompetencijų tobulinimą, keičiant jų žinias, įgūdžius, požiūrius ar elgesį, taikant interaktyvius mokymo metodus.

R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) rekomenduoja nuo patyčių nukentėjusį mokinį įtraukti į įvairias veiklas, užsiėmimus, kur turėtų progų daugiau bendrauti su kitais bendraamžiais. Taip pat svarbu įtraukti į pagalbą ir kitus svarbius mokiniui asmenis - mokytojus, kuriais jis labiau pasitiki, bendraamžius, su kuriais draugauja ir pan. Pasak K. S. Whitted ir D. R. Dupper (2005), svarbu, kad mokyklos bendruomenė patyčių iniciatoriams parodytų, kad tai mokykloje nepriimtinas elgesys, su kuriuo rimtai ir atkakliai kovojama. Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) pagalbos skriaudėjui pagrindinis tikslas – padėti suprasti savo agresyvaus elgesio priežastis, pasekmes kitiems ir koreguoti savo elgesį, mokant jį kitokių, neagresyvių, bendravimo būdų. Labai būtų naudinga, jei vaikas galėtų dalyvauti bendravimo įgūdžių, pykčio valdymo programoje. R. Braslauskienės ir I. Jonutytės (2005) teigimu, siekiant užmegzti kontaktą su agresyviai besielgiančiu vaiku, svarbu atskirti asmenį nuo jo elgesio. Autoriai teigia, kad reikia vertinti vaiką kaip asmenį, išvelgiant pozityvias charakterio savybes, tačiau netoleruoti vaiko agresyvaus elgesio.

Daugelį autorių teigia, tėvų dalyvavimas yra būtinas, teikiant pagalbą patyčių ir jo skriaudėjui (Heinrich, 2003; Whitted, Dupper, 2005). Jiems reikalingos individualios įvairių specialistų (psichologų, socialinio pedagogo) konsultacijų. Svarbu sudaryti sąlygas abiejų grupių tėvams susitikti ir ieškoti bendrų sprendimų. R. Braslauskienės ir I. Jonutytės (2005) teigia, jog abiejų tėvų susitikimai, jei tinkamai jiems vadovaujama, yra labai naudingi. Tai padeda geriau vieniems kitus suprasti ir, užuot kaltinus bei liejus pyktį, kur kas efektyviau yra ieškoti metodų, kaip padėti vaikams ir pačiai ugdymo institucijai.

Išanalizavus lietuvių ir užsienio šalių autorių mokslinę literatūrą, galime teigti, kad prevencinės strategijos, mažinančios patyčias mokykloje, turi apimti: *pirma* - mokyklos lygmens intervencines strategijas, nukreiptas į visos mokyklos kultūros ir atmosferos keitimą, *antra* - klasės lygmens strategijas, kuriose dalyvauja mokytojai ir kiti mokykloje dalyvaujantys suaugę asmenys, *trečia* – individualų lygį, nukreiptą į skriaudėją ar patyčių auką. Taip pat daugelis autorių akcentuoja, kad svarbus kiekvienos programos įgyvendinimo taisyklių laikymasis, nes dalinis patyčių prevencijos programos įgyvendinimas neduoda pageidaujamo efekto.

Apibendrinant patyčių prevenciją mokykloje, remiantis autoriais R. Povilaičiu ir J. Valiukevičiūte (2006), galima pateikti patyčių prevencijos operacionalizacijos lentelę.

2 lentelė. Patyčių prevencijos operacionalizacijos lentelė (pagal Povilaitį R., Valiukevičiūtę J. (2006). (Žr. 9 priedai).

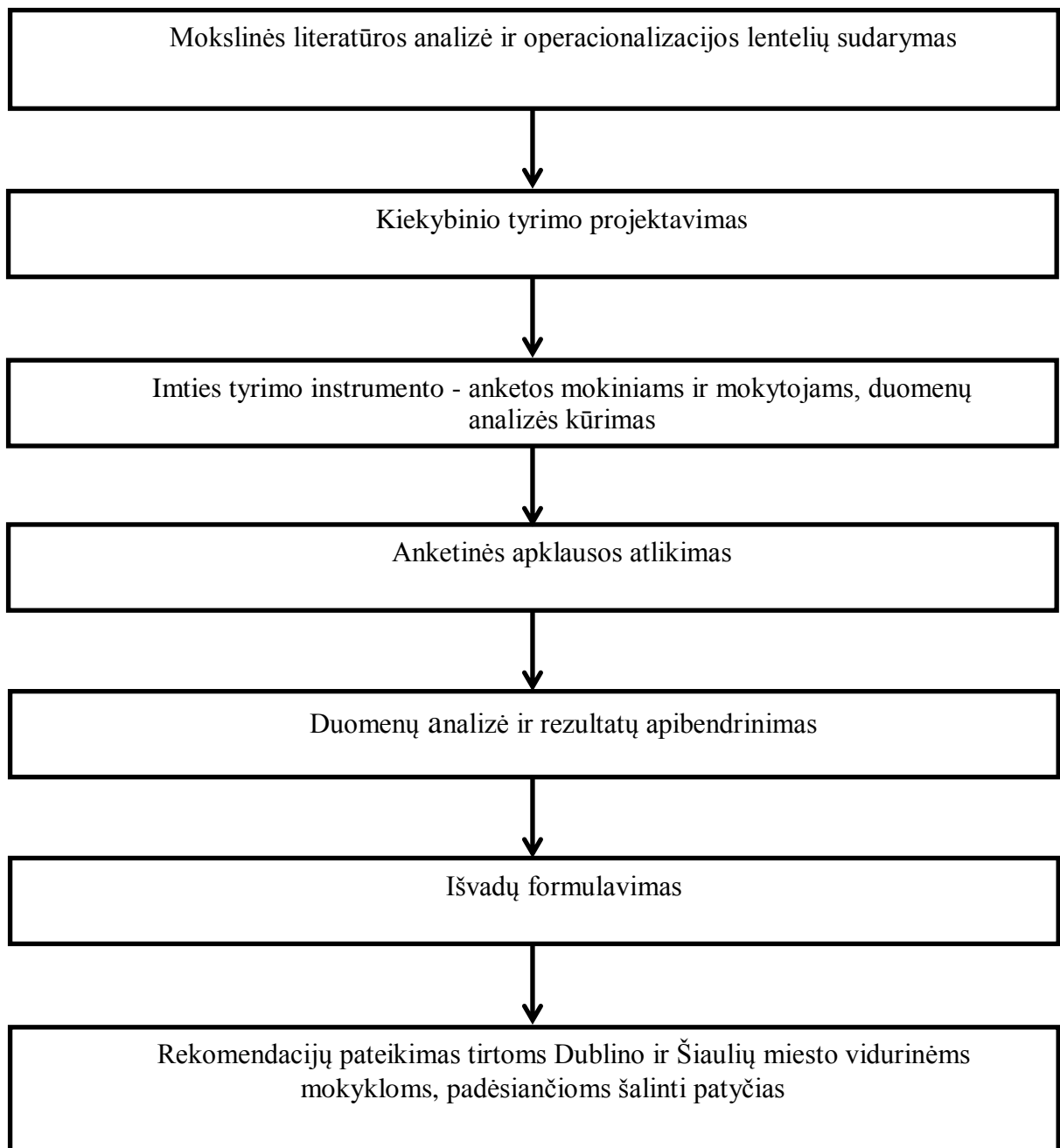
<p>Mokyklos lygis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mokyklos strategijos parengimas • Patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas • Patyčių masto mokykloje įvertinimas • Konferencija • Vietų, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas • Suaugusiųjų informavimas apie vykstančias patyčias • Efektyvus reagavimas į patyčias • Moksleivių įtraukimas padedant nuskriaustiems vaikams
<p>Klasės lygis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Klasės taisyklių sukūrimas • Klasės valandėlės • Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas • Mokytojo elgesio pavyzdys • Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas • Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį
<p>Individualus lygis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalba skriaudžiamam vaikui • Pagalba skriaudėjui • Individualūs pokalbiai su vaikų tėvais
<p>Kitos veiklos</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vaidybinių veiklų pritaikymas patyčių prevencijoje • Moksleivių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas • Tėvų įtraukimas į saugios mokyklos kūrimą

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklos saugumas priklauso nuo visos mokyklos bendruomenės. Siekiant mokykloje sumažinti patyčias, aktyvūs prevencinėje veikloje turi būti tiek mokiniai ir jų tėvai, tiek mokykloje dirbantys asmenys. Didelis vaidmuo tenka mokyklos administracijai, socialiniam pedagogui ir psichologui. Tinkamai organizuojama veikla skatins vaikuose toleranciją, pagarbą, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

2. PATYČIŲ RAIŠKOS, PAPLITIMO BEI PREVENCIJOS ŠIAULIŲ IR DUBLINO MOKYKLOSE LYGINAMOJI CHARAKTERISTIKA

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimas vyko 2011 metų kovo – balandžio mėnesiais. Tiriama visuma pasirinkta naudojantis netikimybinės atrankos, kuria tiriamieji yra atrenkami neatsitiktiniu būdu, patogumo metodu (Kardelis, 2002). Tyrimui pasirinktos Šiaulių ir Dublino miesto vidurinės mokyklos. Empiriniam tyrimui pasirinkti 13 – 14 metų (7 - 8 klasės) mokiniai ir mokykloje dirbantys mokytojai. Tyrimas vyko tokiais etapais. (Žr. 4 pav.)

4 pav. Tyrimo etapai

Tyrimui taikyta kiekybinės metodas. „Kiekybiniai tyrimo metodai – metodai, kurių galutiniai tyrimo rezultatai išreiškiami skaičiais“ (Tidikis, 2003). Tyrimas yra orientuotas į patyčių raiškos, masto, prevencijos, vykdomos Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose, palyginimas.

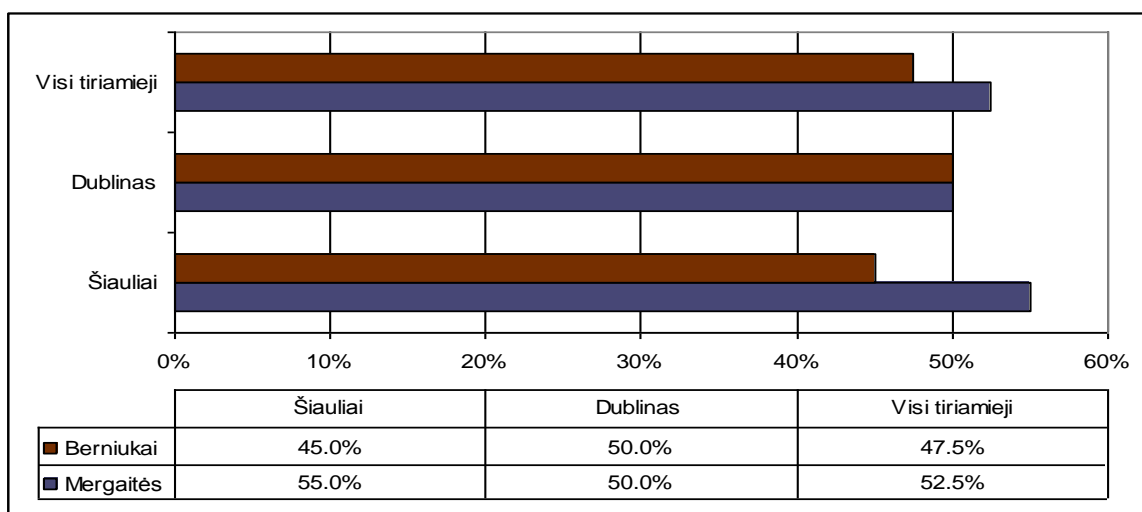
Šio **tyrimo tikslas** – nustatyti ir palyginti patyčių raišką, paplitimą bei prevenciją tarp 7-8 klasės Šiaulių ir Dublino vidurinių mokyklų mokinių. Šiam tikslui pasirinktas aprašomasis kiekybinis tyrimo tipas. Šio tipo tyrimo tikslas yra parodyti būklę, pirmiausiai aprašant, o paskui, kiek įmanoma, aiškinant dabartinę situaciją, sąlygas, elgesio pobūdį, sąveikas, įvykius ir tendencijas. Ši informacija patenkins norą žinoti, sudarys pagrindą sprendimui priimti. (Charles, 1999). Šiame tyrime šis tipas suteikia galimybę išsiaiškinti patyčių raišką, jų paplitimo mastą mokyklose, respondentų požiūrį į patyčias ir jų prevenciją. Aprašomojo kiekybinio tyrimo instrumentas – anketinė apklausa. Surinkus duomenis buvo analizuojami ir lyginami abiejų šalių rezultatai. Išstudijavus lietuvių ir užsienio literatūrą, įvairių autorių (D. Olweus, P. K. Smith, D. Valeckienė, A. Zaborskis, J. Vareikienė, R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė, S. Limber, R. Heinrich, K. S. Whitted, D. R. Dupper, D. Depler, K. Rigby, T. Feinberg, E.G. Karmazė, N. Grigaitytė, E. Karmaza, J.S. Jasulionė ir kt.) darbus buvo sudarytas klausimynas mokytojams ir mokiniams, susidedantis iš 3 dalių. Pirmoje dalyje pateikiami klausimai, leidžiantys surinkti demografinę mokinių ir mokytojų informaciją, antroje dalyje – klausimai leidžiantys išsiaiškinti patyčių raiškos formas, paplitimą, mokinių savijautą, patyrus patyčias ir trečioje dalyje siekiama išsiaiškinti kokiais būdais sprendžiama patyčių problema abiejų šalių mokyklose.

Tyrimo eiga. Tyrimas atliktas 2011 kovo - balandžio mėnesiais, gavus mokyklų vadovų ir mokinių tėvų (Dublino mokyklose) sutikimą. Siekiant surinkti patikimesnę informaciją, tyrimas buvo atliktas anonimiškai. Mokiniai pildė klausimynus pamokų metu, iš anksto susitarus su mokyklų administracija. Prieš tyrimą moksleiviai ir mokytojai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, taip pat pateikta instrukcija bei atsakyta į iškilusius klausimus. Mokytojams buvo leidžiama išsinešti klausimynus į namus. Mokytojų klausimynai buvo surenkami po kelių dienų.

2.2 Socialinės-demografinės tiriamųjų charakteristikos

Tyrimas yra orientuotas į patyčių raiškos, masto, prevencijos, vykdomos Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose, palyginimas. Tyrimui pasirinktos po dvi Šiaulių ir Dublino mokyklas. Šių miestų mokyklose buvo apklausti 7 - 8 klasės (13 – 14 metų) vidurinės mokyklos mokiniai ir jų mokytojai. (Mokinių lietuvių kalba anketa pateikta priede nr. 11, anglų kalba priede nr.13, mokytojų anketos pateiktos lietuvių kalba priede nr. 10, anglų - 12).

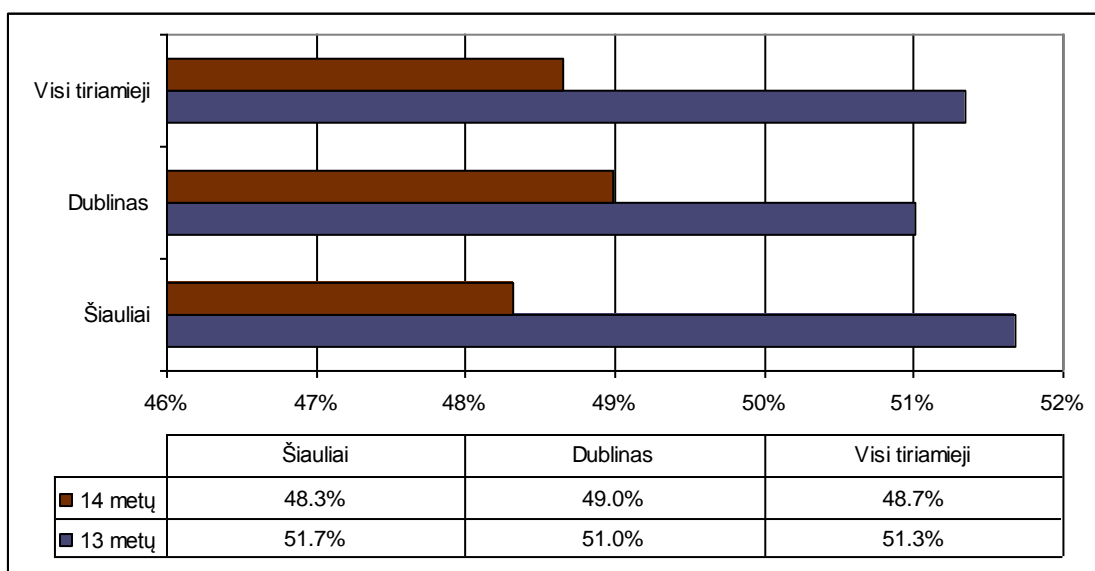
Tyrimo dalyvavo 596 mokiniai: 298 lietuviai (Šiauliai) ir 298 airiai (Dublinas). 5 - amė paveiksle pateikiamas tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir lytį.

5 pav. Tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir lytį

Tyrimui atlikti apklausta vienodas abiejų šalių mokinių skaičius. Abiejų šalių mergaičių ir berniukų skaičius skiriasi labai nedaug (5%). Šiaulių mokinių imtį sudaro 134 (45 proc.) berniukų ir 164 (55 proc.) mergaičių. Dublino mokinių imtį sudaro 149 (50 proc.) berniukų ir 149 (50 proc.) mergaičių (žr. 5-ą pav.).

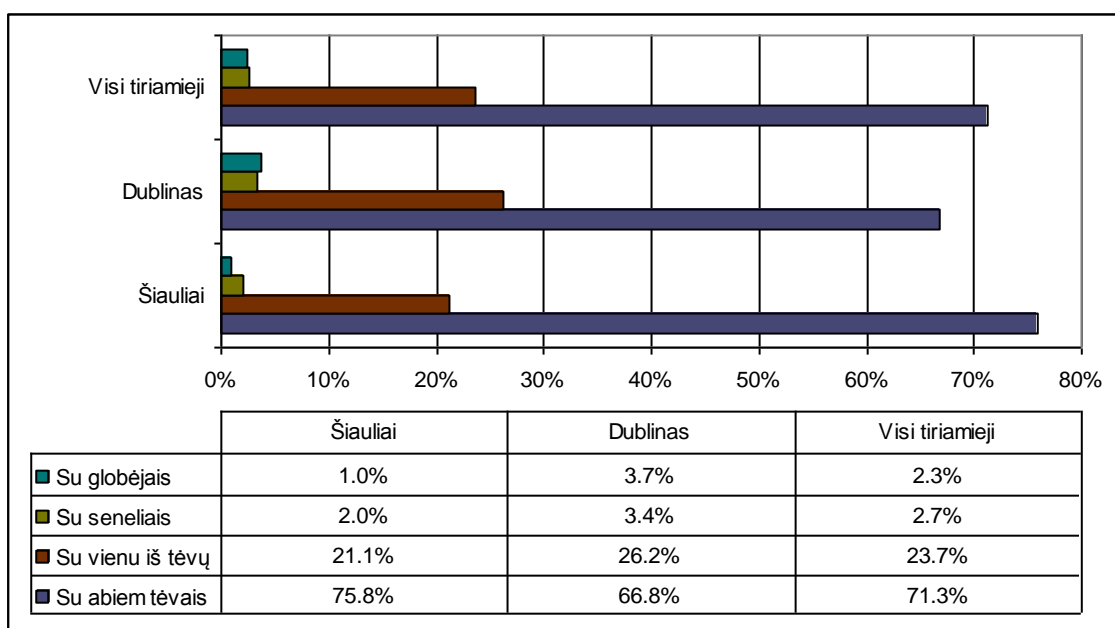
6 – amė paveiksle pateikiamas tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir amžių.

6 pav. Tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir amžių

Šiaulių mokinių imtį sudaro 154 (51,7 proc.) trylikamečių ir 144 (48,3 proc.) keturiolikamečių. Dublino mokinių imtį sudaro 152 (51 proc.) trylikamečių ir 146 (49 proc.) keturiolikamečių (žr. 6-ą pav.). Imtis, amžiaus aspektu, abiejų šalių yra panaši.

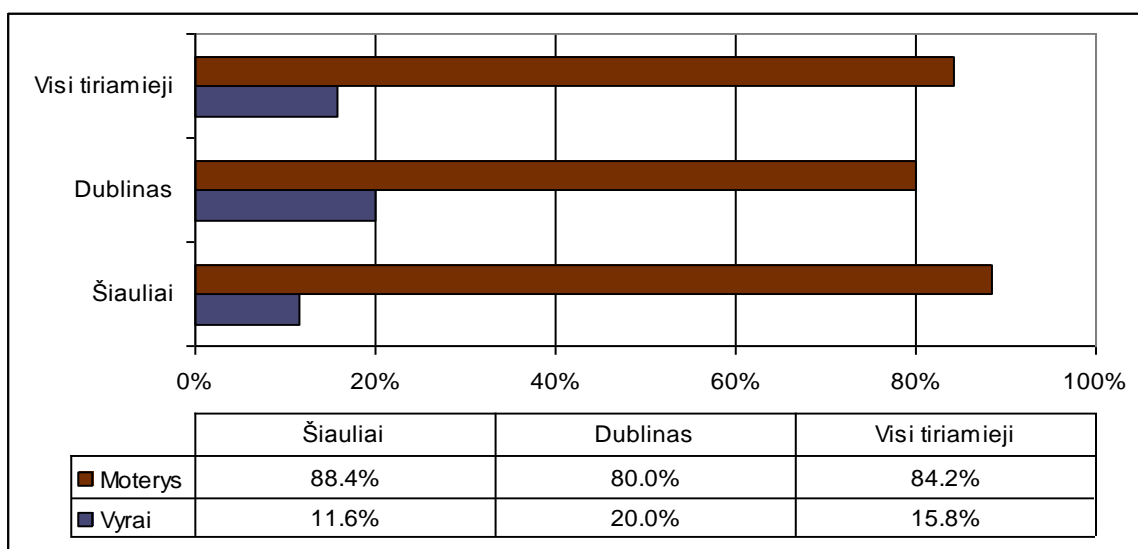
7 – amė paveiksle pateikiamas tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir tai, su kuo jie auga.

7 pav. Tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir tai, su kuo jie auga

226 (75,8 proc.) Šiaulių mokiniai auga su abiem tėvais, 63 (21,1 proc.) – su vienu iš tėvų, 6 (2 proc.) – su seneliais ir 3 (1 proc.) – su globėjais. 199 (66,8 proc.) Dublino mokiniai auga su abiem tėvais, 78 (26,2 proc.) – su vienu iš tėvų, 11 (3,7 proc.) – su globėjais ir 10 (3,4 proc.) – su seneliais (žr. 7-ą pav.). Imtis šiuo aspektu skiriasi nedaug, dauguma abiejų šalių apklaustųjų gyvena su abiem tėvais.

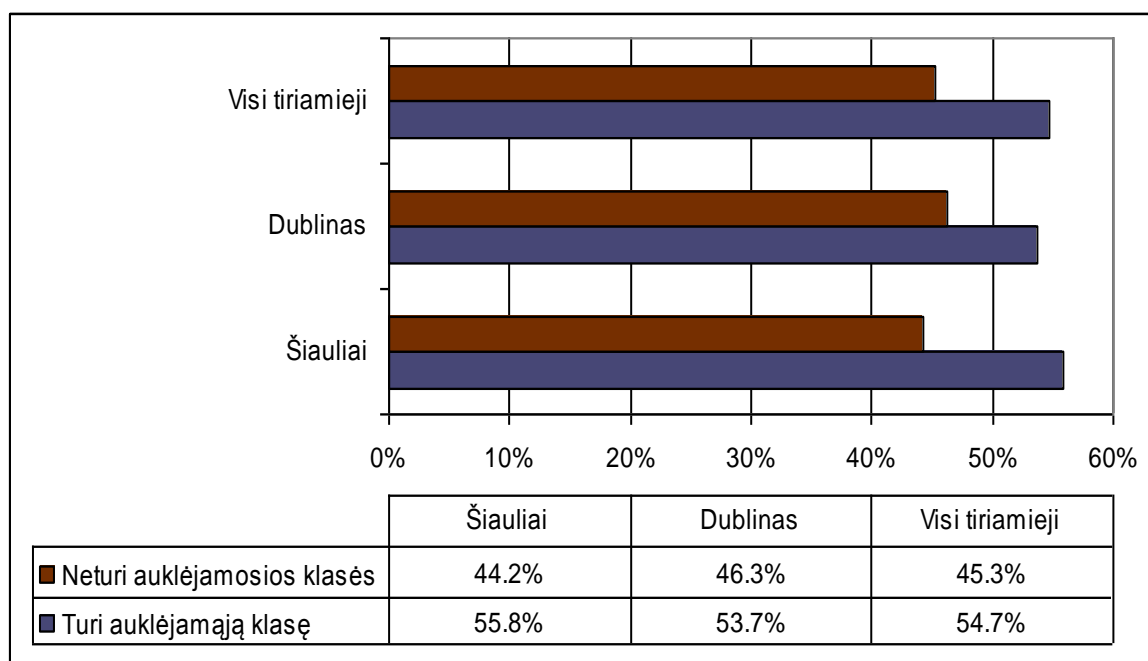
8 – amė paveiksle pateikiamas tiriamųjų mokytojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir lytį.

8 pav. Tiriamųjų mokytojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir lytį

Tyrime dalyvavo 190 mokytojai: 95 lietuviai (Šiauliai) ir 95 airiai (Dublinas). Šiaulių mokytojų imtį sudaro 11 (11,6 proc.) vyrų ir 84 (88,4 proc.) moterys. Dublino mokytojų imtį sudaro 19 (20 proc.) vyrų ir 76 (80 proc.) moterų (žr. 8-ą pav.). Apklaustų Šiaulių mokytojų amžiaus vidurkis – 45,98 metų, darbo stažo mokykloje vidurkis – 21,72 metų. Dublino mokytojų amžiaus vidurkis – 39,28 metų, darbo stažo mokykloje vidurkis – 14,60 metų. Dublino vyrų mokytojų imtis šiek tiek didesnė nei Šiaulių. Mokytojų amžiaus vidurkis ir darbo stažas Dublino mokytojų yra mažesnis nei Šiaulių mokytojų.

Duomenys apie tiriamųjų mokytojų pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą ir tai, ar turi auklėjamąją klasę pateikiama 9 – amė paveiksle.

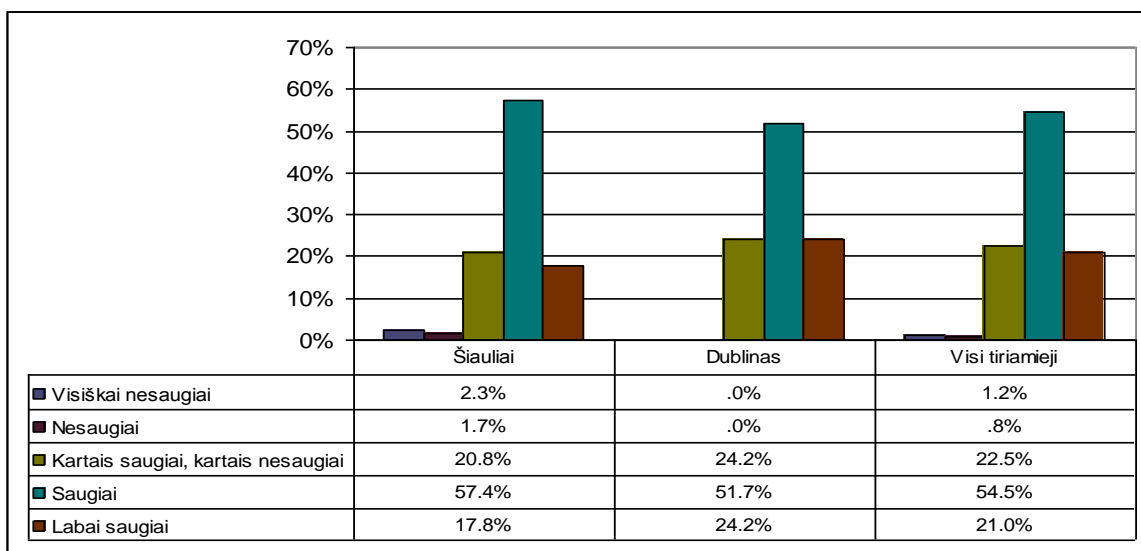

9 pav. Tiriamųjų mokytojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir tai, ar turi auklėjamąją klasę.

Auklėjamąją klasę turi 53 (55,8 proc.) apklausti Šiaulių mokytojai ir 51 (53,7 proc.) apklaustas Dublino mokytojas. Imtis šiuo aspektu skiriasi nedaug (2%). (žr. 9 pav.)

2.3. Patyčių paplitimo ir raiškos palyginimas Šiaulių ir Dublino mokyklose

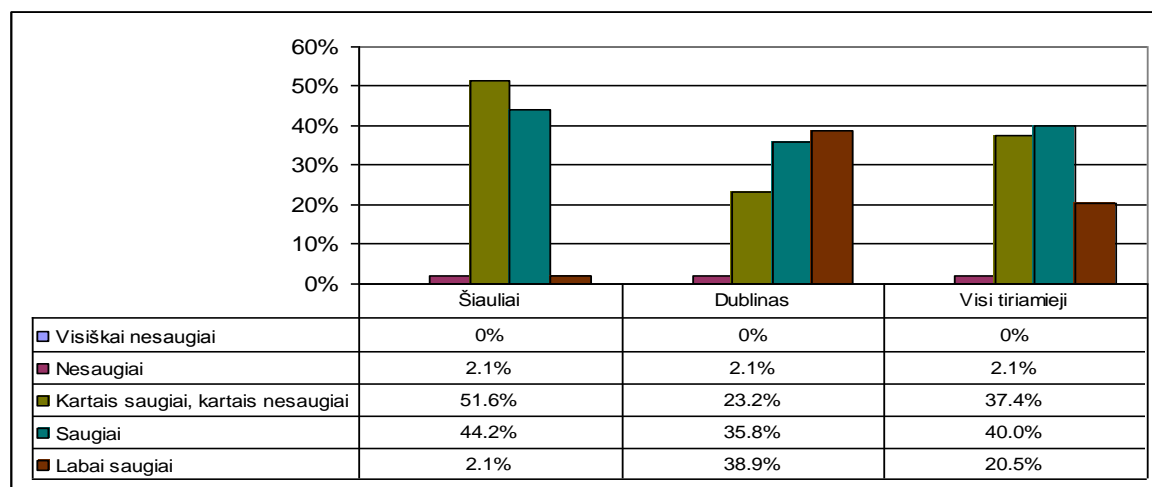
Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kaip saugiai jie jaučiasi savo mokykloje. Duomenys apie tiriamųjų mokinių saugumo jausmą mokykloje pateikiami 10 - amė paveiksle.

10 pav. Tiriamųjų mokinių saugumo jausmas mokykloje

Gauti rezultatai parodė, kad daugiausia, t.y. 54,5 proc. tiriamųjų mokinių (57,4 proc. Šiaulių ir 51,7 proc. Dublino) mokykloje jaučiasi saugiai, 22,5 proc. tiriamųjų (20,8 proc. Šiaulių ir 24,2 proc. Dublino) – kartais saugiai, kartais nesaugiai, 21 proc. tiriamųjų (17,8 proc. Šiaulių ir 24,2 proc. Dublino) – labai saugiai, 1,2 proc. tiriamųjų (2,3 proc. Šiaulių ir 0 proc. Dublino) – visiškai nesaugiai ir 0,8 proc. tiriamųjų (1,7 proc. Šiaulių ir 0 proc. Dublino) – nesaugiai (žr. 10 pav.). Kaip matyti iš pateiktų rezultatų abiejų šalių mokiniai mokykloje daugiausia pažymėjo, kad jaučiasi saugiai. Tačiau yra mokinių Šiaulių mokykloje, kurie jaučiasi visiškai nesaugiai (2,3%) ir nesaugiai (1,7%), o tokių, kurie taip jaustųsi Dublino mokykloje, nepažymėjo. Tai galima manyti, kad nors ir nedidelė dalis, tačiau yra Šiaulių mokyklose mokinių, kurie nesijaučia saugiai ir kenčia nuo patyčių.

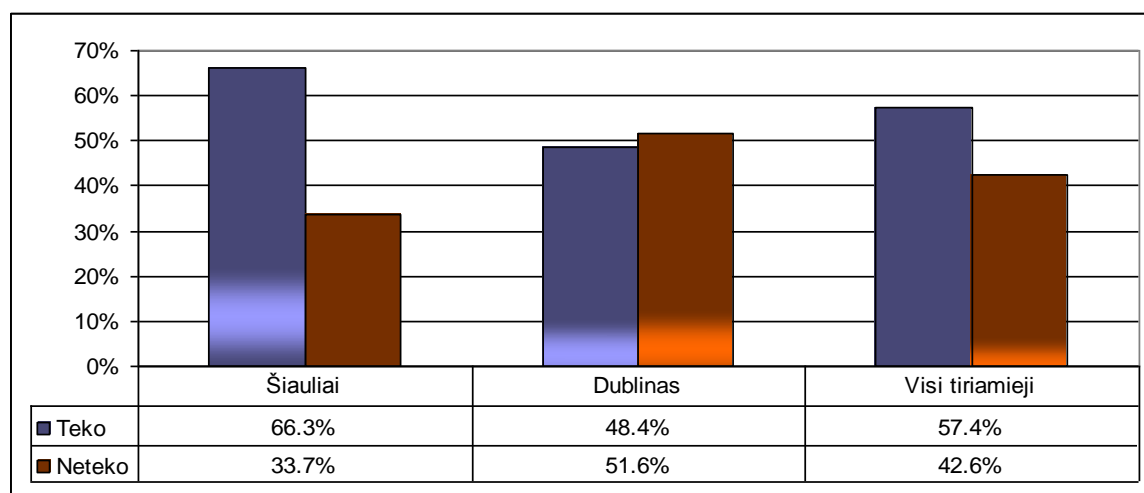
11 - amė paveiksle pateikiama tiriamųjų mokytojų nuomonė apie mokinių saugumą mokykloje.

11 pav. Tiriamųjų mokytojų nuomonė apie mokinių saugumą mokykloje

Tiriamųjų mokytojų buvo prašoma atsakyti, ar, jų manymu, mokiniai jaučiasi saugiai mokykloje. Gauti rezultatai parodė, kad daugiausia, t.y. 51,6 proc. Šiaulių mokytojų mano, kad mokykloje mokiniai jaučiasi kartais saugiai, kartais nesaugiai, 44,2 proc. – saugiai, 2,1 proc. – labai saugiai ir 2,1 proc. – nesaugiai. Daugiausia, t.y. 38,9 proc. Dublino mokytojų mano, kad mokykloje mokiniai jaučiasi labai saugai, 35,8 proc. – saugiai, 23,2 proc. – kartais saugiai, kartais nesaugiai ir 2,1 proc. – nesaugiai. Nei vienas Šiaulių ar Dublino mokytojas nemano, kad mokiniai mokykloje galėtų jaustis visiškai nesaugiai. Kaip matyti iš pateiktų rezultatų abiejų šalių mokytojai mano, kad daugiausia mokiniai jaučiasi mokyklose saugiai. Įdomu tai, kad Dublino mokytojai pažymėjo, kad 2,1 % mokinių jaučiasi nesaugiai, tuo tarpu Dublino mokinių, kurie taip jaustųsi nepažymėjo. Nei vienas Šiaulių mokytojas nemano, kad mokiniai mokyklose jaučiasi visiškai nesaugiai, tuo tarpu 2,3% Šiaulių mokinių jaučiasi visiškai nesaugiai. Galima manyti, kad mokytojai nevisada pastebi, kaip mokiniai jaučiasi mokyklose ir ar kenčia nuo patyčių.

Tiriamųjų mokytojų buvo klausama, ar jie pastebi vaikų patyčias pamokų metu. Duomenys apie tai ar mokytojams teko pastebėti mokinių patyčias pamokos metu pateikiami 12 – ame paveiksle.

12 pav. Mokytojų nuomonės apie tai ar teko pastebėti mokinių patyčias pamokos metu

Taikant χ^2 kriterijų, nustatyta, kad Šiaulių ir Dublino mokytojų atsakymai skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2 = 6,219$, $p = 0,013$, $p < 0,05$). 66,3 proc. Šiaulių mokytojų yra tekę pastebėti vaikų patyčias pamokų metu, o 33,7 proc. – nėra tekę. Tuo tarpu, 51, 6 proc. Dublino mokytojų nėra tekę pastebėti patyčių pamokų metu, o 48,8 proc. – yra tekę (žr. 12 pav.). Rezultatai rodo, kad net beveik 52% Dublino mokytojų ir 34% nepastebi patyčių pamokos metu. Galima manyti, kad mokytojai labai užsiėmę savo dėstomu dalyku ir nekreipia į patyčias pamokos metu dėmesio. Mokytojai turėtų būti kur kas pastabesni ir atsakingesni ne tik už vaikų žinias bet ir už jų savijautą pamokos metu.

Duomenys apie mokinių patiriamų ir sukeliamų patyčių dažnumą pateikiami 3 - oje lentelėje.

3 lentelė

Patiriamų ir sukeliamų patyčių dažnio palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

		Kaip dažnai kiti mokiniai tyčiojosi iš Tavęs (perpaskutinius 2 mėnesius)?			Kaip dažnai Tu tyčiojaisi iš kitų mokinių (per paskutinius 2 mėnesius)?		
		Šiauliai	Dublinas	Visi tiriamieji	Šiauliai	Dublinas	Visi tiriamieji
Niekada	N	133	160	293	150	200	350
	%	44,6%	53,7%	49,2%	50,3%	67,1%	58,7%
1-2 kartus per mėnesį	N	114	123	237	98	96	194
	%	38,3%	41,3%	39,8%	32,9%	32,2%	32,6%
2-3 kartus per mėnesį	N	15	11	26	18	2	20
	%	5%	3,7%	4,4%	6%	0,7%	3,4%
1 kartą per savaitę	N	14	2	16	8	0	8
	%	4,7%	0,7%	2,7%	2,7%	0%	1,3%
Keletą kartų per savaitę	N	22	2	24	24	0	24
	%	7,4%	0,7%	4%	8,1%	0%	4%

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kaip dažnai kiti mokiniai tyčiojosi iš jų per paskutinius 2 mėnesius. Taikant χ^2 kriterijų, nustatyta, kad Šiaulių ir Dublino mokinių atsakymai skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2 = 29,112$, $p = 0,000$, $p < 0,001$). Daugiausia, t.y. 44,6 proc. Šiaulių mokinių atsakė, kad niekada, 38,3 proc. – 1-2 kartus per mėnesį, 7,4 proc. – keletą kartų per savaitę, 5 proc. – 2-3 kartus per mėnesį ir 4,7 proc. – 1 kartą per savaitę. Tuo tarpu, daugiausia, t.y. 53,7 proc. Dublino mokinių atsakė, kad niekada, 41,3 proc. – 1-2 kartus per mėnesį, 3,7 proc. – 2-3 kartus per mėnesį, 0,7 proc. – 1 kartą per savaitę ir 0,7 proc. – keletą kartų per savaitę (žr. 3 lentelę). Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma abiejų šalių mokiniai nepatiria patyčių. Tačiau Šiaulių mokyklose mokiniai dažniau kenčia nuo patyčių keletą kartų per savaitę, nei Dublino mokiniai. Taip pat mokinių buvo klausama, kaip dažnai jie tyčiojosi iš kitų mokinių per paskutinius 2 mėnesius. Duomenys apie tyčiojimosi dažnumą pateikiami 3 - oje lentelėje. Taikant χ^2 kriterijų, nustatyta, kad Šiaulių ir Dublino mokinių atsakymai skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2 = 51,963$, $p = 0,000$, $p < 0,001$). Daugiausia, t.y. 50,3 proc. Šiaulių mokinių atsakė, kad niekada, 32,9 proc. – 1-2 kartus per mėnesį, 8,1 proc. – keletą kartų per savaitę, 6 proc. – 2-3 kartus per mėnesį ir 2,7 proc. – 1 kartą per savaitę. Tuo tarpu, daugiausia,

t.y. 67,1 proc. Dublino mokinių atsakė, kad niekada, 32,2 proc. – 1-2 kartus per mėnesį ir 0,7 proc. – 2-3 kartus per mėnesį (žr. 3 lentelę). Iš rezultatų matyti, kad dauguma abiejų šalių mokiniai nesityčioja vieni iš kitų. Tačiau Šiaulių mokiniai kur kas dažniau net 8,1% tyčiojasi iš kitų keletą kartų per savaitę, tuo tarpu Dublino mokyklose, kurie tyčiotūsi keletą kartų per savaitę, nepažymėjo nei vienas. Galima daryti išvadą, kad yra nors ir nedidelis skaičius Šiaulių mokyklose mokinių, kurie kur kas dažniau tyčiojasi ir kenčia nuo patyčių nei Dublino mokiniai.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kokiose vietose, jų manymu, mokiniai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų. Duomenys, kurioje vietoje dažniausiai tyčiojama, pateikiami 4 – oje lentelėje.

4 lentelė

Nuomonės apie tai, kurioje vietoje dažniausiai tyčiojama, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Koridoriuose	0,85 ± 0,362	0,45 ± 0,498	11,099	0,000
Klasėse	0,47 ± 0,500	0,24 ± 0,429	6,068	0,000
Valgykloje	0,20 ± 0,404	0,21 ± 0,407	-0,101	0,920
Tualete	0,09 ± 0,292	0,30 ± 0,457	-6,408	0,000
Mokyklos kieme	0,26 ± 0,440	0,60 ± 0,491	-8,875	0,000
Rūbinėje	0,18 ± 0,389	0,15 ± 0,362	0,982	0,327
Šalia mokyklos	0,38 ± 0,485	0,42 ± 0,495	-1,170	0,242
Persirengimo	0,18 ± 0,389	0,10 ± 0,297	3,080	0,002

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokinių nuomone mokyklose dažniausiai tyčiojama koridoriuose (0,85 ± 0,362), klasėse (0,47 ± 0,500), šalia mokyklos (0,38 ± 0,485). Tuo tarpu Dublino mokyklose dažniausiai tyčiojama mokyklos kieme (0,60 ± 0,491), koridoriuose (0,45 ± 0,498), šalia mokyklos (0,42 ± 0,495) ir tualete (0,30 ± 0,457). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklose, pasak mokinių, tyčiojama koridoriuose ($t = 11,099$, $p < 0,001$), klasėse ($t = 6,068$, $p < 0,001$) ir persirengimo kambariuose ($t = 3,080$, $p < 0,01$), o Dublino mokyklose statistikai reikšmingai dažniau, pasak mokinių, tyčiojama tualete ($t = -6,408$, $p < 0,001$) ir mokyklos kieme ($t = -8,875$, $p < 0,001$) (žr. 4-ą lentelę). Taigi ir pateiktų rezultatų matyti, kad mokinių nuomonės apie tai, kur dažniau tyčiojama, skiriasi. Šiaulių mokiniai pažymėjo, kad tyčiojama dažniausiai koridoriuose, tuo tarpu Dublino mokiniai pažymėjo, kad tyčiojama dažniausiai mokyklos kieme. Pagal tai, kur yra tyčiojama, galima daryti prielaidą, kad mokyklos koridoriuose ar mokyklos kieme nebūdinga ir nestebimas mokinių elgesys. Patyčios, jug vyksta ten kur niekas nemato, nėra suaugusiųjų kontrolės.

Taip pat tiriamųjų mokytojų buvo klausiama, kokiose vietose, jų manymu, mokiniai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų. Duomenys apie tai, kurioje vietoje, mokytojų nuomone, mokiniai tyčiojami dažniausiai pateikiami 5 – oje lentelėje.

5 lentelė

Nuomonės apie tai, kurioje vietoje dažniausiai tyčiojamosi, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokytojų imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Koridoriuose	0,93 ± 0,263	0,24 ± 0,431	13,221	0,000
Klasėse	0,13 ± 0,334	0,34 ± 0,475	-3,533	0,001
Valgykloje	0,19 ± 0,394	0,14 ± 0,346	0,979	0,329
Tualete	0,32 ± 0,467	0,17 ± 0,376	2,394	0,018
Mokyklos kieme	0,46 ± 0,501	0,92 ± 0,279	-7,689	0,000
Rūbinėje	0,20 ± 0,404	0,29 ± 0,458	-1,473	0,142
Šalia mokyklos	0,45 ± 0,500	0,42 ± 0,496	0,437	0,663
Persirengimo kambariuose	0,21 ± 0,410	0,22 ± 0,417	-0,175	0,861

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokytojų nuomone, mokyklose dažniausiai tyčiojamosi koridoriuose ($0,93 \pm 0,263$), mokyklos kieme ($0,46 \pm 0,501$), šalia mokyklos ($0,45 \pm 0,500$), tualete ($0,32 \pm 0,467$). Tuo tarpu Dublino mokyklose dažniausiai tyčiojamosi mokyklos kieme ($0,92 \pm 0,279$), šalia mokyklos ($0,42 \pm 0,496$) ir klasėse ($0,34 \pm 0,475$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklose, pasak mokytojų, tyčiojamosi koridoriuose ($t = 13,221$, $p < 0,001$), tualete ($t = 2,394$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklose statistikai reikšmingai dažniau, pasak mokytojų, tyčiojamosi klasėse ($t = -3,533$, $p \leq 0,001$) ir mokyklos kieme ($t = -7,689$, $p < 0,001$) (žr. 5-ą lentelę). Palyginus mokinių ir mokytojų atsakymus, kur dažniausiai tyčiojamosi, nuomonės sutapo. Tai rodo, kad mokytojai žino, kur vyksta patyčios, tačiau jas toleruoja ir jų nestabdo.

Tiriamųjų mokinių buvo prašoma nurodyti, kaip jie dažniausiai elgiasi tuomet, kai mokykloje vyksta patyčios. Duomenys apie mokinių vaidmenis, kuomet mokykloje vyksta patyčios pateikiami 6 – oje lentelėje.

Vaidmenų, kuomet mokykloje vyksta patyčios, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Esu tas, iš kurio tyčiojasi	0,05 ± 0,226	0,08 ± 0,278	-1,457	0,146
Esu tas, kuris tyčiojasi	0,04 ± 0,189	0,02 ± 0,141	1,230	0,219
Tik stebiu	0,53 ± 0,500	0,74 ± 0,438	-5,574	0,000
Padedu skriaudėjui	0,03 ± 0,162	0,04 ± 0,189	-0,699	0,485
Pritariu skriaudėjui, bet pats nesityčioju	0,02 ± 0,152	0,14 ± 0,345	-5,225	0,000
Esu už nuskriaustąjį, bet nieko nedarau	0,27 ± 0,442	0,51 ± 0,501	-6,243	0,000
Bandau apginti nuskriaustąjį	0,27 ± 0,442	0,64 ± 0,480	-10,036	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai patyčių situacijoje dažniausiai tik stebi ($0,53 \pm 0,500$), yra už nuskriaustąjį, bet nieko nedarau ($0,27 \pm 0,442$) ir bando apginti nuskriaustąjį ($0,27 \pm 0,442$). Dublino mokyklų mokiniai taip pat dažniausiai tik stebi ($0,74 \pm 0,438$), yra už nuskriaustąjį, bet nieko nedarau ($0,51 \pm 0,501$) ir bando apginti nuskriaustąjį ($0,64 \pm 0,480$). Tačiau taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Dublino mokyklose mokiniai patyčių situacijose tik stebi ($t = -5,574$, $p < 0,001$), pritaria skriaudėjui, bet patys nesityčioja ($t = -5,225$, $p < 0,001$), yra už nuskriaustąjį, bet nieko nedarau ($t = -6,243$, $p < 0,001$) ir bando apginti nuskriaustąjį ($t = -10,036$, $p < 0,001$) (žr. 6 lentelę). Palyginus abiejų šalių mokinių atsakymus apie tai, kaip jie dažniausiai elgiasi kai mokykloje patyčios, yra panašūs. Mokiniai dažniausiai tik stebi, yra už nuskriaustąjį bet nieko nedarau. Rezultatai rodo, kad mokiniai negelbsti draugų patyčių situacijoje, nesipina į problemas. Tai rodo, kad mokiniai yra nesuinteresuoti, kad mokykloje patyčių nebebūtų, nesiima jokios atsakomybės už draugus, už saugumą mokykloje.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, į ką jie galėtų kreiptis pagalbos patyčių situacijoje. Duomenys apie tai, kur galima kreiptis pagalbos patyčių situacijoje pateikiami 7 – oje lentelėje.

Nuomonės apie tai, kur galima kreiptis pagalbos patyčių situacijoje, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Klasės auklėtoja	0,70 ± 0,458	0,35 ± 0,479	9,091	0,000
Kiti mokytojai	0,17 ± 0,374	0,14 ± 0,349	0,906	0,365
Socialinis pedagogas	0,40 ± 0,491	0,08 ± 0,278	9,659	0,000
Psichologas	0,12 ± 0,330	0,02 ± 0,152	4,781	0,000
Direktoriaus pavaduotoja	0,12 ± 0,322	0,06 ± 0,245	2,289	0,022
Direktorius	0,10 ± 0,306	0,29 ± 0,452	-5,730	0,000
Draugai	0,39 ± 0,488	0,35 ± 0,479	0,932	0,352
Tėvai	0,47 ± 0,500	0,40 ± 0,490	1,903	0,058
Į nieką nesikreiptų	0,15 ± 0,355	0,23 ± 0,425	-2,720	0,007

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai dažniausiai kreiptųsi į klasės auklėtoją ($0,70 \pm 0,458$), tėvus ($0,47 \pm 0,500$), socialinį pedagogą ($0,40 \pm 0,491$) ir draugus ($0,39 \pm 0,488$). Dublino mokyklų mokiniai dažniausiai kreiptųsi į tėvus ($0,40 \pm 0,490$), klasės auklėtoją ($0,35 \pm 0,479$), draugus ($0,35 \pm 0,479$), direktorių ($0,29 \pm 0,452$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai kreiptųsi pagalbos į klasės auklėtoją ($t = 9,091$, $p < 0,001$), socialinį pedagogą ($t = 9,659$, $p < 0,001$), psichologą ($t = 4,781$, $p < 0,001$), direktoriaus pavaduotoją ($t = 2,289$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau kreiptųsi į direktorių ($t = -5,730$, $p < 0,001$) ir nesikreiptų į nieką visai ($t = -2,720$, $p < 0,01$) (žr. 7-ą lentelę). Rezultatai rodo, kad abiejų šalių mokiniai pagalbos patyčių situacijoje kreiptųsi į klasės auklėtoją ar tėvus.

Tiriamųjų mokytojų buvo klausama, į ką mokiniai paprastai kreipiasi pagalbos patyčių situacijose. Duomenys apie tai, kur galima kreiptis pagalbos patyčių situacijoje pateikiami 8-oje lentelėje.

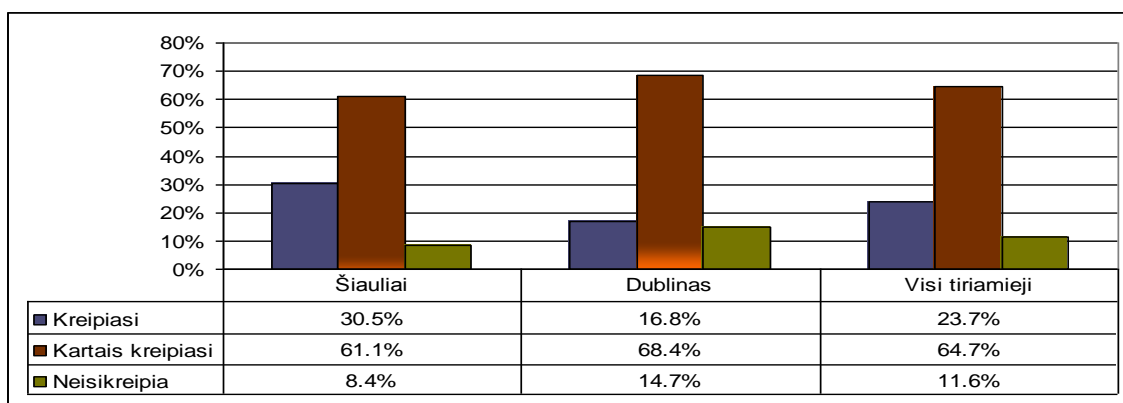
Nuomonės apie tai, kur galima kreiptis pagalbos patyčių situacijoje, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokytojų imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Klasės auklėtoja	0,89 ± 0,309	0,51 ± 0,503	6,437	0,000
Kiti mokytojai	0,27 ± 0,448	0,69 ± 0,463	-6,369	0,000
Socialinis pedagogas	0,73 ± 0,448	0,02 ± 0,144	14,598	0,000
Psichologas	0,15 ± 0,356	0,00 ± 0,000	4,031	0,000
Direktoriaus pavaduotoja	0,47 ± 0,502	0,00 ± 0,000	9,198	0,000
Direktorius	0,08 ± 0,279	0,24 ± 0,431	-2,999	0,003
Draugai	0,23 ± 0,424	0,60 ± 0,492	-5,525	0,000
Tėvai	0,42 ± 0,496	0,69 ± 0,463	-3,930	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai, pasak mokytojų, dažniausiai kreipiasi į klasės auklėtoją ($0,89 \pm 0,309$), socialinį pedagogą ($0,73 \pm 0,448$), direktoriaus pavaduotoją ($0,47 \pm 0,502$), tėvus ($0,42 \pm 0,496$). Dublino mokyklų mokiniai, pasak mokytojų, dažniausiai kreipiasi pagalbos į mokytojus ($0,69 \pm 0,463$), tėvus ($0,69 \pm 0,463$), draugus ($0,60 \pm 0,492$), klasės auklėtoją ($0,51 \pm 0,503$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau, anot mokytojų, Šiaulių mokyklų mokiniai kreipiasi pagalbos į klasės auklėtoją ($t = 6,437$, $p < 0,001$), socialinį pedagogą ($t = 14,598$, $p < 0,001$), psichologą ($t = 4,031$, $p < 0,001$), direktoriaus pavaduotoją ($t = 9,198$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau kreipiasi į kitus mokytojus ($t = -6,369$, $p < 0,001$), direktorių ($t = -2,999$, $p < 0,01$), draugus ($t = -5,525$, $p < 0,001$) ir tėvus ($t = -3,930$, $p < 0,001$) (žr. 8-ą lentelę). Mokinių ir mokytojų nuomonės apie tai, kur kreiptųsi pagalbos patyčių situacijoje, panašios. Šiaulių mokinių ir mokytojų nuomonės, apie tai kad mokiniai dažniausiai pagalbos kreipiasi į klasės auklėtoją, sutampa. Tačiau Šiaulių mokytojai nežino kad mokiniai kur kas dažniau pagalbos kreipiasi į tėvus, nei į socialinį pedagoga, kaip jie pažymėjo savo atsakymuose. Dublino mokytojų ir mokinių nuomonės nesutapo apie tai, kur mokiniai dažniausiai kreipiasi pagalbos patyčių situacijoje. Mokytojai mano, kad jie dažniausiai kreipiasi į mokytojus, tuo tarpu mokiniai dažniau kreipiasi į klasės auklėtoją. Tačiau, Dublino mokytojai pastebi, kad nemaža dalis mokinių pagalbos ieško iš tėvų.

Mokytojų buvo klausiama, kaip dažnai mokiniai pagalbos patyčių situacijoje kreipiasi į juos. Duomenys apie tai ar kreipiasi į juos mokiniai patyrę patyčias pateikiami 13 – am paveiksle.

13 pav. Mokytojų nuomonės, ar kreipiasi į juos mokiniai, patyrę patyčias

Daugiausia, t.y. 64,7 proc. mokytojų (61,1 proc. Šiaulių mokytojų ir 68,4 proc. Dublino mokytojų) nurodė, kad mokiniai į juos kartais kreipiasi, 23,7 proc. mokytojų (30,5 proc. Šiaulių mokytojų ir 16,8 proc. Dublino mokytojų) – kad kreipiasi ir 11,6 proc. mokytojų (8,4 proc. Šiaulių mokytojų ir 14,7 proc. Dublino mokytojų) – kad nesikreipia. Taikant χ^2 kriterijų, tarp Šiaulių ir Dublino mokytojų atsakymų statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta ($\chi^2 = 5,790$, $p = 0,055$, $p > 0,05$) (žr. 13 pav.). Rezultatai rodo, kad net 14,7% Dublino mokinių ir 8,4% Šiaulių mokinių nesikreiptų į mokytojus pagalbos patyčių situacijoje. Galima daryti preilaidą, kad kai kurie mokytojai yra abėjingi patyčioms, nesirūpina mokyklos saugumu. Mokiniai kreipiasi tik į tuos mokytojus pagalbos, jei juo pasitiki, gali tikėtis pagalbos.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kaip jie reaguoja, kai iš jų yra tyčiojamasi. Duomenys apie mokinių reakcijas patyčių situacijoje pateikiami 9 – oje lentelėje.

9 lentelė

Reakcijų patyčių situacijoje palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Papasakoja mokytojams	0,11 ± 0,310	0,46 ± 0,499	-10,444	0,000
Papasakoja klasės auklėtojui	0,22 ± 0,414	0,02 ± 0,152	7,626	0,000
Papasakoja tėvams	0,21 ± 0,407	0,28 ± 0,447	-1,917	0,056
Papasakoja draugams	0,21 ± 0,409	0,18 ± 0,383	1,034	0,302
Papasakoja socialiniam pedagogui	0,04 ± 0,189	0,04 ± 0,189	0,000	1,000
Papasakoja mokyklos psychologui	0,01 ± 0,082	0,01 ± 0,115	-0,820	0,413
Atsako skriaudėjams tuo pačiu	0,28 ± 0,447	0,05 ± 0,212	7,958	0,000
Galvoja keršto planą	0,15 ± 0,362	0,03 ± 0,180	5,157	0,000
Nesiima jokių veiksmų	0,16 ± 0,368	0,20 ± 0,399	-1,173	0,241
Stengiasi parodyti, kad jų tai nejaudina	0,41 ± 0,493	0,27 ± 0,442	3,848	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai dažniausiai stengiasi parodyti, kad jų tai nejaudina ($0,41 \pm 0,493$), atsako skriaudėjams tuo pačiu ($0,28 \pm 0,447$), papasakoja klasės auklėtojui ($0,22 \pm 0,414$), tėvams ($0,21 \pm 0,407$), draugams ($0,21 \pm 0,409$). Dublino mokyklų mokiniai dažniausiai papasakoja mokytojams ($0,46 \pm 0,499$), tėvams ($0,28 \pm 0,447$), stengiasi parodyti, kad jų tai nejaudina ($0,27 \pm 0,442$), nesiima jokių veiksmų ($0,20 \pm 0,399$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai, kai iš jų tyčiojamosi, papasakoja klasės auklėtojui ($t = 7,626$, $p < 0,001$), atsako skriaudėjams tuo pačiu ($t = 7,958$, $p < 0,001$), galvoja keršto planą ($t = 5,157$, $p < 0,001$), stengiasi parodyti, kad jų tai nejaudina ($t = 3,848$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau papasakoja mokytojams ($t = -10,444$, $p < 0,001$) (žr. 9-ą lentelę). Iš rezultatų matyti, kad Šiaulių ir Dublino mokiniai reaguoja į patyčias skirtingai. Dauguma Šiaulių mokinių stengiasi parodyti, kad jų nejaudina, tuo tarpu Dublino mokiniai ieško pagalbos - papasakoja klasės mokytojui. Galima daryti išvadą, kad Šiaulių mokiniai mažiau linkę ieškoti pagalbos, jie labiau užsiskleidžia savyje. Tokia mokinių reakcija į patyčias tik pasunkina šios problemos sprendimą.

Tiriamųjų mokytojų taip pat buvo klausama, kaip mokiniai paprastai elgiasi patyčių situacijoje. Duomenys apie mokytojų nuomones į mokinių reakciją patyčių situacijoje pateikiami 10 – oje lentelėje.

10 lentelė

Šiaulių ir Dublino mokytojų nuomonių apie mokinių reakcijas patyčių situacijoje palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Papasakoja mokytojams	0,47 ± 0,502	0,57 ± 0,498	-1,306	0,193
Papasakoja tėvams	0,46 ± 0,501	0,27 ± 0,448	2,746	0,007
Papasakoja draugams	0,25 ± 0,437	0,09 ± 0,294	2,921	0,004
Papasakoja socialiniam pedagogui	0,33 ± 0,471	0,01 ± 0,103	6,381	0,000
Stengiasi parodyti, kad tai jiems nesvarbu	0,17 ± 0,376	0,03 ± 0,176	3,212	0,002
Atsako skriaudėjams tuo pačiu	0,14 ± 0,346	0,00 ± 0,000	3,860	0,000
Tik stebi	0,07 ± 0,263	0,14 ± 0,346	-1,418	0,158
Padedą skriaudėjui	0,00 ± 0,000	0,00 ± 0,000	-	-
Pritaria skriaudėjui, bet patys nesityčioja	0,01 ± 0,103	0,00 ± 0,000	1,000	0,319
Bando apginti nuskriaustąjį	0,09 ± 0,294	0,01 ± 0,103	2,633	0,009
Nieko nedaro	0,09 ± 0,294	0,16 ± 0,367	-1,309	0,192

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai, pasak mokytojų, dažniausiai papasakoja mokytojams ($0,47 \pm 0,502$), tėvams ($0,46 \pm 0,501$), socialiniam pedagogui ($0,33 \pm 0,471$), draugams ($0,25 \pm 0,437$). Dublino mokyklų mokiniai, pasak mokytojų, dažniausiai papasakoja mokytojams ($0,57 \pm 0,498$), tėvams ($0,27 \pm 0,448$), nedaro nieko ($0,16 \pm 0,367$), tik stebi ($0,14 \pm 0,346$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau, anot mokytojų, Šiaulių mokyklų mokiniai papasakoja tėvams ($t = 2,746$, $p < 0,01$), draugams ($t = 2,921$, $p < 0,01$), socialiniam pedagogui ($t = 6,381$, $p < 0,001$), stengiasi parodyti, kad tai jiems nesvarbu ($t = 3,212$, $p < 0,01$), atsako skriaudėjams tuo pačiu ($t = 3,860$, $p < 0,001$), bando apginti nuskriaustąjį ($t = 2,633$, $p < 0,01$) (žr. 10-ą lentelę). Rezultatai rodo, kad Šiaulių mokytojų ir mokinių atsakymai nesutampa. Jie mano, kad į patyčias mokiniai daugiausia reaguoja jiems apie tai papasakodami. Tai rodo, kad mokytojai nelabai pastabūs apie mokykloje vykstančias patyčias, kaip mokiniai jaučiasi mokykloje. Tuo tarpu Dublino mokytojų ir mokinių nuomonės panašios. Jie mano, kad mokiniai patyčių situacijoje elgiasi jiems pranešdami.

Duomenys apie tyčiojimosi būdus, kuriuos naudojo kiti mokiniai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė

Įvardytų tyčiojimosi būdų, kuriuos naudojo kiti mokiniai, palyginimas Šiaulių ir Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Prasivardžiavo	0,58 ± 0,495	0,46 ± 0,499	2,884	0,004
Gąsdino	0,05 ± 0,226	0,16 ± 0,371	-4,399	0,000
Šaipėsi iš tavęs, tavo išvaizdos	0,26 ± 0,440	0,21 ± 0,407	1,546	0,123
Matei negražių užrašų apie save	0,04 ± 0,197	0,09 ± 0,283	-2,354	0,019
Apkalbėjo tave tau negirdint	0,35 ± 0,476	0,10 ± 0,306	7,368	0,000
Šmeižia tave	0,08 ± 0,278	0,03 ± 0,162	3,064	0,002
Spardė	0,03 ± 0,180	0,07 ± 0,251	-1,876	0,061
Kumščiaavo	0,04 ± 0,197	0,04 ± 0,205	-0,204	0,838
Stumdė	0,06 ± 0,239	0,04 ± 0,197	-1,123	0,262
Apspjovė	0,01 ± 0,115	0,00 ± 0,000	2,010	0,045
Atėmė arba gadino tavo daiktus	0,06 ± 0,232	0,05 ± 0,226	0,179	0,858
Gadino tavo drabužius	0,00 ± 0,000	0,04 ± 0,197	-3,530	0,000
Pešiojo plaukus	0,01 ± 0,082	0,00 ± 0,058	0,578	0,563
Nepriima į bendrą veiklą	0,09 ± 0,288	0,04 ± 0,197	2,493	0,013
Skatina kitus mokinius tave ignoruoti	0,10 ± 0,297	0,06 ± 0,239	1,673	0,095
Atėmė tavo pinigus arba daiktus ir grasino	0,01 ± 0,082	0,01 ± 0,100	-0,448	0,654
Internetu rašė apie Tave negražias žinutes	0,07 ± 0,251	0,13 ± 0,338	-2,617	0,009

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai kiti mokiniai prasivardžiavo ($0,58 \pm 0,495$), apkalbinėjo juos jiems negirdint ($0,35 \pm 0,476$), šaipėsi iš jų ir jų išvaizdos ($0,26 \pm 0,440$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai kiti mokiniai prasivardžiavo ($0,46 \pm 0,499$), šaipėsi iš jų ir jų išvaizdos ($0,21 \pm 0,407$), gąsdino ($0,16 \pm 0,371$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai nurodė prasivardžiovimą ($t = 2,884$, $p < 0,01$), apkalbinėjimą negirdint ($t = 7,368$, $p < 0,001$), šmeižimą ($t = 3,064$, $p < 0,01$), spjaudymąsi ($t = 2,010$, $p < 0,05$), nepriėmimą į bendrą veiklą ($t = 2,493$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau paminėjo gąsdinimą ($t = -4,399$, $p < 0,001$), negražius užrašus apie save ($t = -2,354$, $p < 0,05$), drabužių gadinimą ($t = -3,530$, $p < 0,001$), negražias žinutes internete ($t = -2,617$, $p < 0,01$) (žr. 11-ą lentelę). Tyrimo rezultatai rodo, kad abiejų iš abiejų šalių mokinių buvo dažniausia tyčiojamasi vartojant tiesiogines žodines patyčių formas – prasivardžiovimą, šaipymąsi iš draugų išvaizdos. Šiaulių mokiniai taip pat vartoja netiesioginę žodinę patyčių formą norėdami įžeisti kitą – apkalbinėja draugams negirdint. Dublino mokiniai vartoja tiesioginę žodinę patyčių formą – gąsdinimą.

Duomenys apie tyčiojimosi būdus, kuriuos naudojo patys tiriamieji pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė

Įvardytų tyčiojimosi būdų, kuriuos naudojo patys tiriamieji mokiniai, palyginimas Šiaulių ir

Dublino mokinių imtyse

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Prasivardžiavo	0,47 ± 0,500	0,38 ± 0,487	2,076	0,038
Gąsdino	0,06 ± 0,245	0,06 ± 0,245	0,000	1,000
Šaipėsi iš tavęs, tavo išvaizdos	0,13 ± 0,341	0,15 ± 0,355	-0,470	0,638
Matei negražių užrašų apie save	0,03 ± 0,162	0,09 ± 0,292	-3,468	0,001
Apkalbėjo tave tau negirdint	0,29 ± 0,452	0,05 ± 0,212	8,234	0,000
Šmeižia tave	0,06 ± 0,245	0,02 ± 0,129	2,933	0,003
Spardė	0,02 ± 0,141	0,07 ± 0,262	-3,117	0,002
Kumščioavo	0,05 ± 0,212	0,06 ± 0,232	-0,553	0,581
Stumdė	0,04 ± 0,189	0,07 ± 0,256	-1,819	0,069
Apspjovė	0,02 ± 0,129	0,00 ± 0,000	2,251	0,025
Atėmė arba gadino tavo daiktus	0,04 ± 0,197	0,02 ± 0,129	1,724	0,085
Gadino tavo drabužius	0,02 ± 0,129	0,03 ± 0,162	-0,840	0,401
Pešiojo plaukus	0,01 ± 0,082	0,00 ± 0,058	0,578	0,563
Nepriima į bendrą veiklą	0,04 ± 0,205	0,03 ± 0,171	0,868	0,386
Skatina kitus mokinius tave ignoruoti	0,04 ± 0,197	0,02 ± 0,152	1,165	0,244
Atėmė tavo pinigus arba daiktus	0,02 ± 0,141	0,02 ± 0,141	0,000	1,000
Internetė rašė apie Tave negražias žinutes	0,03 ± 0,171	0,08 ± 0,278	-2,840	0,005

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai jie prasivardžiavo ($0,47 \pm 0,500$), apkalbinėjo juos jiems negirdint ($0,29 \pm 0,452$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai jie prasivardžiavo ($0,38 \pm 0,487$), šaipėsi iš jų ir jų išvaizdos ($0,15 \pm 0,355$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai nurodė prasivardžiovimą ($t = 2,076$, $p < 0,05$), apkalbinėjimą negirdint ($t = 8,234$, $p < 0,001$), šmeižimą ($t = 2,933$, $p < 0,01$), spjaudymąsi ($t = 2,251$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau paminėjo negražius užrašus apie save ($t = -3,468$, $p < 0,001$), spardymą ($t = -3,117$, $p < 0,01$), negražias žinutes internete ($t = -2,840$, $p < 0,01$) (žr. 12-ą lentelę). Iš tyrimų matyti, kad abiejų šalių mokiniai dažniausiai tyčiojasi iš kitų vartodami tiesiogines žodines patyčių formas – prasivardžiuoja, apkalbinėja draugus jiems negirdint, šaiposi iš draugų išvaizdos.

Duomenys apie dažniausiai, mokytojų nuomone, naudojamus tyčiojimosi būdus pateikiami 13 - oje lentelėje.

13 lentelė

Dažniausiai naudojamų tyčiojimosi būdų palyginimas Šiaulių ir Dublino mokytojų imtyse

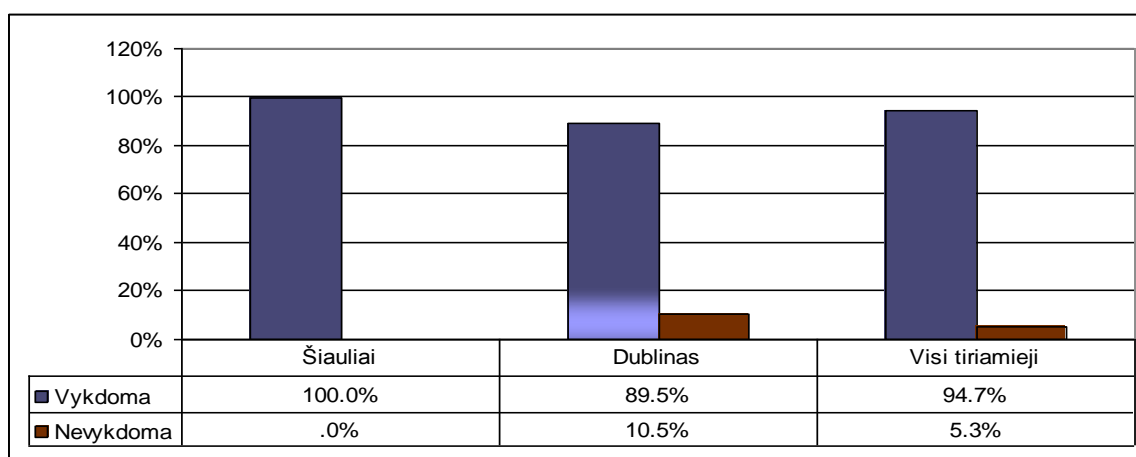
	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Prasivardžiovimas	0,80 ± 0,402	0,85 ± 0,356	-0,955	0,341
Gąsdinimas	0,17 ± 0,376	0,43 ± 0,539	-3,902	0,000
Pašaipios replikos	0,86 ± 0,346	0,31 ± 0,463	9,413	0,000
Pikti pajuokavimai	0,40 ± 0,492	0,03 ± 0,176	6,867	0,000
Užrašai apie vaiką	0,13 ± 0,334	0,09 ± 0,294	0,691	0,490
Apkalbinėjimas	0,49 ± 0,503	0,06 ± 0,245	7,526	0,000
Šmeižimas	0,12 ± 0,322	0,02 ± 0,144	2,619	0,010
Pargriovimas	0,06 ± 0,245	0,08 ± 0,279	-0,553	0,581
Įspyrimas, spardymas	0,14 ± 0,346	0,08 ± 0,279	1,155	0,250
Kumščiovimas	0,20 ± 0,402	0,21 ± 0,410	-0,179	0,858
Stumdymas	0,35 ± 0,479	0,44 ± 0,499	-1,335	0,183
Rankos laužimas	0,03 ± 0,176	0,04 ± 0,202	-0,383	0,702
Spjaudymas	0,09 ± 0,294	0,07 ± 0,263	0,520	0,604
Daiktų gadinimas, atėmimas	0,18 ± 0,385	0,19 ± 0,394	-0,186	0,853
Drabužių gadinimas	0,05 ± 0,224	0,02 ± 0,144	1,153	0,250
Plaukų pešiojimas	0,05 ± 0,224	0,07 ± 0,263	-0,594	0,553
Vaiko atskyrimas, pašalinimas iš bendros veiklos	0,11 ± 0,309	0,52 ± 0,502	-6,787	0,000
Ignoravimas	0,23 ± 0,424	0,36 ± 0,482	-1,918	0,057
Vaikų skatinimas nebendrauti su patyčių auka	0,08 ± 0,279	0,29 ± 0,458	-3,823	0,000
Vertimas daryti tai, ko vaikas nenori, reketas	0,04 ± 0,202	0,05 ± 0,224	-0,340	0,734
Žeidžiančios žinutės internete	0,12 ± 0,322	0,18 ± 0,385	-1,226	0,222

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p \leq 0,01$, kai $p < 0,001$

Tiriamųjų mokytojų buvo klausama, kokią patyčių formą mokiniai dažniausiai patiria mokykloje. Šiaulių mokyklų mokytojai teigė, kad dažniausiai mokiniai mėto pašaipias replikas ($0,86 \pm 0,346$), prasivardžiuoja ($0,80 \pm 0,402$). Dublino mokyklų mokytojai teigė, kad dažniausiai mokiniai prasivardžiuoja ($0,85 \pm 0,356$), atskiria, pašalina mokinius iš bendros veiklos ($0,52 \pm 0,502$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai, anot mokytojų, mėto pašaipias replikas ($t = 9,413$, $p < 0,001$), piktai pajuokauja ($t = 6,867$, $p < 0,001$), apkalbinėja ($t = 7,526$, $p < 0,001$), šmeižia ($t = 2,619$, $p < 0,01$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau, anot mokytojų, gąsdina ($t = -3,902$, $p < 0,001$), atskiria, pašalina mokinius iš bendros veiklos ($t = -6,787$, $p < 0,001$), skatina kitus mokinius nebendrauti su patyčių auka ($t = -3,823$, $p < 0,001$) (žr. 13-ą lentelę). Iš tyrimo rezultatų matyti, jog abiejų šalių mokytojų nuomonės, kad mokykloje dažniausiai mokiniai patiria žodines tiesiogines patyčių formas – prasivardžiovimą, sutampa. Ši mokytojų nuomonė sutampa ir su mokinių nuomone. Tačiau Šiaulių mokytojai, skirtingai nei mokiniai, įvardijo ir kita patyčių formą – mokytojų manymu, vaikai kenčia nuo pašaiپیų replikų. Dublino mokytojai, skirtingai nei mokiniai, mano, kad mokiniai yra atskiriami, pašalinami iš bendros veiklos. Skirtingų patyčių įvardijimai rodo mokinių ir mokytojų nesusikalbėjimą, artimo bendravimo nebūvimą.

2.4. Patyčių prevencijos palyginimas Šiaulių ir Dublino mokyklose

Mokytojų buvo klausama, ar vykdoma jų mokykloje patyčių prevencija. Duomenys apie tai ar vykdoma mokykloje patyčių prevencija pateikiami 14 - ame paveiksle.

14 pav. Mokytojų nuomonės, ar vykdoma jų mokykloje patyčių prevencija

Taikant χ^2 kriterijų, tarp Dublino ir Dublino mokytojų atsakymų nustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų ($\chi^2 = 10,556$, $p = 0,001$, $p < 0,05$). Visi Šiaulių mokyklos mokytojai nurodė, kad jų mokykloje patyčių prevencija vykdoma. Tuo tarpu 89,5 proc. Dublino mokytojų

nurodė, kad jų mokykloje patyčių prevencija vykdoma, o 10,5 proc. teigė, kad nevykdoma. (žr. 14 pav.). Tai leidžia manyti, kad nevisi Dublino mokytojai žino apie patyčių vykdymą mokykloje. Patyčių prevencijoje turi dalyvauti visi mokyklos mokytojai ir visa mokyklos bendruomenė.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, koku būdu mokytojai stabdo patyčias. Duomenys apie tai, kaip mokytojai stabdo patyčias pateikiami 14 – oje lentelėje.

14 lentelė

Šiaulių ir Dublino mokinių nuomonės apie tai, kaip mokytojai stabdo patyčias, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Aptaria situaciją su patyčiose dalyvavusiais vaikais	0,62 ± 0,485	0,79 ± 0,409	-4,473	0,000
Praneša tėvams	0,46 ± 0,499	0,68 ± 0,467	-5,594	0,000
Praneša direktorei/pavadootojai	0,17 ± 0,380	0,37 ± 0,482	-5,376	0,000
Kreipiasi į psichologą	0,05 ± 0,219	0,04 ± 0,197	0,590	0,555
Praneša auklėtojui	0,40 ± 0,490	0,10 ± 0,297	9,000	0,000
Yra gero elgesio pavyzdys	0,04 ± 0,189	0,02 ± 0,129	1,521	0,129
Mokytojai stebi vietas kuriose dažniausiai vyksta patyčios	0,07 ± 0,256	0,21 ± 0,407	-4,941	0,000
Aktyviai reaguoja į patyčias	0,11 ± 0,314	0,10 ± 0,297	0,536	0,592
Mokytojai nedaro nieko, kad stabdytų patyčias	0,19 ± 0,678	0,03 ± 0,180	3,961	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai mokytojai aptaria situaciją su patyčiose dalyvavusiais vaikais ($0,62 \pm 0,485$), praneša tėvams ($0,46 \pm 0,499$), praneša auklėtojui ($0,40 \pm 0,490$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai mokytojai aptaria situaciją su patyčiose dalyvavusiais vaikais ($0,79 \pm 0,409$), praneša tėvams ($0,68 \pm 0,467$), praneša direktorei/pavadootojai ($0,37 \pm 0,482$) (žr. 14-ą lentelę). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad mokytojai praneša auklėtojui ($t = 9,000$, $p < 0,001$), kad mokytojai nedaro nieko, kad stabdytų patyčias ($t = 3,961$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau teigė, kad mokytojai aptaria situaciją su patyčiose dalyvavusiais vaikais ($t = -4,473$, $p < 0,001$), praneša tėvams ($t = -5,594$, $p < 0,001$), praneša direktorei/pavadootojai ($t = -5,376$, $p < 0,001$), stebi vietas kuriose dažniausiai vyksta patyčios ($t = -4,941$, $p < 0,001$) (žr. 14-ą lentelę). Abiejų šalių mokinių nuomonės, apie tai, koku būdu mokytojai stabdo patyčias, sutampa.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kokios blogo elgesio mažinimo priemonės yra taikomos jų mokykloje. Duomenys apie tai, kokios blogo elgesio mažinimo priemonės yra taikomos mokykloje pateikiami 15 – oje lentelėje.

Šiaulių ir Dublino mokinių nuomonės apie tai, kokios blogo elgesio mažinimo priemonės yra taikomos jų mokykloje, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Bausmės	0,26 ± 0,437	0,58 ± 0,494	-8,613	0,000
Budėjimas mokykloje	0,23 ± 0,423	0,30 ± 0,458	-1,858	0,064
Klasės vidaus elgesio taisyklių kūrimas	0,19 ± 0,397	0,30 ± 0,460	-3,052	0,002
Teigiamo elgesio pastiprinimas	0,15 ± 0,355	0,13 ± 0,338	0,591	0,555
Galimų pasekmių nusižengus mokyklos vidaus taisyklėms įvardijimas	0,13 ± 0,338	0,04 ± 0,197	4,000	0,000
Netaiko nei vienos iš išvardintų	0,24 ± 0,429	0,01 ± 0,082	9,290	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai yra taikomos bausmės ($0,26 \pm 0,437$), budėjimas mokykloje ($0,23 \pm 0,423$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai yra taikomos bausmės ($0,58 \pm 0,494$), budėjimas mokykloje ($0,30 \pm 0,458$), klasės vidaus elgesio taisyklių kūrimas ($0,30 \pm 0,460$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklose taikomas galimų pasekmių nusižengus mokyklos vidaus taisyklėms įvardijimas ($t = 4,000$, $p < 0,001$), jokių priemonių netaikymas ($t = 9,290$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklose statistiškai reikšmingai dažniau taikomos bausmės ($t = -8,613$, $p < 0,001$), klasės vidaus elgesio taisyklių kūrimas ($t = -3,052$, $p < 0,01$) (žr. 15-ą lentelę). Abiejų šalių mokinių nuomonės, apie tai kokios blogo elgesio mažinimo priemonės taikomos mokykloje, sutampa. Dauguma mokinių pažymėjo, jog viena iš priemonių yra bausmės, dar taikoma budėjimas mokykloje. Kaip matyti iš rezultatų abiejų šalių mokyklos taiko vienodas blogo elgesio mažinimo priemonės.

Duomenys apie mokinių veiksmus, kad mokykloje būtų saugu pateikiami 16 lentelėje.

Šiaulių ir Dublino mokinių veiksmų, kad mokykloje būtų saugu, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Esi gero elgesio pavyzdys kitiems	0,19 ± 0,391	0,25 ± 0,433	-1,787	0,074
Elgiasi pagal mokyklos, klasės taisykles	0,29 ± 0,454	0,29 ± 0,452	0,090	0,928
Padedi mokytojais, kad klasėje būtų saugu	0,06 ± 0,239	0,15 ± 0,359	-3,631	0,000
Esi kitiems draugams patarėjas patyčių situacijoje	0,17 ± 0,377	0,04 ± 0,205	5,129	0,000
Išklausai draugo, kai jam sunku	0,44 ± 0,497	0,15 ± 0,355	8,157	0,000
Nedarau nieko	0,20 ± 0,402	0,32 ± 0,465	-3,203	0,001

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai jie išklauso draugo, kai jam sunku ($0,44 \pm 0,497$), elgiasi pagal mokyklos, klasės taisykles ($0,29 \pm 0,454$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai jie nedaro nieko ($0,32 \pm 0,465$), elgiasi pagal mokyklos, klasės taisykles ($0,29 \pm 0,452$), yra gero elgesio pavyzdžiai kitiems ($0,25 \pm 0,433$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau Šiaulių mokyklų mokiniai yra kitiems draugams patarėjai patyčių situacijoje ($t = 5,129$, $p < 0,001$), išklauso draugo, kai jam sunku ($t = 8,157$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau padeda mokytojai, kad klasėje būtų saugu ($t = -3,631$, $p < 0,001$), nedaro nieko ($t = -3,203$, $p \leq 0,001$) (žr. 16-ą lentelę). Iš tyrimo rezultatų matyti, kad abiejų šalių mokiniai elgiasi skirtingai, kad mokykloje būtų saugu. Dažniausiai Šiaulių mokiniai išklauso draugo, kai jam sunku, tuo tarpu Dublino mokiniai dažniausiai nedaro nieko.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kokie, jų nuomone, būdai padėtų mažinti patyčias klasėse. Duomenys apie tai, kokie būdai, pasak mokinių, padėtų mažinti patyčias klasėse pateikiami 17 – oje lentelėje.

17 lentelė

Šiaulių ir Dublino mokinių nuomonės apie tai, kokie būdai padėtų mažinti patyčias klasėse, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Klasės taisyklių sukūrimas	0,31 ± 0,463	0,44 ± 0,498	-3,410	0,001
Klasės valandėlės	0,34 ± 0,475	0,40 ± 0,491	-1,442	0,150
Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas	0,22 ± 0,418	0,21 ± 0,409	0,396	0,692
Mokytojo elgesio pavyzdys	0,09 ± 0,292	0,06 ± 0,232	1,707	0,088
Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas	0,35 ± 0,477	0,18 ± 0,386	4,718	0,000
Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį	0,23 ± 0,420	0,14 ± 0,349	2,758	0,006

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad labiausiai padėtų bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ($0,35 \pm 0,477$), klasės valandėlės ($0,34 \pm 0,475$), klasės taisyklių sukūrimas ($0,31 \pm 0,463$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad labiausiai padėtų klasės taisyklių sukūrimas ($0,44 \pm 0,498$), klasės valandėlės ($0,40 \pm 0,491$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai labiau, Šiaulių mokyklų mokinių nuomone, padėtų bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ($t = 4,718$, $p < 0,001$), patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį ($t = 2,758$, $p < 0,01$), o Dublino mokyklų mokinių nuomone statistiškai reikšmingai labiau padėtų

klasės taisyklių sukūrimas ($t = -3,410$, $p \leq 0,001$) (žr. 17-ą lentelę). Iš rezultatų matyti, kad abiejų šalių mokinių nuomonė apie tai, kokie būdai padėtų mažinti patyčias klasėse sutampa.

Tiriamųjų mokytojų buvo klausama, kokie, jų nuomone, būdai padėtų mažinti patyčias klasėse. Duomenys apie tai, kokie būdai, anot mokytojų, padėtų mažinti patyčias klasėje pateikiami 18 – lentelėje.

18 lentelė

Šiaulių ir Dublino mokytojų nuomonės apie tai, kokie būdai padėtų mažinti patyčias klasėse, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Klasės taisyklių sukūrimas	0,46 ± 0,501	0,61 ± 0,490	-2,049	0,042
Klasės valandėlės	0,53 ± 0,502	0,12 ± 0,322	6,712	0,000
Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas	0,57 ± 0,498	0,73 ± 0,448	-2,297	0,023
Mokytojo elgesio pavyzdys	0,25 ± 0,437	0,18 ± 0,385	1,233	0,219
Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas	0,73 ± 0,448	0,64 ± 0,482	1,247	0,214
Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį	0,44 ± 0,499	0,67 ± 0,471	-3,287	0,001

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokytojai teigė, kad labiausiai padėtų bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ($0,73 \pm 0,448$), pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas ($0,57 \pm 0,498$), klasės valandėlės ($0,53 \pm 0,502$). Dublino mokyklų mokytojai teigė, kad labiausiai padėtų pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas ($0,73 \pm 0,448$), patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį ($0,67 \pm 0,471$), bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ($0,64 \pm 0,482$), klasės taisyklių sukūrimas ($0,61 \pm 0,490$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai labiau, Dublino mokyklų mokytojų nuomone, padėtų klasės taisyklių sukūrimas ($t = -2,049$, $p < 0,05$), pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas ($t = -2,297$, $p < 0,05$), patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį ($t = -3,287$, $p < 0,01$) (žr. 18-ą lentelę). Iš rezultatų matyti, kad abiejų šalių mokytojų nuomonės, apie tai kokie būdai padėtų mažinti patyčias klasėse, sutampa.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kokios patyčių prevencinės priemonės naudojamos jų mokykloje. Duomenys apie tai, kokios patyčių prevencinės priemonės, pasak mokinių, naudojamos mokykloje pateikiami 19 – oje lentelėje.

Šiaulių ir Dublino mokinių nuomonės apie tai, kokios patyčių prevencinės priemonės naudojamos jų mokykloje, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Renginių organizavimas	0,73 ± 0,446	0,57 ± 0,496	4,084	0,000
Mokinių įtraukimas į patyčių prevenciją	0,31 ± 0,461	0,45 ± 0,498	-3,584	0,000
Tėvų įtraukimas į patyčių prevenciją	0,11 ± 0,314	0,35 ± 0,477	-7,195	0,000
Apsaugos priemonių įrengimas ir atsakomybė už patyčias	0,11 ± 0,310	0,13 ± 0,334	-0,762	0,446
Patyčių programų įgyvendinimas ir naujų kūrimas	0,14 ± 0,349	0,09 ± 0,283	2,065	0,039

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai taikomas renginių organizavimas ($0,73 \pm 0,446$), mokinių įtraukimas į patyčių prevenciją ($0,31 \pm 0,461$). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai taikomas renginių organizavimas ($0,57 \pm 0,496$), mokinių įtraukimas į patyčių prevenciją ($0,45 \pm 0,498$), tėvų įtraukimas į patyčių prevenciją ($0,35 \pm 0,477$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau, Šiaulių mokyklų mokinių nuomone, taikomas renginių organizavimas ($t = 4,084$, $p < 0,001$), patyčių programų įgyvendinimas ir naujų kūrimas ($t = 2,065$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklų mokinių nuomone statistiškai reikšmingai dažniau taikomas mokinių įtraukimas į patyčių prevenciją ($t = -3,584$, $p < 0,001$) ir tėvų įtraukimas į patyčių prevenciją ($t = -7,195$, $p < 0,001$) (žr. 19-ą lentelę). Tyrimo rezultatai rodo, kad abiejų šalių mokinių atsakymai apie tai, kokios prevencinės priemonės naudojamos mokykloje, sutampa.

Tiriamųjų mokytojų taip pat buvo klausama, kokios patyčių prevencinės priemonės naudojamos jų mokykloje. Duomenys apie tai, kokios patyčių prevencinės priemonės, pasak mokytojų, naudojamos mokykloje pateikiami 20 – oje lentelėje.

Šiaulių ir Dublino mokytojų nuomonės apie tai, kokios patyčių prevencinės priemonės naudojamos jų mokykloje, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Mokyklos strategijos parengimas	0,47 ± 0,502	0,73 ± 0,448	-3,659	0,000
Patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas	0,52 ± 0,502	0,27 ± 0,448	3,505	0,001
Patyčių masto mokykloje įvertinimas	0,33 ± 0,471	0,09 ± 0,294	4,062	0,000
Vykdomos konferencijos	0,33 ± 0,471	0,06 ± 0,245	4,830	0,000
Vietų, kuriuose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas	0,29 ± 0,458	0,56 ± 0,499	-3,784	0,000
Suaugusiųjų informavimas apie vykstančias patyčias	0,29 ± 0,458	0,26 ± 0,443	0,483	0,630
Efektyvus reagavimas į patyčias	0,57 ± 0,498	0,48 ± 0,502	1,160	0,247
Moksleivių įtraukimas, padedant nuskriaustiems vaikams	0,16 ± 0,367	0,03 ± 0,176	3,028	0,003
Vaidybinių veiklų pritaikymas patyčių prevencijoje	0,14 ± 0,346	0,28 ± 0,453	-2,520	0,013
Moksleivių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas	0,36 ± 0,482	0,16 ± 0,367	3,219	0,002
Tėvų įtraukimas į saugios mokyklos kūrimą	0,23 ± 0,424	0,11 ± 0,309	2,348	0,020

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p \leq 0,001$

Šiaulių mokyklų mokytojai teigė, kad dažniausiai taikomas efektyvus reagavimas į patyčias ($0,57 \pm 0,498$), patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas ($0,52 \pm 0,502$), mokyklos strategijos parengimas ($0,47 \pm 0,502$). Dublino mokyklų mokytojai teigė, kad dažniausiai taikomas mokyklos strategijos parengimas ($0,73 \pm 0,448$), vietų, kuriuose dažniausiai vyksta patyčios, stebėjimas ($0,56 \pm 0,499$), efektyvus reagavimas į patyčias ($0,48 \pm 0,502$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau, Šiaulių mokyklų mokytojų nuomone, taikomas patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas ($t = 3,505$, $p \leq 0,001$), patyčių masto mokykloje įvertinimas ($t = 4,062$, $p < 0,001$), rengiamos konferencijos ($t = 4,830$, $p < 0,001$), moksleivių įtraukimas, padedant nuskriaustiems vaikams ($t = 3,028$, $p < 0,01$), moksleivių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas ($t = 3,219$, $p < 0,01$), tėvų įtraukimas į saugios mokyklos kūrimą ($t = 2,348$, $p < 0,05$), o Dublino mokyklų mokytojų nuomone statistiškai reikšmingai dažniau taikomas mokyklos strategijos parengimas ($t = -3,659$, $p < 0,001$), vietų, kuriuose dažniausiai vyksta patyčios, stebėjimas ($t = -3,784$, $p < 0,001$), vaidybinių veiklų pritaikymas patyčių prevencijoje ($t = -2,520$, $p < 0,05$) (žr.

20-ą lentelę). Iš rezultatų matyti, kad abiejų šalių mokytojų atsakymai apie tai kokios patyčių prevencinės preimonės naudojamos mokykloje nevysiškai sutampa. Šiaulių mokytojai teigė, kad dažniausiai taikomas efektyvus reagavimas į patyčias, tuo tarpu Dublino mokytojai teigė, kad dažniausiai taikomas mokyklos strategijos parengimas. Šiuo aspektu mokyklų prevencinių priemonių taikymas ir svarba yra labai skirtingos.

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kokius veiksmus atlieka mokytojai patyčių situacijoje. Duomenys apie tai, kokius veiksmus atlieka mokytojai patyčių situacijoje pateikiami 21 – oje lentelėje

21 lentelė

Šiaulių ir Dublino mokinių nuomonės apie tai, kokius veiksmus atlieka mokytojai patyčių situacijoje, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Suteikia pagalba skriaudžiamam vaikui	0,64 ± 0,480	0,62 ± 0,485	0,510	0,611
Suteikia pagalba skriaudėjui	0,11 ± 0,310	0,48 ± 0,500	-10,922	0,000
Organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais	0,42 ± 0,494	0,76 ± 0,429	-9,036	0,000
Mokytojai nieko nedaro	0,23 ± 0,425	0,04 ± 0,205	7,005	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai mokytojai suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui (0,64 ± 0,480), organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais (0,42 ± 0,494). Dublino mokyklų mokiniai teigė, kad dažniausiai mokytojai organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais (0,76 ± 0,429), suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui (0,62 ± 0,485), suteikia pagalbą skriaudėjui (0,48 ± 0,500). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau, Šiaulių mokyklų mokinių nuomone, mokytojai nedaro nieko ($t = 7,005$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokinių nuomone statistiškai reikšmingai dažniau mokytojai suteikia pagalbą skriaudėjui ($t = -10,922$, $p < 0,001$) ir organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais ($t = -9,036$, $p < 0,001$) (žr. 21-ą lentelę). Tyrimo rezultatai rodo, kad abiejų šalių mokytojai atlieka vienodus veiksmus patyčių situacijoje t.y. suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui, organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais. Kaip matyti iš rezultatų tik nedidelė dalis mokytojų suteikia pagalbą skriaudėjui.

Tiriamųjų mokytojų taip pat buvo klausama, kokius veiksmus ir kokia seka jie atlieka patyčių situacijoje. Duomenys apie tai kaip jie sprendžia patyčias individualiuoju lygiu pateikiami 22 – oje lentelėje.

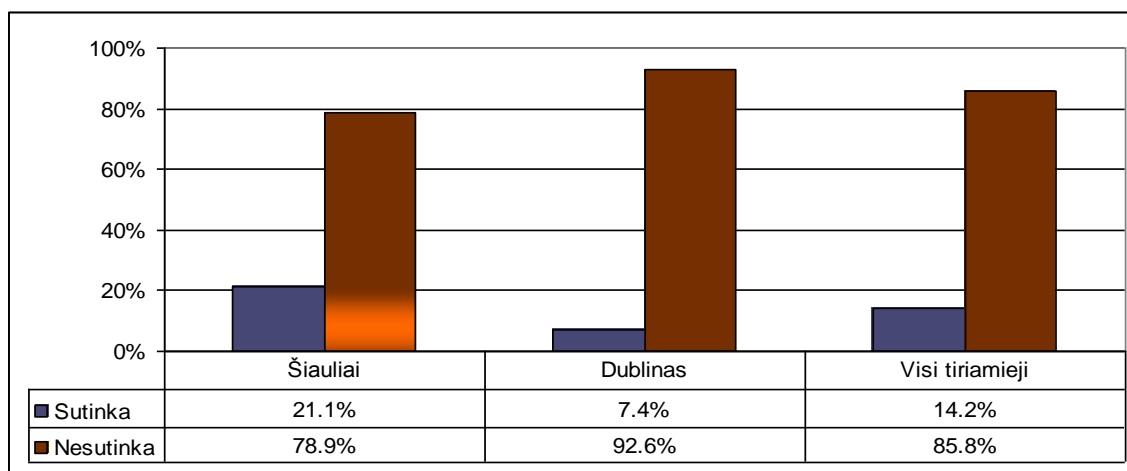
Šiaulių ir Dublino mokytojų atsakymų, kaip jie sprendžia patyčias individualiuoju lygiu, palyginimas

	Šiauliai	Dublinas	t	p-reikšmė
	M ± SD	M ± SD		
Suteikia pagalba skriaudžiamam vaikui	1,03 ± 0,176	1,26 ± 0,655	-3,216	0,002
Suteikia pagalba skriaudėjui	2,85 ± 0,365	2,23 ± 0,450	10,479	0,000
Organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais	2,12 ± 0,409	2,51 ± 0,715	-4,668	0,000

Skirtumai statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, kai $p < 0,01$, kai $p < 0,001$

Šiaulių mokyklų mokytojai teigė, kad pirmiausia jie suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui ($1,03 \pm 0,176$), paskui organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais ($2,12 \pm 0,409$) ir galiausiai suteikia pagalbą skriaudėjui ($2,85 \pm 0,365$), tuo tarpu Dublino mokyklų mokytojai pirmiausia suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui ($1,26 \pm 0,655$), paskui suteikia pagalbą skriaudėjui ($2,23 \pm 0,450$) ir galiausiai organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais ($2,51 \pm 0,715$). Taikant Student-t kriterijų, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai labiau Šiaulių mokyklų mokytojai pirmenybę teikia pagalbai skriaudžiamam vaikui ($t = 3,216$, $p < 0,01$), individualių pokalbių su tėvais organizavimui ($t = -4,668$, $p < 0,001$), o Dublino mokyklų mokytojai statistiškai reikšmingai labiau teikia pirmenybę pagalbai skriaudėjui ($t = 10,479$, $p < 0,001$) (žr. 22-ą lentelę). Tyrimo rezultatai rodo, kad abiejų šalių mokytojai patyčias individualiuoju lygiu mažina pirmiausiai suteikdami pagalbą skriaudžiamam vaikui.

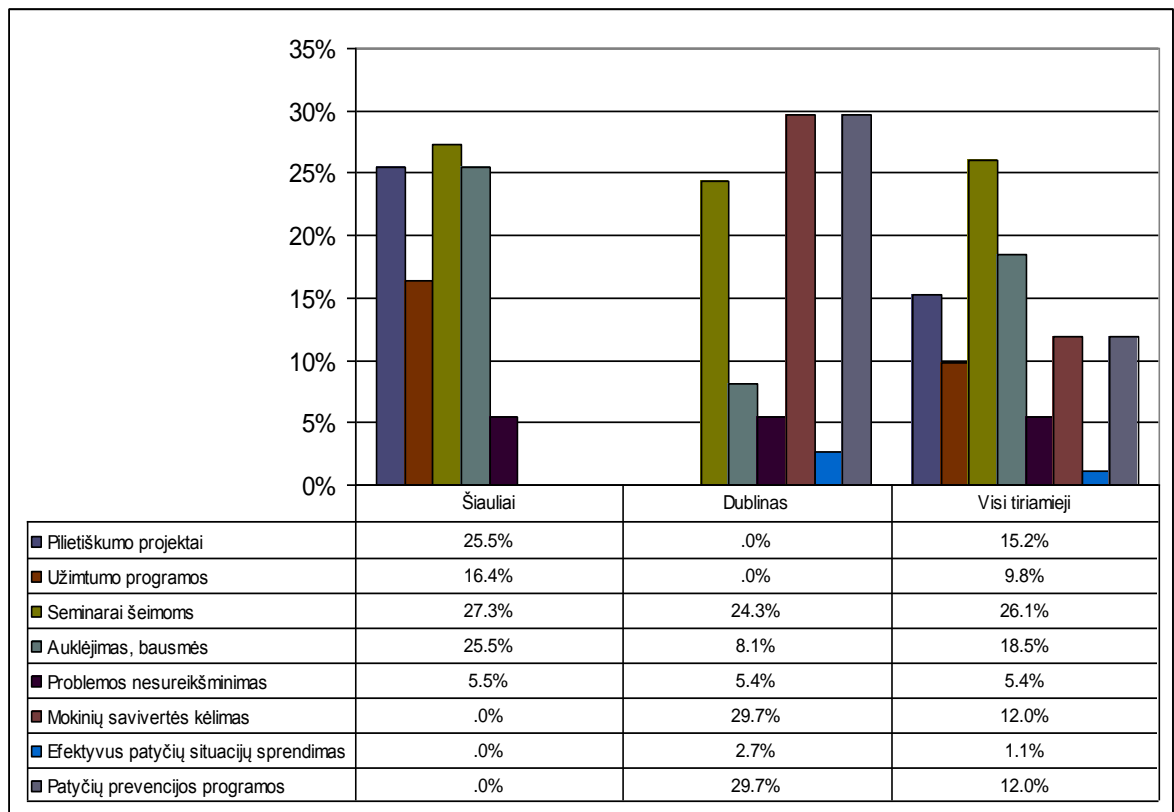
Mokytojų buvo klausama, ar jie sutinka su teiginiu, kad tyčiojimas yra natūralus vaiko augimo etapas, iš kurio jis ilgainiui išaugs. Duomenys apie mokytojų nuomonę į mokinių tyčiojimąsi mokykloje pateikiami 15 – ame paveiksle.

15 pav. Mokytojų nuomonės apie mokinių tyčiojimąsi mokykloje

Taikant χ^2 kriterijų, tarp Šiaulių ir Dublino mokytojų atsakymų nustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų ($\chi^2 = 7,296$, $p = 0,007$, $p < 0,01$). Kad sutinka su šiuo teiginiu nurodė 21,1 proc. Šiaulių mokyklos mokytojų, tuo tarpu su šiuo teiginiu sutinka tik 7,4 proc. Dublino mokyklų mokytojų (žr. 15 pav.). Iš tyrimo paaiškėjo, jog vis dėlto yra manančių mokytojų, kad tai natūralus vaiko augimo etapas. Šią nuomonę būtina keisti, kitaip patyčios mokykloje tikrai nemažės. Jeigu vyraujanti nuostata yra apie tai, kad patyčios yra normalus elgesys, tai nėra ko tikėtis, kad bus norima ar siekiama pakeisti šį elgesį. Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės efektyviai smurto prevencijai yra reikalingos aiškios vertybės. Tikrai vadovaujantis nuostata, kad yra nepriimtinas bet koks agresyvus elgesys, tikėtina sukurti pagrindą efektyviai smurto, tame tarpe ir patyčių, prevencijai.

Mokytojų buvo klausiama apie patyčių mažinimo galimybes ir kokį jie mato realų problemos sprendimo kelią. Duomenys apie patyčių mažinimo galimybes pateikiami 16 – am paveiksle.

16 pav. Mokytojų nuomonės apie patyčių mažinimo galimybes

Šiaulių mokytojai patyčių sprendimo kelią mato suteikdami daugiau žinių apie patyčias tėvams rengdami seminarus (27,3 %), taip pat rengdami pilietiško projektus (25,5 %). Šiaulių mokytojai, kaip spręsti patyčių problemą, įvardijo bausmes ir auklėjimą (25,5%), taip pat užimtumo programos (16,4%), galinčios padėti sumažinti patyčias mokyklose. Tuo tarpu Dublino mokyklų mokytojai mano, kad patyčias padėtų sumažinti mokinių savivertės kėlimas ir patyčių prevencinių programų efektyvus vykdymas (29,7%). Taip pat Dublino mokyklų

mokytojai mano, kad patyčias galima sumažinti rengdami seminartus tėvams (24,3%). Patyčias mokykloje sumažintų bausmės ir auklėjimas mano tik (8,1%) Dublino mokyklų mokytojai. Abiejų šalių mokytojai mano, kad labai svarbu teikti tėvams žinių apie patyčias, bendrauti su jais, norint sumažinti patyčias mokyklose. Tačiau visiškai skirtingos nuomonės apie pilietiškumo ugdymą, užimtumo programas. Dublino mokytojai neįvardijo, kad tai padėtų sumažinti patyčias mokyklose. Šiaulių mokytojų nuomonė taip pat skyriasi nuo Dublino mokyklų nuomonės. Jie neįvardijo, kad savivertės kelimas, patyčių prevencinės progros padėtų sumažinti patyčias mokyklose (žr. 16 pav.).

IŠVADOS

Išvados išanalizavus mokslinę literatūrą:

1. Dauguma autorių patyčias mokykloje traktuoja kaip tam tikrą agresyvaus elgesio formą, tik išryškina skirtingus aspektus. Patyčių atvejais visada išryškės priekabaus elgesio intencionalumas, pasikartojimas, jėgų disbalansas.
2. Patyčios mokykloje – labai paplitusi socialinė problema daugelyje pasaulio šalių. Mūsų šalis vis dar išlieka tarp pirmaujančiųjų Europoje.
3. Išskiriamos *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčių formos, *verbalinės, rašytinės ir fizinės patyčios*. Nuolatinis patyčių patyrimas sukelia patyčių aukai ne tik *trumpalaikių*, bet ir *ilgalaikių pasekmių*. Patyčių *aukos išgyvena skriaudą, įtampą*, o tai neigiamai veikia tiek fizinę, tiek ir emocinę vaiko sveikatą. Patyčių situacijoje yra ne tik *skriaudėjas* ir *auka*, bet ir *stebėtojai, žiūrovų auditorija*. *Patyčios vyksta* klasėje, mokyklos kieme, koridoriuje.
4. Mokyklos *saugumas priklauso nuo visos mokyklos bendruomenės*. Siekiant mokykloje sumažinti patyčias, aktyvūs prevencinėje veikloje turi būti tiek mokiniai ir jų tėvai, tiek mokykloje dirbantys asmenys. Didelis vaidmuo tenka mokyklos administracijai, socialiniam pedagogui ir psichologui. Jų individualios konsultacijos reikalingos tėvams, teikiant pagalbą ir žinias kaip padėti skriaudėjui ir patyčių aukai; vaikams, jug jiems svarbu žinoti, kur gali kreiptis pagalbos, susipažinti su patyčių prevencinėmis programomis; mokytojams, sprendžiant sudėtingas patyčių situacijas.

Išvados atlikus tyrimą:

1. Tyrimo rezultatai rodo, jog dauguma abiejų šalių mokiniai mokykloje *jaučiasi saugiai*. Tačiau yra mokinių *Šiaulių mokykloje*, kurie jaučiasi *visiškai nesaugiai, nesaugiai*, o tokių, kurie taip jaustųsi Dublino mokykloje nėra. Dauguma Šiaulių mokytojų mano, kad mokykloje mokiniai jaučiasi kartais saugiai, kartais nesaugiai. Dauguma Dublino mokytojų mano, kad mokykloje mokiniai jaučiasi labai saugai.
2. Iš tyrimo paaiškėjo, kad dauguma Šiaulių ir Dublino mokinių *nėra patyrę* patyčių. Tačiau Šiaulių mokiniai beveik 7 proc. dažniau patiria patyčias keletą kartų per savaitę nei Dublino mokiniai.
3. Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma Šiaulių ir Dublino mokinių *niekada nesityčioja* iš kitų. Tuo tarpu Šiaulių mokiniai tyčiojasi keletą kartų per savaitę 8,1 proc. dažniau nei Dublino mokiniai.
4. Abiejų šalių tyriamieji mokiniai ir mokytojai pažymėjo, kad mokyklose dažniausiai tyčiojamas *koridoriuose, klasėse, mokyklos kieme*.

5. Tyrimo rezultatai rodo, kad Šiaulių ir Dublino mokyklų mokiniai patyčių situacijoje dažniausiai tik *stebi*.
6. Iš tyrimo matyti, kad abiejų šalių mokyklų mokiniai dažniausiai kreiptųsi *pagalbos į klasės auklėtoją, tėvus*. Tokios pat nuomonės yra ir Šiaulių mokytojai. Tačiau atsitikus patyčių atvejui Šiaulių mokiniai dažniausiai stengiasi parodyti, kad jų nejaudina, atsako skriaudėjui tuo pačiu. Dublino mokiniai - dažniausiai papasakoja mokytojams, tėvams.
7. Iš tyrimo paaiškėjo, kad abiejų mokyklų mokiniai dažniausiai patyrė ir iš kitų tyčiojosi vartodami *žodines patyčias*. Vyrauja tokios *tiesioginės* patyčios – prasivardžiavimas, šaipymasis dėl išvaizdos, netiesioginės - apkalbinėjimas negirdint kitiems.
8. Tyrimo rezultatai rodo, kad mažinant blogą elgesį mokykloje, pasak Šiaulių ir Dublino mokinių yra taikomos bausmės, budėjimas mokykloje.
9. Iš tyrimo paaiškėjo, kad mokyklos saugumui, pasak abiejų šalių mokinių, ir Šiaulių mokytojų, padėtų bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas, klasės valandėlės, klasės taisyklių sukūrimas. Dublino mokyklų mokytojai teigė, kad labiausiai padėtų pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas, patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį, bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas.
10. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad abiejų šalių mokyklų mokytojai savo mokyklose patyčių prevencija vykdo *individualiuoju, klasės, mokyklos* lygiu t.y. taikomas efektyvus reagavimas į patyčias, patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas, mokyklos strategijos parengimas, vietų, kuriuose dažniausiai vyksta patyčios, stebėjimas, suteikiama pagalba skriaudžiamam vaikui, patyčių aukai, rengiami individualūs pokalbiai su tėvais, kuriamos klasės taisyklės.

Atlikus tyrimą galima **patvirtinti iškeltas šiame darbe hipotezes** t.y -

1. Abiejų šalių mokykloje egzistuoja *panašios patyčių raiškos formos* – vyrauja tiesioginės žodinės patyčių formos – prasivardžiavimas, šaipymasis dėl išvaizdos, ir netiesioginės - apkalbinėjimas negirdint kitiems.
2. Dauguma abiejų šalių *mokiniai mokykloje jaučiasi saugiai*. Tačiau yra mokinių *Šiaulių mokykloje*, kurie jaučiasi *visiškai nesaugiai ir nesaugiai*, o tokių, kurie taip jaustųsi Dublino mokykloje nėra. Tai galima manyti, kad yra Šiaulių mokyklose mokinių, kurie nesijaučia saugiai ir kenčia nuo patyčių.
3. Abiejų šalių mokinių ir mokytojų nuomone, patyčių problemos sprendimo būdai, padedantys mažinti patyčias - bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas, klasės valandėlės, klasės taisyklių sukūrimas, pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas, patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį.

REKOMENDACIJOS

Patyčių prevencijos Šiaulių ir Dublino vidurinėse mokyklose galimybės – rekomendacijos sudarytos remiantis mokslinės literatūros ir empirinio tyrimo duomenų analize. Efektyvi patyčių prevencija yra ta, kuri į veiklą įtraukia visą mokyklos bendruomenę. Todėl rekomendacijos orientuotos į visą mokyklos bendruomenę. Mokslinėje literatūroje išskirti 3 prevencijos lygiai: mokyklos, klasės ir individuali. Patyčių prevencija šiuose lygiuose turi vykti lygiagrečiai.

1. Ypatingą dėmesį atkreipti į mokyklose vykdomas prevencines priemones – anoniminių laiškų paštas, renginiai, konferencijos, akcijos, savaitės, dienos skirtos patyčių prevencijai. Didesnį dėmesį skirti vaikų socialinių, saugumo, kognityvinių įgūdžių lavinimui, tolerancijos, pasitikėjimo savimi, ugdymui. Aktyviau įsitraukti į mokyklose vykdomą Olweus programą.
2. Tobulinti mokytojų kvalifikaciją dėl patyčių prevencijos, naudotis sėkmingai dirbančių mokytojų patirtimi siekiant kokybiškesnio bendruomenės ir visuomenės informavimo, bendravimo ir bendradarbiavimo, į patyčių prevencinę veiklą įtraukiant vaiko teisių apsaugos tarnybą, pedagoginę psichologinę tarnybą, psichikos sveikatos centrus, nepilnamečių reikalų policijos pareigūnus, socialinius darbuotojus, NVO (gelbėkit vaikus organizacijos, bažnyčia) TV, spaudą.
3. Į mokyklos bendruomenės programas įtraukti šeimos narius. Keisti tėvų požiūrį į auklėjimą. Galima mokykloje organizuoti tėvų mokymosi grupes, kurių švietimo strategijos tikslai būtų nukreipti į įgūdžių, reikalingų sėkmingam šeimos gyvavimui, ugdymą, nuostatų dėl patyčių šeimoje ir vaikų auklėjimo keitimą. Šeimos auklėjimas daro įtaką vaikų elgesiui ir bendravimui su kitais. Šeimos užduotis stengtis, kad vaikai augtų saugioje aplinkoje, neignoruoti ir ne toleruoti nei vieno blogo elgesio, stengtis vaikams parodyti gerą pavyzdį, bendradarbiauti sprendžiant patyčių problemas mokyklose.
4. Aktyvus mokinių įtraukimas į patyčių prevencijos veiklą, asmeninis pavyzdys, socialinių darbuotojų darbo metodų ypatumai, vietų, kuriose dažniausiai tyčiojimas, stebėjimas, pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas, patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinį požiūrį, pedagoginių veiksnių visuma turi neleisti įsigalėti patyčioms. Būtina išmokyti stebėtojus atpažinti patyčias, kaip įsikišti ir šią situaciją nutraukti.
5. Tikslinga būtų atlikti ir paanalizuoti vykdomų patyčių prevencijos metodų ir būdų praktinę naudą ir tuomet ieškoti sąsajų tarp mokyklos paramos ir pagalbos vaikui, teikiamos veiklos ir jos teikiamos realios naudos tiems, į kuriuos ji orientuota.

LITERATŪRA

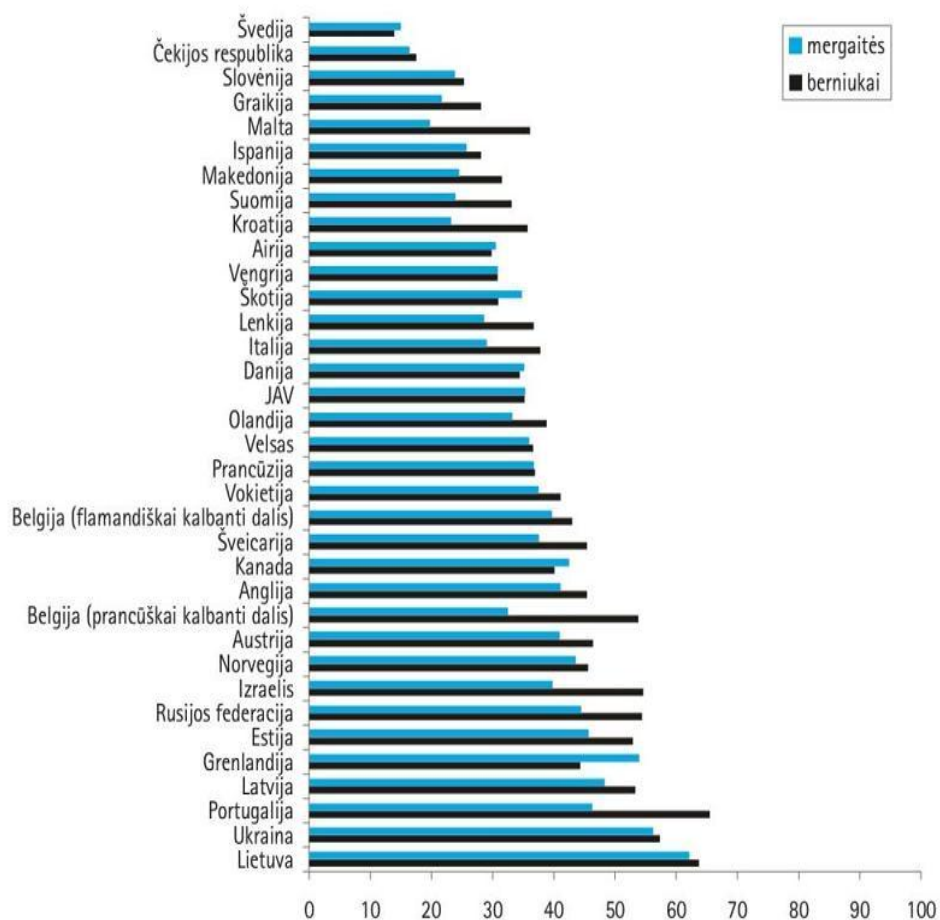
1. Aoife G., O'Higgins S., and the HBSC Ireland Team (2006). Bullying behaviour among schoolchildren in Ireland. Health Promotion Research Centre, NUI Galway.
2. Arlauskienė R. (2009). *Psichologija: mokomoji knyga*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
3. Bauman S., Del Rio A. (2006). Preservice teacher's responses to bullying scenarios comprising physical, verbal and relational bullying. *Journal of educational psychology*. Vol. 98. P. 219-231.
4. Bitinas B. (1996). *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius: VPU leidykla.
5. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
6. Boulton M. J., Smith P. K. (1994). Bully/victim problems among middle school children: Stability, self-perceived competence and peer acceptance. *British Journal of developmental psychology*. Vol. 12. P. 315-329.
7. Boulton M., Underwood K. (1995). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology* Vol. 62. P. 73-87.
8. Braslauskienė R., Jonutytė I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
9. Charles, C.M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
10. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Garnelis.
11. Coloroso B. (2009). *The bully, the bullied, and the bystander: From preschool to High school – How parents and teachers can help break the cycle of violence*.
12. Craig M. W. (1998). The Relationship Among Bullying, Victimization, Depression, Anxiety, and Aggression in Elementary School Children. *Person individ.* Vol. 24. Nr. 1. P. 123-130.
13. Craig M. W., Pepler D. (1999). Children who bully- will they just grow out of it? *Orbit*, 29. P. 16-19.
14. Craig M. W., Pepler D., Blais J. (2007). Responding to bullying: What works? *School psychology international*. Vol. 28 (4). P. 1-14.
15. Dawkins J. (1995). Bullying at school: Doctors responsibilities. *British Medical Journal*. Vol. 3. P. 47-49.
16. Doyle P., Gavin A., and the HBSC Ireland Team (2006). *Bullying others among schoolchildren in Ireland*. Health Promotion Research Centre, NUI Galway.
17. Duncan R. (1999). Maltreatment by parents and peers: The relationship between child abuse, bully, victimization and psychological distress. *Child maltreatment*, Vol. 4. P. 45-55.
18. Farero R., McLellan L., Rissel C., Bauman A. (1999). Bullying behavior and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia. *British Medical Journal*, Vol. 319. P. 344-348.
19. Farrington D. P. (1991). Childhood aggression and adult violence: Early Precursors and Later Life Outcomes. In: D. Pepler, K. Rubin ir kt. *The Development and Treatment of Childhood aggression*. Hillsdale. N. J.: Lawrence, Erlbaum.
20. Farrington D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and justice: A review of research*. Vol. 17. P. 381-459. Chicago, III University of Chicago Press.
21. Feindberg T. (2003). Bullying prevention and intervention. *Principal leadership*. Nr. 9. P. 1-14.
22. Fizen A., Jonsson A. K., Persson C. (2007). Adolescents perception of bullying: who is the victim? who is the bully? what can be done to stop bullying? *Adolescence*. Vol. 42. P. 749-761.
23. Goldy C. *Breaking the Cycle of Bullying*. (2002). NCESD.
24. Heinrichs R. (2003). *A Whole School Approach to Bullying: Special Considerations for*

- Children with Exceptionalities. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 38. Nr. 4. P. 195-204.
25. <http://www.antibullying.net>
 26. <http://www.sppc.lt>
 27. <http://www.tcd.ie> Anti-Bullying Research and Resource Centre, Department of Education, Trinity College. international report from 2001/2002 survey. World Health Organization, 2003.
 28. Young people's health in context: Health behavior in school aged children (HBSC) study:
 29. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas.
 30. Karmaza E., Grigaitytė N., Karmazė E. G. (2007). Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Vilnius: Sapnų sala.
 31. LR švietimo ir mokslo ministerija (2004). Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, Vilnius.
 32. LR Švietimo ir mokslo ministerija(2010). Memorandumas "Vaikystė be patyčių", 2010 metų kovo 22 diena, Vilnius
 33. Magomedovas A., Kasperavičiūtė E., Karmaza E. (2004). Mokyklos saugumo politikos formavimas, įtraukiant moksleivius. Vilnius: Vaiko namas.
 34. Martišauskienė E. (2008). Ugdomojo mokymo retrospektyva ir dabartis (V. Rajecko „Ugdomojo mokymo ir konstruktyvizmo paralelės“). *Pedagogika*. Nr. 89. P. 11-17.
 35. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*, Vilnius : Apostrofa.
 36. Milton S. J. (2010). Student's experiences of aggressive behaviour and bully problems in Irish schools. *Irish Educational Studies*. Vol. 29, No. 2, P. 131 – 152.
 37. Myers D. G. (2000). *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
 38. Nansel T. R., Overpeck M., Pilla R. S. ir kt. (2001). Bullying behaviours among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA*. Vol. 285 (16). P. 2-13.
 39. Nekrašas E. (2006). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*, Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
 40. Nicolaidis S., Toda Y., Smith K. P. (2002). Knowledge and attitude about school bullying in trainee teachers. *British Journal of Educational Psychology* Vol. 72. P. 105-118.
 41. Olweus D. (1978). *Aggression in the schools. Bullies and whipping boys*. New York: John Wiley & sons.
 42. Olweus D. (1991). Bullying – victim problems among school children: basic facts and effects of a school based intervention programs. *Development and treatment of childhood aggression*. P. 411-448. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
 43. Olweus D. (1993). *Bullying at School – What we know and what we Can do*. Oxford and Cambridge: Blackwell Publishing.
 44. Olweus D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, Vol. (35). P. 1197-1190.
 45. Olweus D. (1999). *The nature of school bullying. A cross national perspective*. London and New York.
 46. Olweus D. (2008). Patyčios mokyklose: faktai ir intervencija. *Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevencija mokyklose: tarptautinės konferencijos medžiaga*. P. 19-30. Vilnius: Multiplex.
 47. Olweus D., Limber S., Mihalic S. (1999). *The Bullying Prevention Program. Blueprints for Violence Prevention*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence.
 48. Ortega R., Lera J. (2000). The siville anti-bullying in school Project. *Aggressive behaviour*. Vol. 26. P. 113-123.
 49. Paskin M. (2002). School bullying: Definition, types, related factors, and strategies to prevent bullying problems. *Educational Science: Theory & Practice*. Nr. 2. P. 555-562.
 50. Pateraki L., Houndoumadi A. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*. Vol. 21. Nr. 2. P. 167-175.
 51. Pellegrini A. D., Long J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and

- victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*. Vol. 20. P. 259-280.
52. Povilaitis R., Jasiulionė J. S. (2008) Mokykla gali įveikti patyčias. Rekomendacijos mokytojams. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius.
 53. Povilaitis R., Jasiulionė J. S. (2008). Moku bendrauti be patyčių. Rekomendacijos vaikams ir paaugliams. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius.
 54. Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A. ir kt. (2007). Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius: Multiplex.
 55. Povilaitis R., Valickaitė D. (2000). Priekabiavimo paplitimas Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje. *Visuomenės sveikata*, Nr. 2 (29).
 56. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2005). Apie priekabiavimą. Vilnius: Multiplex.
 57. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius. Multiplex.
 58. Pūras D., Petkevičius R., Žemaitienė N. ir kt. (2006). Vaiku ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje. Savižudybių prevencija. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. P. 55-61. Vilnius: Baltijos kopija.
 59. Rantanen P., Kaltiala-Heino R., Rimpela M. ir kt. (1999). Bullying, depression and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *BMJ*. Vol. 319. P. 348-351.
 60. Rigby K. (1999). What harm Does Bullying DO? Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane, 17-18 June. P. 2-12.
 61. Rigby K., Slee P. (1993). Dimensions of interpersonal relating among Australian school children and their implications for psychological wellbeing. *Journal of Social Psychology*. Vol. 133.1. P. 33-42.
 62. Rigby K., Smith P. K., Pepler D. (2004). *Bullying in Schools*. Cambridge: Cambridge University Press.
 63. Robichaud M. G. R. (2007). Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos.
 64. Ross W. (2006). A National Perspective of Peer Victimization: Characteristics of Perpetrators, victims and intervention models. *National Forum of Teacher Educational Journal*. Vol. 16. Nr. 3. P. 1-15.
 65. Salmivalli C., Kaukianen A., Voeten M. (2005). Anti-bullying intervention: Implementation and outcome. *British Journal of Educational Psychology*. Nr. 75. P. 465-487.
 66. Schafer M., Korn S., Smith P. K., Hunter S. C., Mora – Merchant J. A., Singer M. M., Meulen K. (2004). Lonely in the crowd: recollections or bullying. *British Journal of Developmental Psychology* 22. P. 379-394.
 67. Shaheen S. (2008). *Cyber – bullying*. Taylor & Francis Ltd.
 68. Shaheen S. (2009). *Confronting Cyber – bullying*. Cambridge university press.
 69. Smith P. K. (1997). Bullying in Life – Span Perspective: What Can Studies of School Bullying and Work place Bullying Learn from Each Other? *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Vol. 7. P. 249 – 255.
 70. Smokowski P. R., Kopasz K. H. (2005). Bullying in school: An Overview of Types, Effects, family Characteristics, and Intervention Strategies. *Children & Schools*. Vol. 27. Nr. 2. P. 101-110.
 71. Sullivan K. (2006). *Bullying – How to spot it, How to stop it*. Head, Unit for School and Family Studies, University of London.
 72. Targamadžė V., Valeckienė D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Pedagogica Vilnensia*. Nr. 19. P. 159-171.
 73. Thompson D., Arora T., Sharp S. (2000). *Bullying. The effective strategies for long-term improvement*. Great Britain Routledge/Falmer.
 74. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės

75. Tratumas M. (2003). Identity and Reduce Bullying in Your Classroom. *Intervention on School and Clinic*. Vol. 38. Nr. 4. P. 243-546.
76. Vaiko teisių konvencija (priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1989 m. Lapkričio 20 d.). (2000). Vilnius.
77. Valeckienė D. (2007). Patyčių tarp bendraamžių prevencijos strategijų mokyklose analizė: užsienio šalių patirtis. *Tiltai*. Nr. 4. P. 53-52.
78. Valickaitė D. (2003). Vaikų psichikos sveikatos problemos mokyklose: priekabiavimo paplitimas Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje. Magistro darbas. Vilnius.
79. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius.
80. Walsh K., Clerkin P., Gabhainn S. N. (2002). Bullying among Irish schoolchildren. Centre for Health Promotion Studies, NUI Galway, HBSC.
81. Whitney I., Smith P. K. (1993). A survey of nature extent of bully/victim problems in junior and secondary schools. *Educational research* 35: 3-25.
82. Whitted K. S., Dupper D. R. (2005). Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools. *Children & School*. Vol. 27 (3). P. 197-175.
83. World report on violence and health. (2002). World Health Organization.
84. Zaborskis A., Cirtautienė L., Žemaitienė N. (2005). Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994-2002 m. *Medicina (Kaunas)*. Nr. 41 (7). P. 614-620.
85. Zaborskis A., Vareikienė I. (2008). Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvenimu. *Medicina*. Nr. 44 (3). P. 232-239.
86. Zigler S., Pepler D. J. (1993). Bullying at school: Pervasive and persistent. *Orbit*, 24. P. 29-31.
87. Žukauskienė R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

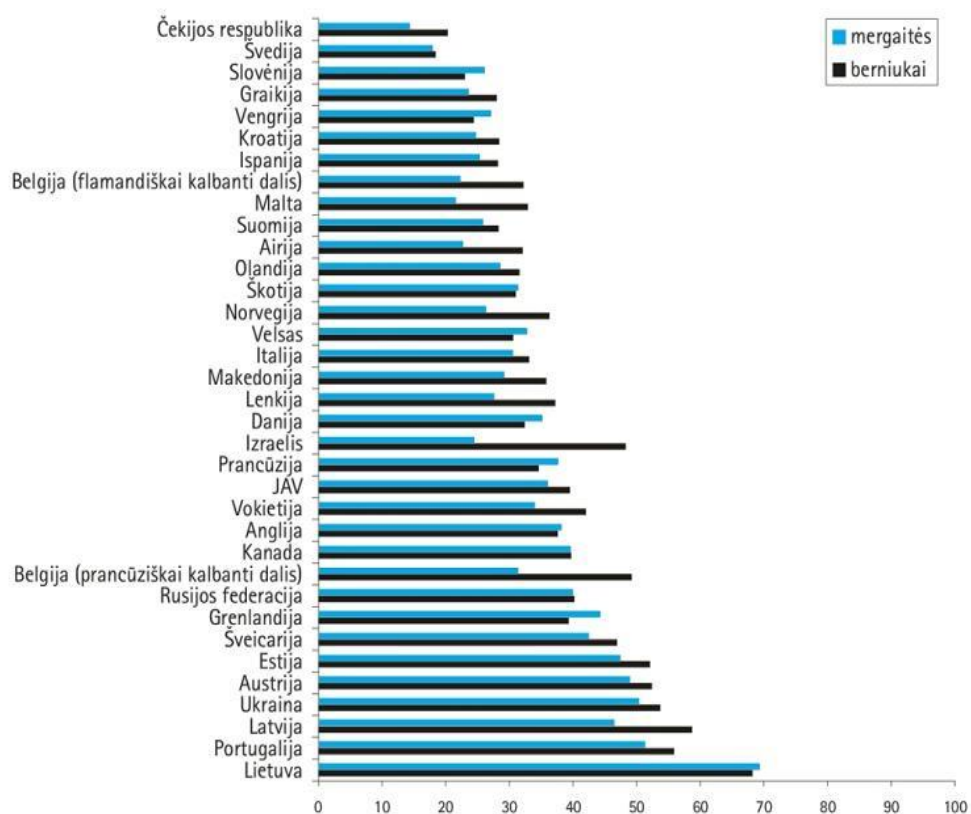

11 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (%).

3 [Pav. - 11 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius \(%\)](#)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

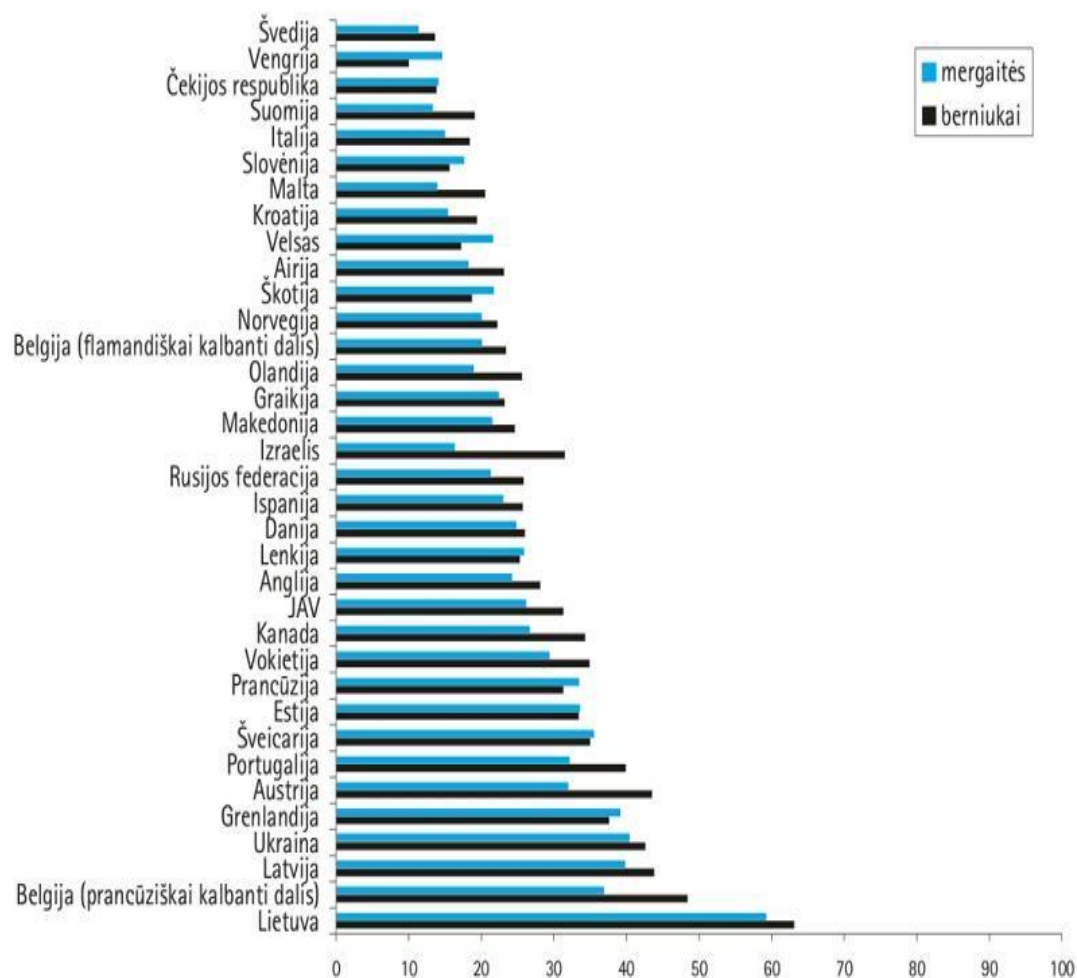

13 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (%)

4. pav. - 13 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (%)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

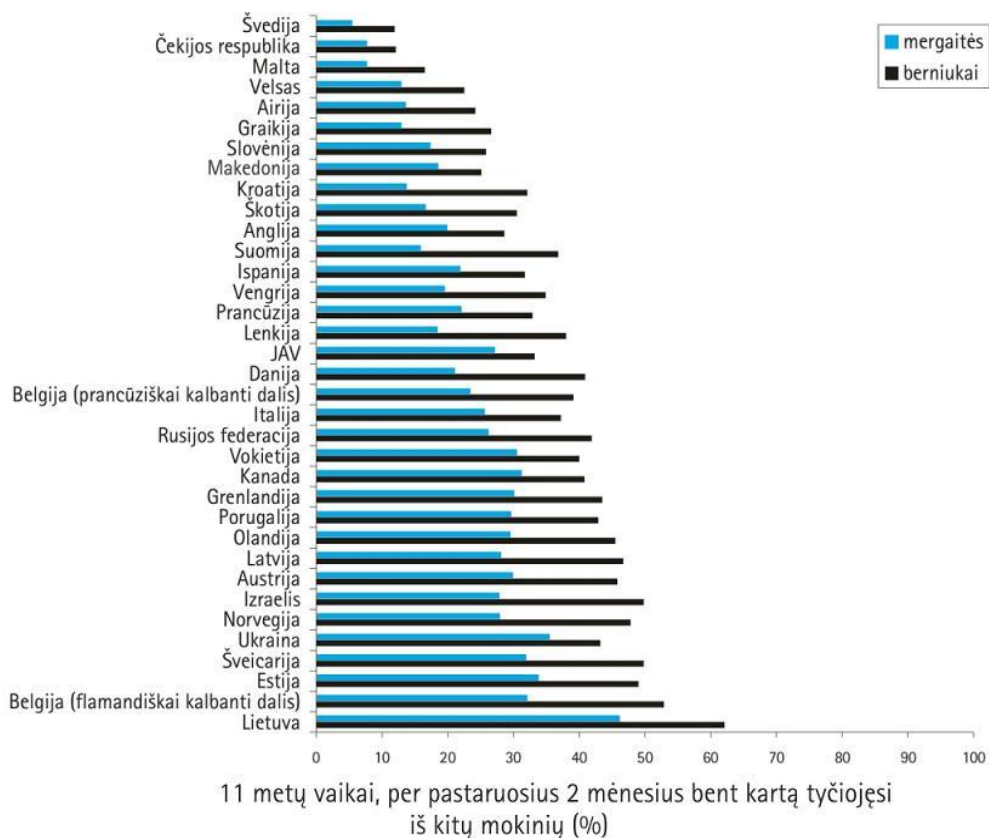

15 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (%)

5 pav. - 15 metų vaikai patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (%)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

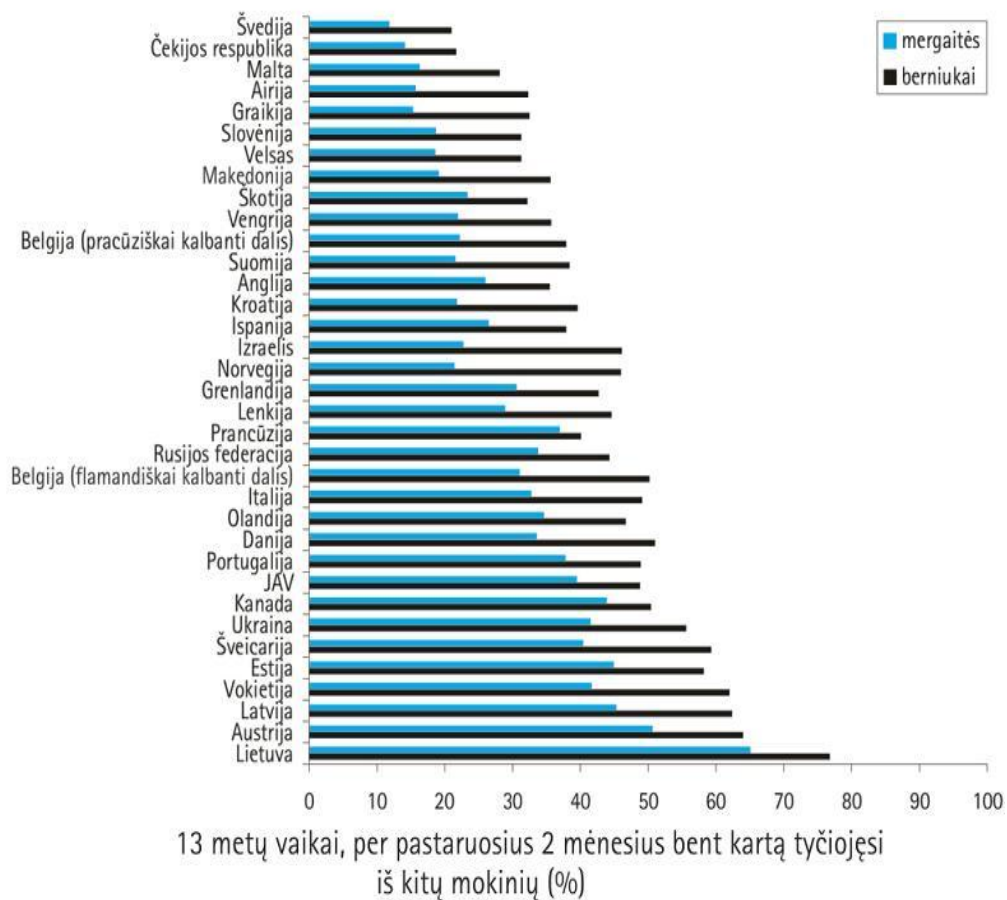

6. pav. – 11 metų vaikai, per pastaruosius 2 mėnesius bent kartą tyčiojęsi iš kitų mokinių (%)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

5 PRIEDAS

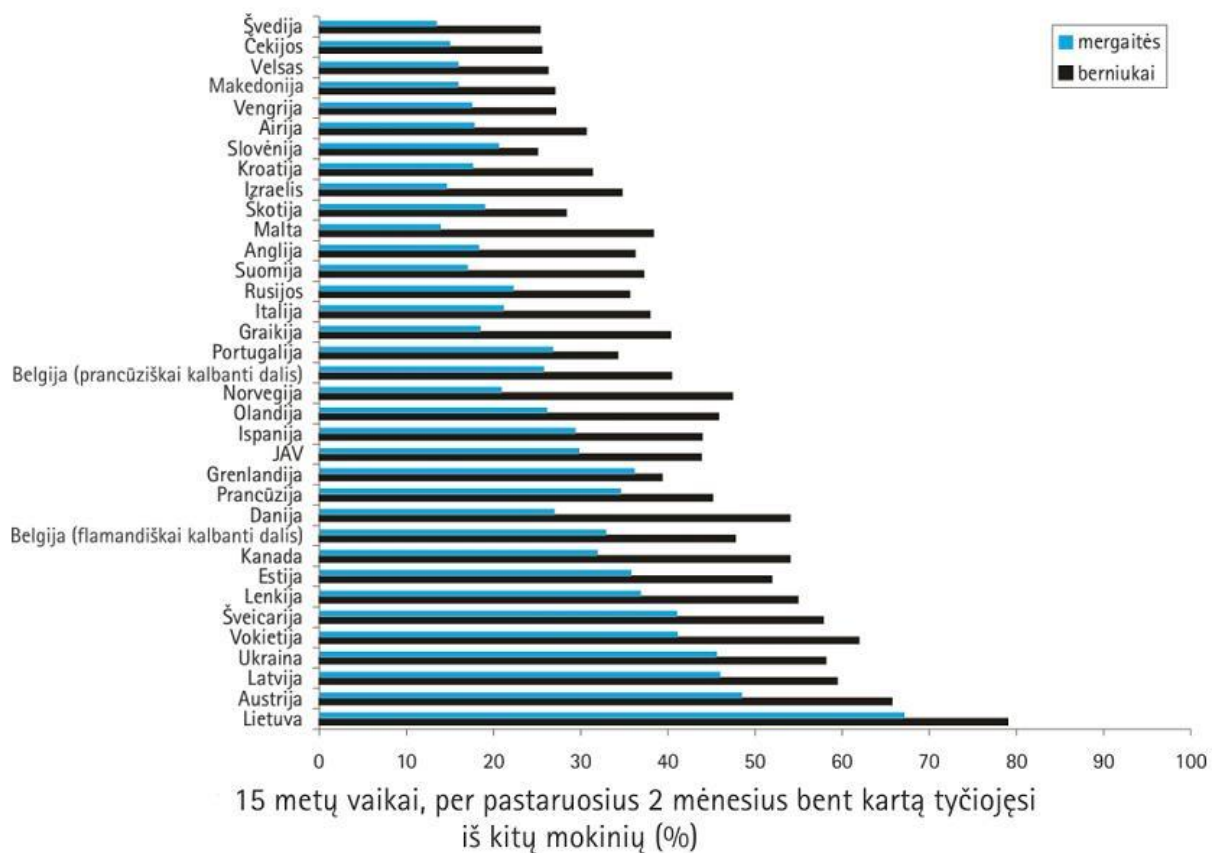

7 pav. - 13 metų vaikai, per pastaruosius 2 mėnesius bent kartą tyčiojęsi iš kitų mokinių (%)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/mustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

6 PRIEDAS

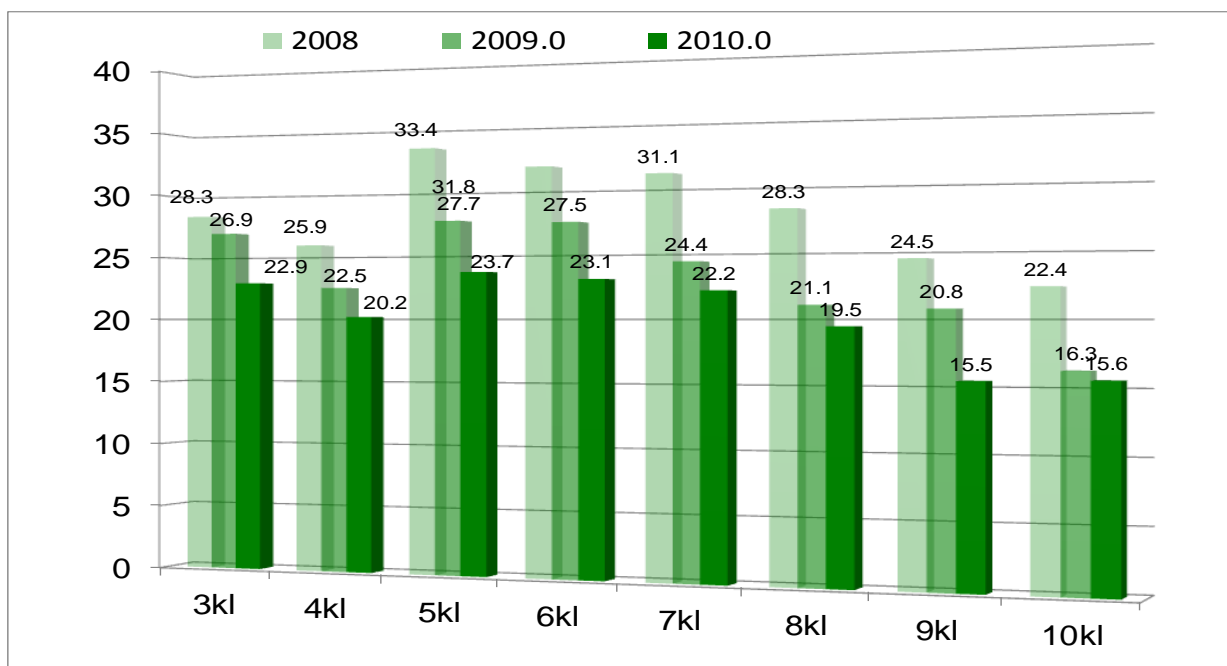
8 pav. - 15 metų vaikai, per pastaruosius 2 mėnesius bent kartą tyčiojęsi iš kitų mokinių (%)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse

(<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/patycios/paplitimas/Žiūrėta 2011-01-10>)

1 lentelė. Patyčių operacionalizacijos lentelė
(pagal Povilaitį, Valiukevičiūtę (2006) ir internetinę svetainę www.bepatyciu.lt)

Žodinės	Tiesioginės	Prasivardžiavimas Gąsdinimas Pašaipios replikos Pikti pajuokavimai Užrašai apie vaiką
	Netiesioginės	Apkabinėjimas Šmeižimas
Fizinės	Pargriovimas Įspyrimas, spardymas Kumščiovimas Stumdymas Rankos laužimas Spjaudymas Daiktų gadinimas, atėmimas Drabužių gadinimas Plaukų pešiojimas	
Socialinės	Vaiko atskyrimas, pašalinimas iš bendros veiklos Ignoravimas Vaikų skatinimas nebendrauti su patyčių auka	
Sudėtinės	Vertimas daryti tai ko vaikas nenori, reketas	
Patyčios kibernetinėje erdvėje	Žeidžiančios žinutės internete	

3 pav. Patyčias patiriantys mokiniai pagal klases

Mokiniai, kurie patyčias patyrė 2-3 kartus per mėn. ar dažniau

Pirmoji mokyklų grupė ($n_{mokyklos}=23$)

(<http://www.sppc.lt/>. Olweus mokyklų tyrimo rezultatai 2011 kovas)

2 lentelė. Patyčių prevencijos operacionalizacijos lentelė

(pagal Povilaitį R., Valiukevičiūtę J. (2006))

Mokyklos lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Mokyklos strategijos parengimas • Patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas • Patyčių masto mokykloje įvertinimas • Konferencija • Vietų, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas • Suaugusiųjų informavimas apie vykstančias patyčias • Efektyvus reagavimas į patyčias • Moksleivių įtraukimas padedant nuskriaustiems vaikams
Klasės lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Klasės taisyklių sukūrimas • Klasės valandėlės • Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas • Mokytojo elgesio pavyzdys • Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas • Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį
Individualus lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalba skriaudžiamam vaikui • Pagalba skriaudėjui • Individualūs pokalbiai su vaikų tėvais
Kitos veiklos	<ul style="list-style-type: none"> • Vaidybinių veiklų pritaikymas patyčių prevencijoje • Moksleivių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas • Tėvų įtraukimas į saugios mokyklos kūrimą

<p>10. Ar kreipiasi į Jus mokiniai, patyrę patyčias?</p> <p>☐ Taip ☐ Kartais ☐ Ne</p>	<p>11. Į ką kreipiasi mokiniai pagalbos patyčių atvejais? (Pažymėkite 3 Jums tinkančius variantus, eiliškumo tvarka nuo 1 iki 3)</p>
--	--

Mokytojau (-a) kviečiu Jus dalyvauti tyrime apie vaikų patyčias. Norėčiau paprašyti, kad nuoširdžiai atsakytumėte į visus klausimus. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti patyčių paplitimą, raišką mokykloje ir rasti geriausią šios problemos sprendimo būdą.

Anketa anoniminė, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia.

Tyrimą atlieka Šiaulių Universiteto Edukologijos fakulteto 2 k. magistrantė Renata Kazlauskienė

e-mail: r.kazlauskienė81@gmail.com

Jums tinkantį atsakymą pažymėkite kryželiu ×

1. Jūsų lytis?

Vyras Moteris

2. Koks Jūsų darbo stažas mokykloje? Įrašykite _____

3. Kiek Jums metų? Įrašykite _____

<p>4. Ar turite auklėjamąją klasę?</p> <p>☐ Taip ☐ Ne</p>	<p>5. Kaip Jūs manote, ar mokiniai mokykloje jaučiasi saugiai?</p> <p>☐ Labai saugiai ☐ Saugiai ☐ Kartais saugiai, kartais nesaugiai</p> <p>☐ Nesaugiai ☐ Visiškai nesaugiai</p>
<p>6. Ar sutinkate su teiginiu, kad tyčiojimas yra natūralus vaiko augimo etapas, iš kurio jis ilgainiui išaugs?</p> <p>☐ Sutinku ☐ Nesutinku</p>	<p>7. Jūsų nuomone, kokią patyčių formą mokiniai dažniausiai patiria mokykloje? (Pažymėkite 3 - 4 Jums tinkančius variantus)</p> <p>☐ Prasivardžiovimas</p> <p>☐ Gąsdinimas</p> <p>☐ Pašaipios replikos</p> <p>☐ Pikti pajuokavimai</p> <p>☐ Užrašai apie vaiką</p> <p>☐ Apkalbinėjimas</p> <p>☐ Šmeižimas</p> <p>☐ Pargriovimas</p> <p>☐ Įspyrimas, spardimas</p> <p>☐ Kumščiovimas</p> <p>☐ Stumdymas</p> <p>☐ Rankos laužimas</p> <p>☐ Spjaudymas</p> <p>☐ Daiktų gadinimas, atėmimas</p> <p>☐ Drabužių gadinimas</p> <p>☐ Plaukų pešiojimas</p> <p>☐ Vaiko atskyrimas, pašalinimas iš bendros veiklos</p> <p>☐ Ignoravimas</p> <p>☐ Vaikų skatinimas nebendrauti su patyčių auka</p> <p>☐ Vertimas daryti tai, ko vaikas nenori, reketas</p> <p>☐ Žeidžiančios žinutės internete</p> <p>☐ Kita (Įrašykite savo variantą) _____</p>
<p>8. Ar teko pastebėti vaikų patyčias pamokos metu?</p> <p>☐ Taip ☐ Ne</p>	
<p>9. Kaip manote, kurioje vietoje mokiniai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų? (Pažymėkite Jums tinkančius 3 variantus)</p> <p>☐ Koridoriuose</p> <p>☐ Klasėse</p> <p>☐ Valgykloje</p> <p>☐ Tualetė</p> <p>☐ Mokyklos kieme</p> <p>☐ Rūbinėje</p> <p>☐ Šalia mokyklos</p> <p>☐ Persirengimo kambariuose</p> <p>☐ Kitoje vietoje (Įrašykite savo variantą) _____</p>	

<p>12. Ar vykdoma Jūsų mokykloje patyčių prevencija?</p> <p>☐ Taip ☐ Ne</p>	

<p>13. Kaip mokiniai elgiasi patyčių situacijoje? (<i>Pažymėkite Jums tinkantį 1 variantą</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Pasako mokytojams ☐ Pasako tėvams ☐ Pasako draugams ☐ Ieško pagalbos pas socialinę pedagogę ☐ Stengiasi parodyt, kad jam tai nesvarbu ☐ Atsako tuo pačiu ☐ Tik stebi ☐ Padeda skriaudėjui ☐ Pritaria skriaudėjui, bet pats nesityčioja ☐ Bando apginti nuskriaustąjį ☐ Nieko nedaro ☐ Kita (Įrašykite savo variantą)_____ 	<p>14. Jūsų nuomone, kokiais būdais galima mažinti patyčias klasėse? (<i>Pažymėkite 3 Jums tinkančius variantus, eiliškumo tvarka nuo 1 iki 3</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Klasės taisyklių sukūrimas ☐ Klasės valandėlės ☐ Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas ☐ Mokytojo elgesio pavyzdys ☐ Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ☐ Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinančią požiūrį ☐ Kita (Įrašykite savo variantą)_____
---	--

<p>15. Kaip vykdoma Jūsų mokykloje patyčių prevencija? (<i>Pažymėkite 3 Jums tinkančius variantus</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Mokyklos strategijos parengimas ☐ Patyčių prevencinės programos koordinavimo grupės suformavimas ☐ Patyčių masto mokykloje įvertinimas ☐ Vykdomos konferencijos ☐ Vietų, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas ☐ Suaugusiųjų informavimas apie vykstančias patyčias ☐ Efektyvus reagavimas į patyčias ☐ Moksleivių įtraukimas padedant nuskriaustiems vaikams ☐ Vaidybinių veiklų pritaikymas patyčių prevencijoje ☐ Moksleivių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas ☐ Tėvų įtraukimas į saugios mokyklos kūrimą ☐ Kita (Įrašykite savo variantą)_____ 	<p>16. Kaip sprendžiate patyčias individualiuoju lygiu? (<i>Pažymėkite 3 Jums tinkančius variantus, eiliškumo tvarka nuo 1 iki 3</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Suteikiu pagalbą skriaudžiamam vaikui ☐ Suteikiu pagalbą skriaudėjui ☐ Organizuoju individualius pokalbius su vaikų tėvais ☐ Kita (Įrašykite savo variantą)_____
	<p>17. Kokia Jūsų nuomone apie patyčių mažinimo galimybes? Kokį matote realų problemos sprendimo kelią?_____</p>

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus

Mielas (-a) moksleivi (-e), kviečiu Tave dalyvauti tyrime apie vaikų patyčias. Patyčios reiškiasi įvairiais būdais: mušimu, stumdymu, spardimu, pinigų ar daiktų atėmimu, pravardžiavimu ir pan. Norėčiau paprašyti, kad nuoširdžiai atsakytum į visus klausimus.

Tyrimą atlieka Šiaulių Universiteto Edukologijos fakulteto 2 k. magistrantė Renata Kazlauskienė

Apklausa ANONIMINĖ, todėl PAVARDĖS nurodyti nereikia. Man rūpi tik Jūsų atsakymų turinys.

Labai dėkoju už išsamius ir nuoširdžius atsakymus.

Tau tinkantį atsakymą pažymėk kryželiu ×

1. Tavo lytis:

Berniukas Mergaitė

2. Kiek Tau metų? Įrašyk skaičių _____

<p>3. Tu gyveni:</p> <p>☐ Su abiem tėvais ☐ Su vienu iš tėvų</p> <p>☐ Tik su seneliais ☐ Su globėjais</p>	<p>4. Kaip saugiai Tu jautiesi savo mokykloje?</p> <p>☐ Labai saugiai ☐ Saugiai ☐ Kartais saugiai, kartais nesaugiai ☐ Nesaugiai ☐ Visiškai nesaugiai</p>
<p>5. Kaip dažnai kiti mokiniai tyčiojosi iš Tavęs (per paskutinius 2 mėnesius)?</p> <p>☐ Niekada ☐ 1-2 kartus ☐ 2-3 kartus per mėnesį ☐ 1 kartą per savaitę ☐ Keletą kartų per savaitę</p>	<p>6. Kaip dažnai Tu tyčiojaisi iš kitų mokinių (per paskutinius 2 mėnesius)?</p> <p>☐ Niekada ☐ 1-2 kartus ☐ 2-3 kartus per mėnesį ☐ 1 kartą per savaitę ☐ Keletą kartų per savaitę</p>
<p>7. Kuriose mokyklos vietose mokiniai dažniausiai tyčiojasi vienas iš kito? (Pažymėk 3 variantus)</p> <p>☐ Koridoriuose</p> <p>☐ Klasėse</p> <p>☐ Valgykloje</p> <p>☐ Tualetė</p> <p>☐ Mokyklos kieme</p> <p>☐ Rūbinėje</p> <p>☐ Šalia mokyklos</p> <p>☐ Persirengimo kambaryuose</p> <p>☐ Kitoje vietoje (Įrašyk) _____</p>	<p>8. Kaip Tu dažniausiai elgiesi, jei mokykloje vyksta patyčios? (Pažymėk 1 variantą)</p> <p>☐ Esu tas, iš kurio tyčiojasi</p> <p>☐ Esu tas, kuris tyčiojasi</p> <p>☐ Tik stebiu</p> <p>☐ Padedu skriaudėjui</p> <p>☐ Pritariu skriaudėjui, bet pats nesityčioju</p> <p>☐ Esu už nuskriaustąjį, bet nieko nedarau</p> <p>☐ Bandau apginti nuskriaustąjį</p> <p>☐ Kita (Įrašyk savo variantą) _____</p>

<p>9. Į ką galėtum kreiptis pagalbos?(Pažymėkite 3 Tau tinkamus variantus, eiliškumo tvarka nuo 1 iki 3)</p> <p>☐ Klasės auklėtoją</p> <p>☐ Kitus mokytojus</p> <p>☐ Socialinę pedagogę</p> <p>☐ Psichologę</p> <p>☐ Direktoriaus pavaduotoją</p> <p>☐ Direktorių</p> <p>☐ Draugus</p> <p>☐ Tėvus</p> <p>☐ Į nieką nesikreipčiau pagalbos</p> <p>☐ Kita (Įrašyk savo variantą) _____</p>	<p>10. Kaip Tu reaguoji, jeigu iš Tavęs tyčiojasi?(Pažymėk 1 variantą)</p> <p>☐ Papasakoju mokytojams</p> <p>☐ Papasakoju klasės auklėtojui</p> <p>☐ Papasakoju tėvams</p> <p>☐ Papasakoju draugams</p> <p>☐ Papasakoju socialiniam pedagogui</p> <p>☐ Papasakoju mokyklos psichologui</p> <p>☐ Atsakau skriaudėjams tuo pačiu</p> <p>☐ Galvoju keršto planą</p> <p>☐ Nesiiimu jokių veiksmų</p> <p>☐ Stengiuosi parodyti, kad manęs tai neįaudina</p> <p>☐ Kita (Įrašyk savo variantą) _____</p>
--	--

<p>11. Kokiū būdu iš Tavęs tyčiojosi (per paskutinius 2 mėnesius)? (Pažymėk 3 - 4 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Prasivardžiavo ☐ Gąsdino ☐ Šaipėsi iš tavęs, tavo išvaizdos ☐ Matei negražių užrašų apie save ☐ Apkalbėjo tave tau negirdint ☐ Šmeižia tave ☐ Spardė ☐ Kumščioavo ☐ Stumdė ☐ Apspjovė ☐ Atėmė arba gadino tavo daiktus ☐ Gadino tavo drabužius ☐ Pešiojo plaukus ☐ Nepriima į bendrą veiklą ☐ Skatina kitus mokinius tave ignoruoti ☐ Atėmė tavo pinigus arba daiktus ir grasino ☐ Internetė rašė apie Tave negražias žinutes ☐ Kita (Irašyk savo variantą) _____ 	<p>12. Jei tyčiojaisi iš kitų vaikų mokykloje, ar darei ką nors iš žemiau nurodytų dalykų (per paskutinius 2 mėnesius)? (Pažymėk 3 - 4 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Prasivardžiavai ☐ Gąsdinai ☐ Šaipei iš kitų dėl jų išvaizdos ☐ Negražiai apie kitus rašei ☐ Apkalbėjai kitą jam negirdint ☐ Šmeižei kitą mokinį ☐ Spardei ☐ Kumščioavai ☐ Stumdei ☐ Apspjovei ☐ Atėmei arba gadinai kito daiktus ☐ Gadinai drabužius ☐ Pešiojai plaukus ☐ Nepriėmei arba išstūmei iš bendros veiklos ☐ Skatinai kitus mažiau bendrauti su mokiniu ☐ Atėmei pinigus arba daiktus ir grasinai ☐ Internetė rašei negražias žinutes apie kitus mokinius. ☐ Kita (Irašyk savo variantą) _____
<p>13. Kaip mokytojai stabdo patyčias? (Pažymėk 2 - 3 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Aptaria situaciją su patyčiose dalyvavusiais vaikais ☐ Praneša tėvams ☐ Praneša direktorei/pavadootojai ☐ Kreipiasi į psichologą ☐ Praneša auklėtojui ☐ Yra gero elgesio pavyzdys ☐ Mokytojai stebi vietas kuriose dažniausiai vyksta patyčios ☐ Aktyviai reaguoja į patyčias ☐ Mokytojai nedaro nieko, kad stabdytų patyčias ☐ Kita (Irašyk savo variantą) _____ 	<p>14. Ar mokykloje yra taikomos priemonės, mažinančios mokinių blogą elgesį? (Pažymėk 1 variantą)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bausmės ☐ Budėjimas mokykloje ☐ Klasės vidaus elgesio taisyklių kūrimas ☐ Teigiamo elgesio pastiprinimas ☐ Galimų pasekmių nusizengus mokyklos vidaus taisyklėms įvardijimas ☐ Netaiko nei vienos iš išvardintų priemonių ☐ Kita (Irašyk savo variantą) _____
<p>15. Ką darai, kad mokykloje būtų saugu? (Pažymėk 1 - 2 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Esi gero elgesio pavyzdys kitiems ☐ Elgiesi pagal mokyklos, klasės taisykles ☐ Padedi mokytojui, kad klasėje būtų saugu ☐ Esi kitiems draugams patarėjas patyčių situacijoje ☐ Išklausai draugo, kai jam sunku ☐ Nedarau nieko ☐ Kita (Irašyk savo variantą) _____ 	<p>16. Kokie būdai, Tavo nuomone, padėtų mažinti patyčias klasėse? (Pažymėk 1 - 2 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Klasės taisyklių sukūrimas ☐ Klasės valandėlės ☐ Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas ☐ Mokytojo elgesio pavyzdys ☐ Bendradarbiavimo tarp mokinių skatinimas ☐ Patyčių situacijų aptarimas, naudojant nekaltinantį požiūrį ☐ Kita (Irašykite savo variantą) _____
<p>17. Kokios prevencinės patyčių priemonės naudojamos Tavo mokykloje? (Pažymėk 1 - 2 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Renginių organizavimas ☐ Mokinių įtraukimas į patyčių prevenciją ☐ Tėvų įtraukimas į patyčių prevenciją ☐ Apsaugos priemonių įrengimas ir atsakomybė už patyčias ☐ Patyčių programų įgyvendinimas ir naujų kūrimas ☐ Kita (Irašykite savo variantą) _____ 	<p>18. Ar įvykus patyčių situacijai mokytojai: (Pažymėk 1 - 2 variantus)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui? ☐ Suteikia pagalbą skriaudėjui? ☐ Organizuoja individualius pokalbius su mokinių tėvais? ☐ Mokytojai nieko nedaro ☐ Kita (Irašykite savo variantą) _____

DĖKOJU UŽ NUOŠIRDŽIUS ATSAKYMUS

The Incidence, Expression and Prevention of Bullying at School Questionnaire

I would like to ask You, Teacher, to participate in a research on bullying at school. Also, I would like to ask You to answer all the questions sincerely. The aim of this research is to ascertain the incidence, expression and to find the best solution for this problem.

The questionnaire is anonymous and Your name is not required.

The research is conducted by Renata Kazlauskienė, a second year student of master studies at Šiauliai University, Faculty of Pedagogy, Lithuania

e-mail: r.kazlauskiene81@gmail.com

Mark a suitable answer by a cross ×

1. Gender:

Male Female

2. What is Your length of service at school? Write in _____

3. How old are You? Write in _____

<p>4. Have You ever mentored a class? ☐ Yes ☐ No</p>	<p>5. Do You think students feel safe at school? ☐ Very safe ☐ Safe ☐ Sometimes safe, sometimes not ☐ Unsafe ☐ Very Unsafe</p>
<p>6. Do You agree with the statement that bullying is a natural stage of a child's growth which will eventually end? ☐ I agree ☐ I do not agree</p>	<p>7. Which form of bullying do You think is mostly met at school? (Mark 3-4 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Name-calling ☐ Intimidation ☐ Sneer ☐ Derision ☐ Notes about a child ☐ Slander ☐ Defamation ☐ Knocking to the ground ☐ Kicking ☐ Punching ☐ Pushing ☐ Arm-locking ☐ Spitting ☐ Damaging or taking things ☐ Tearing clothes ☐ Hair pulling ☐ Separation from a group of the same activity ☐ Ignoring ☐ Encouraging children not to communicate with the bullying victim ☐ Forcing a child to do what she/he does not want to do; racket ☐ Offensive messages on the Internet ☐ Other (write Your choice) _____
<p>8. Have You ever noticed bullying during a lesson? ☐ Yes ☐ No</p>	
<p>9. Where do You think students mostly bully each other? (Mark 3 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Halls ☐ Classrooms ☐ Canteen ☐ Toilet ☐ School yard ☐ Cloakroom ☐ Next to school ☐ Locker-room ☐ Other places (write Your choice) 	

<p>10. Are You addressed by students who are being bullied? ☐ Yes ☐ Sometimes ☐ No</p>	<p>11. Who do children ask for help if being bullied? (<i>Mark 3 suitable answers, ranking from 1 to 3</i>)</p> ☐ Mentor ☐ Other teachers ☐ Social educator ☐ Psychologist ☐ Deputy principal ☐ Principal ☐ Friends ☐ Parents ☐ Other (write Your choice)_____
<p>12. Is there a bullying prevention programme in Your school? ☐ Yes ☐ No</p>	

<p>13. How do students behave in a bullying situation? (<i>Mark 1 suitable answer</i>)</p> ☐ Tell about this to a teacher ☐ Tell about this to parents ☐ Tell about this to friends ☐ Ask for a social educator's help ☐ Try to show it is not important ☐ Act the same as the bully does ☐ Just watch ☐ Help the bully ☐ Agree with the bully, but do nothing ☐ Try to help the bullying victim ☐ Do nothing ☐ Other (write Your choice) _____	<p>14. In what ways do You think bullying could be reduced? (<i>Mark 3 suitable answers, ranking from 1 to 3</i>)</p> ☐ Creating rules for classrooms ☐ Class hours ☐ Identification and encouragement of a desired, friendly behaviour ☐ A model of the teacher's behaviour ☐ Encouragement of student collaboration ☐ Discussion of bullying situations without accusation ☐ Other (write Your choice)
--	---

<p>15. How is the bullying prevention programme implemented? (<i>Mark 3 suitable answers</i>)</p> ☐ Preparation of the school strategy ☐ Forming a coordination group for the bullying prevention programme ☐ Evaluation of bullying at school ☐ Conferences on the subject ☐ Supervision of places where bullying take place mostly ☐ Informing adults on bullying ☐ Effective reaction to bullying ☐ Incorporation of students to help bully victims ☐ Using role-playing technique in bullying prevention ☐ Incorporation of students into peer support groups ☐ Incorporating parents into the establishment of a safe school ☐ Other (write Your choice)_____ <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>16. How do You cope with bullying in the individual level? (<i>Mark 3 suitable answers, ranking from 1 to 3</i>)</p> ☐ Help the bully victim ☐ Help the bully ☐ Organize individual conversations with children's parents ☐ Other (write Your choice)_____
	<p>17. What is Your opinion on the possibilities of bullying reduction? What real ways of solving this problem do You see? _____</p> <p>_____</p>

I am grateful for Your sincere answers

The Incidence, Expression and Prevention of Bullying at School Questionnaire

Dear Student, I would like to ask You to participate in a research on bullying at school. Bullying can take a form of beating, pushing, kicking, taking money or things, name-calling, etc. I would like to ask You to answer all the questions sincerely.

*The research is conducted by Renata Kazlauskienė, a second year student of master studies at Šiauliai University, Faculty of Pedagogy, Lithuania
e-mail: r.kazlauskiene81@gmail.com*

The questionnaire is ANONYMOUS and Your NAME is not required.

I am only interested in Your answer.

I am grateful for Your exhaustive and genuine answers.

Mark a suitable answer by a cross ×

1. Gender:

Male Female

2. How old are You? Write in a number _____

<p>3. You live with:</p> <p>☐ Both parents ☐ One parent</p> <p>☐ Grandparents ☐ Foster parents</p>	<p>4. How safe do You feel at school?</p> <p>☐ Very safe ☐ Safe ☐ Sometimes safe, sometimes not</p> <p>☐ Unsafe ☐ Very Unsafe</p>
<p>5. How often You were bullied (during past two months)?</p> <p>☐ Never ☐ Once or twice ☐ 2-3 times a month</p> <p>☐ Once a week ☐ Several times a week</p>	<p>6. How often do You bully other students (during past two months)?</p> <p>☐ Never ☐ Once or twice ☐ 2-3 times a month</p> <p>☐ Once a week ☐ Several times a week</p>
<p>7. Where do students mostly bully each other? (Mark 3 suitable answers)</p> <p>☐ Halls</p> <p>☐ Classrooms</p> <p>☐ Canteen</p> <p>☐ Toilet</p> <p>☐ School yard</p> <p>☐ Cloakroom</p> <p>☐ Next to school</p> <p>☐ Locker-room</p> <p>☐ Other places (write Your choice) _____</p>	<p>8. How do You usually behave, if bullying take place at school? (Mark 3 suitable answer)</p> <p>☐ I am the one who is being bullied</p> <p>☐ I am the one who bullies</p> <p>☐ Just watch</p> <p>☐ Assist the bully</p> <p>☐ Agree with the bully, but do not bully myself</p> <p>☐ I am for the victim, but do nothing</p> <p>☐ Try to help the victim</p> <p>☐ Other (write Your choice) _____</p>

<p>9. Who could You turn for help? (Mark 3 suitable answers, ranking from 1 to 3)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Mentor ☐ Other teachers ☐ Social educator ☐ Psychologist ☐ Deputy principal ☐ Principal ☐ Friends ☐ Parents ☐ No one ☐ Other (write Your choice)_____ 	<p>10. How do You react when You are being bullied? (Mark 1 suitable answer)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tell a teacher ☐ Tell the mentor ☐ Tell parents ☐ Tell friends ☐ Tell the social educator ☐ Tell the school psychologist ☐ Act the same as the bully does ☐ Create a revenge plan ☐ Do nothing ☐ Try to show that this does not bother me ☐ Other (write Your choice)_____
<p>11. In what ways have You been bullied (during past two months)? (Mark 3-4 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Name-calling ☐ Intimidation ☐ Sneering You or Your looks ☐ Saw an offensive note about Yourself ☐ Slandering behind Your back ☐ Defamation ☐ Kicking ☐ Punching ☐ Pushing ☐ Spitting on You ☐ Damaging or taking Your things ☐ Tearing Your clothes ☐ Pulled Your hair ☐ Separated from a group of the same activity ☐ Encouraged other children to ignore You ☐ Took Your money or things and threatened ☐ Wrote offensive messages about You on the Internet ☐ Other (write Your choice) _____ 	<p>12. If You bullied at school, did You do any of the actions mentioned below (during past two months)? (Mark 3-4 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Called names ☐ Intimidated ☐ Sneered other student's looks ☐ Wrote offensive notes ☐ Slandered behind someone's back ☐ Defamed ☐ Kicked ☐ Punched ☐ Pushed ☐ Spat on others ☐ Damaged or took other student's things ☐ Tore clothes ☐ Pulled hair ☐ Separated from a group of the same activity ☐ Encouraged other children to ignore someone ☐ Took somebody's money or things and threatened ☐ Wrote offensive messages on the Internet ☐ Other (write Your choice) _____

<p>13. How do teachers prevent bullying? (Mark 2-3 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Discuss the bullying situation with children who participated in the act ☐ Inform parents ☐ Inform the principal/deputy principal ☐ Talk to the psychologist ☐ Inform the mentor ☐ Is an example of a good behaviour ☐ Supervise places where bullying usually take place ☐ React to bullying actively ☐ Do nothing to stop bullying ☐ Other (write Your choice)_____ 	<p>14. Are there any means practiced to reduce students' bad behaviour? (Mark 1 suitable answer)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Punishments ☐ Keeping watch at school ☐ Creating class rules ☐ Reinforcement of good behaviour ☐ Designation of possible after-effect in offending school rules ☐ None of the above mentioned means ☐ Other (write Your choice)_____
--	--

<p>15. What do You do to feel safe at school? (Mark 1-2 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Are a model of good behaviour ☐ Act according to class, school rules ☐ Help the teacher to maintain safety at the classroom ☐ Counsel other students in a bullying situation ☐ Listen to someone in a difficult situation ☐ Do nothing ☐ Other (write Your choice)_____ 	<p>16. What ways do You think would help to reduce bullying in classes? (Mark 1-2 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Creating rules for classrooms ☐ Class hour ☐ Identification and encouragement of desired, friendly behaviour ☐ An example of the teacher's behaviour ☐ Encouragement of student collaboration ☐ Discussion of bullying situations without accusation ☐ Other (write Your choice)_____
<p>17. What means of bullying prevention are implemented in Your school? (Mark 1-2 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Organization of events ☐ Incorporation of students into bullying prevention programme ☐ Incorporation of parents into bullying prevention programme ☐ Installation of safety equipment and responsibility of bullying ☐ Realization of bullying prevention programme and creation of new ones ☐ Other (write Your choice)_____ 	<p>18. When a bullying situation occurs, teachers: (Mark 1-2 suitable answers)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Help the bully victim ☐ Help the bully ☐ Organize individual conversations with students' parents ☐ Do nothing ☐ Other (write Your choice) _____

I AM GRATEFUL FOR YOUR GENUINE ANSWERS